

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ALİ ET-TANTÂVÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE
HİKÂYECİLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe ERDURAN

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Arap Dili ve Belagatı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet BOSTANCI

HAZİRAN – 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ALİ ET-TANTÂVÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE
HİKÂYECİLİĞİ**

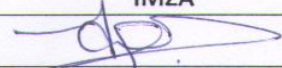

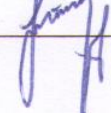
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe ERDURAN

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimler

Enstitü Bilim Dalı : Arap Dili ve Belagatı

“Bu tez 13/06/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Dr. Ahmet BOSTANCI	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Hamza ERMİŞ	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Saim YILMAZ	KABUL	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ayşe ERDURAN

13.06.2013

ÖNSÖZ

Ali Tantâvî, sadece hikâye yazarı değil, aynı zaman da farklı türde edebî ve dinî eserler veren çok yönlü bir yazardır. Suriye’de hikâye türünün ilk ürünlerinin verildiği bir dönemde yer alan ilk yazarlardan biri olduğu gibi, Arap televizyon kanallarında da ilk dini program yapımcılarından biri olarak ayrı bir yere sahiptir.

Ali et-Tantâvî’nin hayatı, edebî kişiliği ve hikâyeciliğini esas alan çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Ali et-Tantâvî’nin yaşadığı dönemin siyasal, sosyal ve kültürel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölüm, yazarın hayatı ve eserlerine tahsis edilmiş; ikinci bölümde düşünce yapısı, dinî ve edebî kişiliği incelenmiştir. Asıl konumuzu teşkil eden üçüncü bölümde ise, hikâye yazarlığında Suriye’deki yeri hakkında bilgi verilmiş ve kısa hikâyeleri tahlil edilmiştir. Son olarak ekte bir hikâyesinin çevirisi sunulmuştur.

Bu çalışmamın konu tespitinde, kaynak temininde ve düzenlenmesinde değerli destek ve önerilerini esirgemeyen, danışmanım Doç. Dr. Ahmet Bostancı hocama teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Yine bu süreçte değerli yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç Dr. Hamza Ermiş hocama ve bugünlere gelmemde büyük emekleri olan aileme ve ablama şükranlarımı sunuyorum.

Ayşe ERDURAN

13.06.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
Yaşadığı Dönemin Özellikleri.....	2
1. Siyasal Özellikleri.....	3
2. Sosyal Özellikleri.....	7
3. Kültürel Özellikleri	8
BÖLÜM 1: HAYATI VE ESERLERİ	11
1.1. Doğumu ve Ailesi	11
1.2. Eğitim Hayatı.....	12
1.3. Gazetecilik Hayatı.....	15
1.4. Resmî Görevleri.....	17
1.4.1. Öğretmenliği	17
1.4.2. Hâkimliği	21
1.4.3. Üniversitede Müderrisliği.....	23
1.5. Seyahatleri	23
1.5.1. Uzakdoğu Seyahatleri.....	23
1.5.2. Ortadoğu ve Kuzey Afrika Seyahatleri	24
1.5.3. Hicaz Seyahatleri.....	25
1.5.4. Avrupa Seyahatleri.....	25
1.6. Hayatının Son Zamanları ve Vefatı	25
1.7. Aldığı Ödüller ve Hakkında Yapılan Çalışmalar	26
1.7.1. Aldığı Ödüller.....	26
1.7.2. Hakkında Yazılan Makaleler.....	26
1.7.3. Hakkında Yazılan Kitaplar ve Tezler	27
1.7.3.1. Hakkında Yazılan Kitaplar	27

1.7.3.2. Hakkında Hazırlanan Tezler	29
1.8. Eserleri.....	30
1.8.1. Edebî Eserleri.....	31
1.8.2. Dinî Eserleri	35
1.8.3. Tarihî Eserleri	37
1.8.4. Hâtırât ve Gezi Eserleri	40
BÖLÜM 2: DÜŞÜNCE YAPISI, DİNİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	43
2.1. Düşünce Yapısı	43
2.1.1. Edebiyata Bakışı.....	43
2.1.2. Edebî Eserlerde Üslup ve Dil'e Dair Görüşleri	45
2.1.3. Türk Yönetimlerine Bakışı	48
2.1.4. İslam Toplumunun Islâhı Hakkında Düşünceleri	50
2.2. Dinî Kişiliği	51
2.3. Edebî Kişiliği.....	53
BÖLÜM 3: HİKÂYE YAZARLIĞI VE HİKÂYELERİNİN TAHLİLİ.....	55
3.1. Suriye Hikâyeciliğindeki Yeri	56
3.2. Hikâyelerinin Unsurları.....	58
3.2.1. Konuları	58
3.2.2. Şahıs Kadrosu (Kahramanları).....	68
3.2.2.1. Gerçek Şahsiyetler.....	69
3.2.2.2. Hayali Şahsiyetler.....	76
3.2.3. Zaman	84
3.2.4. Mekan	88
3.3. Hikâyelerinde Anlatım Özellikleri.....	90
3.3.1. Bakış Açısı ve Anlatıcı	90
3.3.1.1. Hâkim Bakış Açısı.....	91
3.3.1.2. Müşahit-Anlatıcıya Ait Bakış Açısı	92
3.3.1.3. Kahraman-Anlatıcının Bakış Açısı	93
3.3.2. Anlatım Teknikleri	94

3.3.2.1. Diyalog Tekniği	94
3.3.2.2. İç Monolog Tekniği.....	96
3.3.2.3. Geriye Dönüş Tekniği	98
3.3.2.4. Özetleme Tekniği	98
3.3.2.5. İ Çözümleme Tekniği	99
3.3.2.6. Anlatma-Gösterme Teknikleri	100
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	107
EKLER.....	110
ÖZGEÇMİŞ	114

KISALTMALAR

a.e.	: aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
a.m.	: aynı makale
a.t.	: aynı tez
bk.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
s.	: sayfa
sy.	: sayı
ty.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri

Tezin Başlığı: Ali et-Tantâvî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği

Tezin Yazarı: Ayşe ERDURAN

Danışman: Doç. Dr. Ahmet BOSTANCI

Kabul Tarihi: 13/06/2013

Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 114 (tez)

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı: Arap Dili ve Belagatı

Osmanlı hâkimiyetinden sonra sömürgecinin etkisinde Nahda Hareketi'ni başlatan Arap yazarlar, karşılaştıkları yeni kültürlerin edebî türlerinde eserler vermeye başlamışlar ve Arap Edebiyatı'nda, makale, roman, hikâye gibi yeni türlerin oluşmasına katkı sağlamışlardır. Her yeni de olan sancılı süreç, burada da kendini göstermiş, bu türlerin gelişimi için büyük emekler verilmiştir. Şüphesiz ki bu yeni türlerde emek veren yazarlardan biri de Ali et-Tantâvî'dir. Ömrünü makale yazarlığına adanmış ve gazete kapılarından ayrılmayan yazar, bu türde eser veren ilk yazarlardan biri olmuştur. Yine hikâyeye dalında da ilk eser veren yegâne Arap edebiyatçıların arasına girmiştir. Meraklı ve yeniliğe açık bir kişiliğe sahip olan Ali et-Tantâvî, döneminde teknolojinin harikalarından sayılan radyo ve televizyonda programlar yapıp, gazete ve dergilerde makalelerini yayınlamış ve bunları yaparken ilkelerinden taviz vermemiş, yaşamış olduğu toplumun ihyası ve bekası için çalışmıştır.

Bu tezde, Ali et-Tantâvî'nin hayatı ve eserleri ele alındıktan sonra Suriye hikâyeciliğindeki yerine değinilmiş ayrıca çocuklara yönelik yazmış olduğu *Hikâyât mine't-Târîh* isimli hikâyeye kitabı hariç diğer iki hikâyeye kitabı olan *Kısas mine't-Târîh* ile *Kısas mine'l-Hayât*'ta yer alan hikâyeleri tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali et-Tantâvî, Kısa hikâyeye, Suriye, Suriye Hikâyeciliği

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Ali et-Tantâvî's Life, Literary Entity and His Story Writing

Author: Ayşe ERDURAN

Supervisor: Assoc. Prof. Ahmet BOSTANCI

Date: 13/06/2013

Nu. of pages: vi (pre text) + 114 (main body)

Department: Fundamental Islamic Sciences **Subfield:** Arabic Language and Rhetoric

The Arab authors having experienced Nahda uprising under the influence of the colony after Otoman sovereignty, began to incorporate literary genres of the new cultures they encountered and they ensured that new literary genres as article, novel, short story came into being in arabic literature. Adversity encountered in all new things, also made an appearance in this genre, a great effort was made for its development and a lot of literary work was written. Undoubtedly, one of the authors following this trend was Ali et-Tantâvî. Having devoted his life to article authorship and having beat to newsagent's door, Ali et-Tantâvî became one of the authors using this genre and also became one of the Arab authors having produced written work also in the field of story. Ali et-Tantâvî who was curious and innovative, made television and radio programs which had been considered a technological masterpiece and he published his articles in newspapers and magazines. At the same time, he never ignored articles of his faith, he worked for recreata and survival of his own society.

In this study, after going about his life and productions, his place in Syrian story writing is mentioned and the stories in *Kisas min at-Târîh* and *Kisas min al-Hayât* which is for adults are examined.

Keywords: Ali et-Tantâwî, Short Story, Syria, Syrian narration

GİRİŞ

Tezimize konu olan, Suriye'nin yetiştirmiş olduğu önemli şahsiyetlerden Ali et-Tantâvî, hukuk eğitimi almış ve edebiyat alanında kendini geliştirmiş velud bir yazardır. Dinî ilimlere dair pek çok eser vermiş, toplumun ıslahı için gazetelerde makaleler neşretmiş, ömrünün sonuna doğru ise hatıralarını kitaplaştırmıştır. Yazar, bilimsel çalışmaları dışında, biri çocuklar için olmak üzere üç hikâye kitabı da kaleme almıştır.

Tezin Konusu

Tezimizin konusu Suriye'li yazarlardan olan Ali et-Tantâvî'nin hayatı, edebî kişiliği; Suriye Edebiyatı'ndaki yeri, hikâye yazarlığı ve hikâyelerinin tahlilidir.

Tezin Amacı

Arap dünyasında hakkında pek çok makale, kitap ve tez kaleme alınmıştır. Edebî kişiliğini, seyahatlerini veya *Zikrayât* isimli eserini inceleyen araştırma ve kitapların yanında bizzat hikâyeciliğini ele alan ve Suudi Arabistan'da Kral Suud Üniversitesi'nde Vâil b. Yusuf b. Ali el-Arîni tarafından 2008 yılında hazırlanan "*el-Kıssatu fî Edebi Ali et-Tantâvî*" isimli bir tez mevcuttur. Türkiye'de ise edebî kişiliği ve hikâyeciliği hakkında bir araştırma yapılmamıştır. Hakkında yapılan çalışmalar onun çok yönlü kişiliğinin ancak bir yönü ile ilgili olmuş diğer yönlerine ise değinilmemiştir. Tezimizin amacı, Ali et-Tantâvî'nin hayatı, eserleri ele alındıktan sonra, edebî kişiliği ve Suriye hikâyeciliğindeki yeri hakkında bilgi vermek ve çocuklara yönelik yazmış olduğu *Hikâyât mine't-Târîh* isimli hikâye kitabı hariç, diğer iki hikâye kitabı olan *Kısas mine't-Târîh* ile *Kısas mine'l-Hayât*'ta yer alan hikâyeleri tahlil etmektir.

Tezin Önemi

Ali et-Tantâvî, Suriye Edebiyatı'nda hikâye türünün ilk ürünlerinin verildiği bir dönemde, bu yeni türde eserler vermiş bir yazardır. Sonraki zamanlarda hikâye yazmayı bırakması, onun bu türde iyi tanınan bir kalem olmasını engellemiştir. Ancak bu durum onun Suriye Edebiyatı'nda kısa hikâye alanında ilk eser veren yenilikçi yazarlar arasında görülmesini engellememiştir. Arap âleminde Ali et-Tantâvî'nin edebî kişiliğine ve hikâye yazarlığına yönelik pek çok eser ve akademik araştırma yapılmıştır.

Ülkemizde ise akademik çalışmalara konu olmamıştır. Bu yüzden biz çalışmamızı bu alanda yapmayı uygun bulduk.

Tezin Yöntemi

Tezimizde, yazarın hayatı hakkında bilgi verilirken, yazmış olduğu hatıratlar özellikle *Zikrayât* isimli eseri birincil kaynak olarak kullanılmıştır.

Düşünce yapısından bahsederken, *Zikrayât* isimli eserinde öne çıkan görüşleri ele alınmış, İngiliz ve Fransız sömürgelerine tepkisi gibi diğer Suriyeli yazarlarla paralel olan görüşlerine farklı başlıklar altında değinilmiş olmasına rağmen özel bir başlık açılmamıştır.

Edebî kişiliği hakkında bilgi verirken hakkında yayınlanan makaleler, kitaplar ve yazmış olduğu kitaplardan yararlanılmıştır. Yazarın hikâyelerinin tahlilleri yapılırken, Şerif Aktaş'ın *Roman Sanatı ve Roman İncelemesi* isimli kaynak kitabında takip ettiği yöntem ve teknikler kullanılarak hikâyeler tahlil edilmiştir. Hikâyelerdeki şahıs kadrosu, mekan ve zaman unsurları ile anlatım tekniklerine değinilirken hikâyeler toplu bir şekilde ele alınmıştır.

Hikâyelerinin dışında kalan kitapları hakkında ise, üslup ve dil çalışması yapılmamış, haklarında kısa bir bilgi verilmiştir.

YAŞADIĞI DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ

1909 yılında dünyaya gelen Ali et-Tantâvî'nin yaşamış olduğu dönem, hem dünya devletleri hem de Suriye için siyasî ve iktisâdî açıdan oldukça sıkıntılı bir zaman dilimiydi. Bu dönemde Osmanlı'nın gerilemesi ve çöküş sürecine girmiş olması, Avrupa devletlerinin yeni sömürge yerleri araması gibi sebeplere bağlı olarak İslâm coğrafyasında kargaşa ve savaşlar baş göstermiştir. Bu savaşlar ve sömürgecilik faaliyetleri bir taraftan İslâm ülkelerinin fakirleşmesine sebep olurken, diğer taraftan da halkın uyanmasına sebep olmuştur. Bu bölümde dönemin başlıca özelliklerini alt başlıklar altında inceleyeceğiz.

1. Siyasal Özellikleri

Suriye 20. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı hâkimiyeti altındaydı. Uzun yıllar, dünyaya hükmetmiş olan Osmanlı gücünü kaybetmiş, hâkimiyeti altındaki topraklarda otoritesi azalmıştı. Paşalarının istekleri doğrultusunda gücünü toplamak için, 1. Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı, savaşta hezimete uğramış, İngilizler Suriye topraklarını işgal edip, kuzeye doğru ilerlemeye başlamışlardı. 1918 yılında Halep'in kuzeyinde kurulan savunma hattı İngilizlerin ilerlemesini durdurmuştur. Ancak Suriye topraklarında Osmanlı hâkimiyeti sona ermiş, İngilizlerin eline geçen bu topraklarda, yönetime aslen Suriyeli olmayan ve İngiliz yanlısı Kral Hüseyin'in oğlu Faysal getirilmiştir.¹

1919 yılında Fransa, Suriye'de öğretmen ihtiyacını karşılamak gibi bahanelerle İngiliz güdümü altındaki Suriye'nin içişlerine karışmıştır. Zira en başından beri İngilizler tarafından başa getirilen Kral Faysal'ın Arapları birleştirici tavrı, böl-yönet anlayışına sahip Fransa'yı rahatsız etmiştir.² Bunun sonunda, 1920 yılında Ali et-Tantâvî'nin Suriye için bir dönüm noktası olarak gördüğü Meyselûn savaşı vukû bulmuştur. Savaş sonunda Araplara karşı zafer elde eden Fransa Arap birliklerini dağıtarak Suriye'de yönetimi devralmıştır.³ Meyselûn Savaşı'nda daha çocuk olan Ali et-Tantâvî, dönemin karmaşasından çok etkilenmiş, o dönemin şartlarını *Zikrayât*'ta sıkça zikretmiş ve savaş esnasında Suriye halkının çektiği sıkıntılardan bahsetmiştir.⁴

1930 yılına kadar, istekleri göz ardı edilen Arap halkı pek çok defa isyan etmiş, ancak bu isyanlar büyük bir katliamla bastırılmıştır. 1930 yılında Irak'ın bağımsızlığına kavuşması, Paris'in Almanların eline düşmesi Suriye'de özgürlük duygusunu tekrardan hareketlendirmiştir. 1946 yılında Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere'nin baskıları ile Fransa Suriye'yi terk etmiş ve Suriye bağımsızlığına kavuşmuştur.⁵

¹ Şit Tufan Buzpınar, "Suriye", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 553.

²Buzpınar, "Suriye", XXXVII, 553.; Ömer Osman Umar, "Suriye'de Fransız Emperyalizmi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2002, c.XII, sy.1, s. 301.; Ahmet Câsim el-Huseyn, *el-Kıssatu'l-Kasîratu's-Suriye ve Nakduhâ fî Karni'l-İşrin*, İttihâdu'l-Kuttâbu'l-'Arab, Dımaşk 2001, s. 78.; Ali et-Tantâvî, *Zikrayât*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1985 I, 96.

³ Tantâvî, *Zikrayât*, I, 27-28.; Umar, a.g.m., s. 301.

⁴ bk. Tantâvî, *Zikrayât*, I, 65.

⁵ Buzpınar, "Suriye", XXXVII, 554.

Suriye'nin bağımsızlığını elde etmesiyle yönetime Suriye'nin bağımsızlığında etkin rol alan Ayanların –büyük toprak sahipleri- desteğiyle Şükrî Kuvvetlî başa geçmiştir. Ancak Kuvvetlî hükümeti 1949 yılında Albay Hüsnü Zaim tarafından devrilmiştir. Bu tarihten itibaren İngiliz ve Fransa sömürgesinden kurtulan Suriye devrimlerden kurtulamamış; 1970 yılına kadar sırasıyla Albay Muhammed Sami Hinnâvî, Albay Edip Çiçekli, Albay Faysal Atasî, Albay Salih Cedid ve Hafız Esad darbeleri gerçekleşmiştir. Hafız Esad'ın darbesiyle Suriye'de yeni bir dönem başlamıştır.⁶

Suriye siyasetinde hükümetler ardı ardına düşerken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Suriye'nin güneyinde İsrail, İngiliz desteği ile bağımsızlığını ilan etmiş, 1967 yılında ise Golan tepelerini işgal etmiştir. Hâfız Esad, Golan Tepelerinin İsrail'in eline düşmesinin ardından, 1973 yılında tepeleri geri almak için tekrar İsrail'le savaşmış, fakat bu savaşta da başarılı olamamıştır. İsrail'le dış ilişkilerindeki başarısızlıklardan sonra, devlet içi meselelere yönelmiş olan Esad, yönetime muhalif olan gruplara büyük baskı uygulamış, yine yönetim karşıtı olan Müslüman Kardeşlerin, 1982 yılında, Hama'da başlattığı ayaklanmayı, tarihe Hama Katliamı olarak geçen toplu katliamla bastırmıştır. Ali et-Tantâvî bu esnada Mekke'dedir ve vefatına kadar Arabistan'da ikamet edecektir.⁷

Suriye'de siyasi karmaşanın olduğu bir dönemde dünyaya gelen Ali et-Tantâvî, çocukluk döneminde Meyselûn Savaşı'nı yaşamış, gençlik dönemini Fransa yönetimi altında geçirmiştir. Daha lise yıllarında iken Fransız yönetimine karşı fikirlerle büyümüştür. Döneminde *Elif Ba* dergisinin etrafında gerçekleşen özgürlük hareketlerine destek vermiş, vatanın özgürlüğü için basın yayın yoluyla olduğu gibi hutbelerle de insanları bilinçlendirmeye çalışmıştır. Ancak 1942 yılında hâkimliğe geçmesi ve 1945 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kazanması gibi sebeplere bağlı olarak, Ali et-Tantâvî siyâsî içerikli makaleler yerine toplumun ve devlet kurumlarının ıslâhı için yazılar yazmaya devam etmiştir. Bu yüzden Meyselûn Şavaşı için *Zikrayât*'ta bir bölüm açılmış

⁶ Gassân Muhammed Reşâd, *Min Târîhi Suriye el-Muâsir*, Merkezü'l-Müstâkbel li' d-Dirâsâti'l-İstirâfîciyye, Amman 2001, s. 22-31-53.; Buzpınar, "Suriye", XXXVII, 554.; Cihaner Akçay, *Hanna Mine'nin Romanlarında Toplumcu Gerçeklik*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998, s. 38-39.

⁷ Buzpınar, "Suriye", XXXVII, 554.

olmasına rağmen, 1945 yılında sonra başa gelen hükümetler ve ardı ardına yapılan devrimler hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.⁸

Arap Siyâsi ve Kültür Tarihinde Nahda Hareketi

Arap ülkeleri içerisinde Avrupa ile en eski ve sıkı münasebetleri olanlar Lübnan ve Suriye'dir. Özellikle Lübnan'daki Hıristiyanların daha 17. yüzyıldan beri başta Roma ve Paris olmak üzere bazı merkezlerle temasları kesilmeden devam etmiştir. Ancak Batı'nın iktisadi ve siyasi sebeplerle Ortadoğu'ya gittikçe artan ilgisi, bir zamanlar daha çok Hıristiyan çevrede kalan tesirlerin sınırını süratle genişletmiştir. Bunun bir neticesi olarak Batı'da Fransız ihtilaliyle başlayan Rönesans dönemi, Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgali ve sonrasında yaşanan gelişmelerle Arap dünyasına taşınmıştır. 19. yüzyılla başlatılan bu yeni döneme Araplar genellikle "nahda (:kalkınma)" hareketi adını vermişlerdir. Yeni okullar, Avrupa'ya tahsil için öğrenci gönderilmesi, et-Tahtâvî gibi bu yeni şartlar içinde yetişenlerin devamlı tercüme faaliyetleri, matbaa ve gazetecilik gibi faaliyetlerin yaygınlaşması, yeni fikirlerin ve edebî türlerin tanınmasını sağlamış, yeni gelişmelere zemin hazırlamıştır.⁹

Bu siyasal bilinçlenmenin Arap edebiyatına pratik yansıması, gerek nesir, gerekse de şiir türü edebi çalışmalarında milliyetçilik ve bağımsızlığı ön plana çıkarın dış güçlerin boyunduruğundan kurtuluşu ana tema haline getiren edebiyatçıların yetişmesi ile olmuştur. O kadar ki, bu süreçte eli kalem tutan herkes, bu temayı işleyerek milliyetçilik ve bağımsızlık duygularını toplumda yaygın hale getirmenin çabası içinde olmuştur. Bu çerçevede edebî ürünlerin her biri, Arap edebiyatı ve bu edebiyatın tarihi için temel teşkil ettiği kadar Arap ulusal hareketinin bir parçası, diriliş ve gelişmesinin de bir unsuru olarak değerlendirilmiştir.¹⁰

Nahda Hareketi'nin tarihi seyrini, Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi ile İşgal dönemi, İşgalden Mısır'ı kurtaran Mehmet Ali Paşa dönemi ve Mehmet Ali Paşa'nın vefatından İngiliz işgaline kadar olan dönem olmak üzere üç ayrı dönem içinde incelemek

⁸ Tantâvî, *Zikrayât*, I, 65.

⁹ Ömer İshakoğlu, "19. Yüzyıl Arap Nahda Hareketinde Kadın Yazarların Rolü ve Zeynep Fevvâz", *Şarkiyat Dergisi*, İstanbul 2012, sy.21, s. 43.

¹⁰ Mehmet Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Emin Yayınları, Bursa 2009, s.110.

mümkündür. Napolyon'un Mısır'ı işgal ettiği dönemde Şeyh Muhammed eş-Şerkavî, Muhammed el-Hafnî el-Mehdî, Muhammed ed-Dusûkî Ahmet el-Berbîr gibi yazar ve şairler yetişmiştir. Yine Mehmet Ali Paşa döneminde Şeyh Hasan el-Attâr, Şeyh Hasan el-Kuveydi, Emin el-Cundî, Butrus Kerâme; Mehmet Ali Paşa'nın vefatıyla İngiliz işgaline kadar Butrus el-Bustânî, Ahmet Fâris eş-Şidyâk, Umar el-Unsî Halil el-Yazicî gibi şair ve yazarlar Nahda Hareketi'ne katkı sağlamışlardır.¹¹ Vatanperverliği şiirlerinin ilham kaynağı olarak kabul edilen ve kimilerince Arapların en büyük milli şairi olarak kabul edilen Ahmet Şevkî' de Nahda Hareketi'nin etkisi altında şiirler yazmış bir şairdir.¹² Ali et-Tantâvî de *Zikrayât* isimli eserinde Ahmet Şevkî'den alıntılar yapmış ve onu Arapların büyük şairlerinden biri olduğunu vurgulamıştır.¹³

Fikir alanında Nahda'nın en önemli temsilcilerinden biri yenilikçi ve İslamcı bir aydın olan Muhammed Abduh'tur. Muhammed Abduh, İslam'ın Avrupa ile mücadele edebilmesi için hurafelerden uzaklaşıp, asıl dini kaynaklara dönülmesini, dinde ıslah yapılmasını ve ictihat kapısının tekrar açılması fikrini savunmuştur.¹⁴ Abduh'un yenilikçi fikirleri alimleri etkilemiş, Suriye'de ıslahatçı fikirlerin oluşmasını sağlamıştır.¹⁵ Muhammed Abduh'un bu çabalarını büyük bir takdirle karşılayan Ali et-Tantâvî, Muhammed Abduh'u İslâm âleminin birliği için çaba sarf etmiş ve toplumda yeni bir çığır açmış müceddidlerden biri olarak kabul eder.¹⁶ Yine Nahda Hareketi'nin etkisiyle Arap aleminde yaygınlaşan millî edebiyat da Ali et-Tantâvî'yi etkileyen akımlardandır.¹⁷

2. Sosyal Özellikleri

¹¹ Yalar, *a.e.*, s. 58-104.

¹² Yalar, *a.e.*, 116.

¹³ Tantâvî, *Zikrayât*, s. 17.

¹⁴ Adil Baktıaya, *Osmanlı Suriye'sinde Arapçılığın Doğuşu*, Bengi, İstanbul 2009, s. 305.

¹⁵ Baktıaya, *a.e.*, s. 314.

¹⁶ Baktıaya, *a.e.*, s. 319-320.; Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 14.

¹⁷ http://www.alukah.net/Literature_Language/0/1766/ (10.08.2011)

Ali et-Tantâvî'nin yaşadığı dönemde Suriye'nin sosyal durumu şu şekildedir: 19. yüzyıl'da geleneksel pazarların yerine Avrupa mallarının satıldığı pazarların gelişmesiyle halkın ekonomik yapısında sıkıntılar başlamıştır.¹⁸ Önceki yıllarda Suriye'de üretilen ipek, Avrupa ülkelerine işlenmeye gönderilirdi. Avrupa mallarının Suriye pazarlarını istilası ile el ürünlerin bir değeri kalmadığı için birçok yerel üretim yeri kapanmıştır.¹⁹ Sosyal yapı, Birinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle yıpranmış, Kral Faysal döneminde ıslahat çalışmalarına rağmen, Fransız işgali ile Suriye halkının hayat şartları daha da kötüleşmiştir. Fransa'dan Suriye'ye gelen sunî ipek yerli sanayiye yerle bir etmiş, yaygın olan ipekböcekliği devrini sona erdirmiştir. Yine Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya devletlerinde oluşan ekonomik kriz Suriye'yi de vurmuş pek çok tüccarın iflasına sebep olmuştur. Bu durum Ayan sınıfının da etkinliğini yitirmesine sebep olmuş, bağımsızlık ilanından sonra kurulan cumhuriyete rağmen yönetimde etkin olan Ayanlar köylünün isteklerine cevap veremediğinden dolayı destekledikleri hükümet, darbeye yıkılmıştır.²⁰

1949 yılı sonları Edip Çiçekli darbesinden sonra hükümet, Ayanların toplum üzerindeki ayrıcalıklarını yok etmek için büyük uğraşlar vermiş, arazi mülkiyetini sınırlamış, geniş toprak sahiplerinin birçoğunun topraklarını istimlak etmiştir. Böylece toplum içinde ayrıcalıklı olan Ayan sınıfının imtiyazı azalmıştır. Yine Çiçekli hükümeti döneminde pek çok fabrika kurulmuş, Suriye toplumunda köylü sınıfının yanında işçi sınıfının da oluşması sağlanmıştır. 1950'den sonra, Ayanların tasfiye edilmesiyle birlikte doğan boşluk, asker, öğretmen, hâkim, doktor, avukat ve bürokrat sınıfıyla doldurulmuş ve bu gruplar siyasette etkin hale gelmiştir.²¹

3. Kültürel Özellikleri

¹⁸ Fatih Koraş, *Suriye'de Toplumsal Yapının Dönüşümü ve Arap Milliyetçiliğinin Gelişimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 15.

¹⁹ Koraş, *a.t.*, s. 17.

²⁰ Akçay, *a.g.t.*, s. 39.

²¹ Koraş, *a.g.t.*, s. 45.

Osmanlı dönemini Arap Edebiyatı açısından bir çöküş dönemi olarak gören Araplar, Fransızların Mısır'ı işgal etmesi ile Modern Arap Edebiyatı'nın ilk filizlerinin atıldığını düşünürler. 1800'lü yıllarda yurt dışına gönderilen Arap öğrenciler ilk olarak Mısır'da daha sonra diğer Arap ülkelerinde yenilikçi hareketlerde bulunmuşlar, Arap Edebiyatının gelişmesi için pek çok çaba sarf etmişler ve Arap Edebiyatında milli karakterlerin oluşmasını sağlamışlardır. Bu uyanış 20. yüzyıl'da İngilizleri rahatsız etmiştir. İngilizler Arap toplumunda oluşan birlik fikrini dağıtmak için tek çıkar yol olarak, Arap dilinin ortak dil olarak kullanılmasını engellemeyi görmüşlerdir. 19. yüzyıl'da, Arap Edebiyatı'nda şiir ve diğer türlerde fasih bir dil kullanılmakta iken, İngilizler Arap diline müdahale ederek, "el-ammiyye" denilen halkın kuralsız dilinin eserlerde kullanılması için propagandalarda bulunmuştur.²²

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye'de bir başka yenilik dikkatleri çekmektedir. *Arap dünyasının en eski modern kültür kurumu olan Suriye Arap Bilim Akademisi* (Arap Dil Akademisi) 1919 yılında, Fransız işgali altındaki Suriye'nin Maarif Bakanı Muhammed Kürt Ali önderliğinde Şam'da kurulmuştur. Suriye Arap Akademisi, Arap edebiyatına canlılık kazandırmayı, yetenekli araştırmacılara inceleme ve araştırma metotlarını öğretmeyi amaçlamıştır. Yine Suriye Bilim Akademisi Mısır, Irak ve Avrupa'dan pek çok bilim ve edebiyat uzmanını bünyesinde toplamıştır.²³

Bunun dışında kendilerine karşı ayaklanan halkı ve muhalif liderlerin büyük çoğunluğunu hapseden veya öldüren Fransız güçleri halkın tepkisini azaltmak için bazı düzenlemelere gitmiştir. 1924 yıllarında Şam ve Halep Üniversiteleri kurulmuş, 1928 yılında ilk anayasa ilan edilmiş, 1936 yılında ise enstitüler oluşturulmuştur.²⁴ Bunun dışında kendi kültürünü yaygınlaştırmak için Fransızca eğitim veren ve Fransız sistemini uygulayan yeni okullar açılmış, Fransa'dan özel öğretmenler getirilmiş, azınlıkların çocukları bu okullarda eğitim görmüştür.²⁵

²² Mehmet Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, s. 106.

²³ Yalar, *a.e.*, s. 138., Akçay, *a.g.t.*, s. 40.; Şemseddin Rifâî, *Târihu's-Sahâfeti's-Suriye*, Dâru'l-Meârif, Kâhire ty..., s. 11.

²⁴ el-Huseyn, *a.g.e.*, s. 78.

²⁵ Rifâî, *a.g.e.*, s. 29.

Fransız yönetimi altında iken okuryazar oranı çok az olan Suriye, 1946 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra okuryazar oranında büyük bir artma olmuş ve bu dönemde eğitim gören kişiler daha sonra, Suriye siyasetinde etkin isimlerden olmuşlardır.²⁶

Suriye basın hayatında ilk resmi gazete olan *Suriye*, 1865 yılında yayımlanmıştır. 20. yüzyıl'ın ilk yıllarına gelindiğinde ise, özel gazeteler yayın hayatına girmiştir. Ancak Osmanlı Devleti zamanında kısıtlı olan gazetecilik, Kral Faysal döneminde büyük bir atak yapmış, *Lisânu'l-Arab*, *el-Eklâm*, *Feta'l-Arab*, *İstiklâl*, *el-Arûs* gibi pek çok gazeteyle, Kral Faysal'ın kurmuş olduğu *el-Âsime* isimli resmi gazete yayınlanmaya başlamıştır.²⁷ Bunun dışında, Suriye'nin edebiyat alanına yön veren ve Ali et-Tantâvî'nin de yayın hayatı ile tanışmasına sebep olan *el-Muktebes*, 1906 yılında Muhammed Kürt Ali önderliğinde kurulmuştur.²⁸ Araçların özgürlüğü için uğraşan yayınların pek çoğu Fransız yönetimi ile sekteye uğramıştır. Bu dönemde; makale üslubu ve gazetecilik, siyasi değişikliklere rağmen Osmanlı'da olduğu üzere devam etmiş, yeniliklerde bulunamamış ve yeni üsluplar geliştirilememiştir.²⁹

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'nın egemenliği altındaki Suriye'de Fransızlaştırma çabaları, politika ve edebiyat alanında milli hareketlere engel olamamıştır. Aksine şiir, devletin bağımsızlığını hedefleyen eylemlerin, giderek önemi artan yönünü meydana getirmiştir.³⁰ Fransa'nın bölücü politikası Suriye'nin aydınları tarafından pek çok eleştiriye tabi tutulmuş, Nahda Hareketi'nin de etkisiyle aydınlar arasında milliyetçilik hareketlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Fransız mandasını istemeyen aydınlar pek çok dergi ve gazete çıkartmışlar, halkın milli duygularını ayakta tutmak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Uğraşları bazen Fransızların engellemesi ile karşılaşmış; dergiler kapatılmış, yazarları hapse atılmıştır. Bütün bunlara rağmen

²⁶ Koraş, *a.g.t.*, s. 45.

²⁷ Rıfâî, *a.g.e.*, s. 15.

²⁸ Rıfâî, *a.e.*, s. 12.; Yalar, *a.g.e.*, s. 169-170.

²⁹ Rıfâî, *a.e.*, s. 26.

³⁰ Yalar, *a.g.e.*, s. 113.

Suriye’de gazeteciliğin ve dergiciliğin gelişmesine engel olunamamış, dergilerle beraber Arap Edebiyatında yeni bir tür olan kısa hikâye geleneği bu dönemde yaygınlık kazanmaya başlamıştır.³¹ Fransa mandasının etkin olduğu dönemde, gençlik yıllarını yaşayan Ali et-Tantâvî’nin çalışmış olduğu gazetelerden *el-Eyyâm* da kapatılan gazetelerden biri olmuş ve sahibi Arif el-Kindî gazetesinin kapatılmasından sonra gözaltına alınmıştı.

BÖLÜM 1: HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Doğumu ve Ailesi

³¹ el-Huseyn, *a.g.e.*, s. 80.

Suriye'nin yetiştirdiği büyük fıkıh âlimlerinden Ali et-Tantâvî, 12 Haziran 1909'da Şam'da dünyaya gözlerini açmıştır.

Resmi kayıtlarda ismi, Muhammed Ali b. Mustafa et-Tantâvî olarak geçmesine rağmen Ali et-Tantâvî ismi ile tanınmıştır.³² Tantâ şehrinin ism-i mensubu olan Tantâvî soyadı, ailesinin kökenlerinin Mısır'ın Tantâ şehrine dayanmasından dolayıdır.

Hicri 1255 yılında, Ali et-Tantâvî'nin dedesi amcasıyla beraber, Mısır'ın Tantâ şehriden Şam'a gelmiştir. Matematik, astronomi gibi ilimlerde kendisini yetiştirmiş bir Ezher âlimi olan dedesinin amcası, kısa bir süre içerisinde, Şam'da duyulmuş, öğrencilere evinde özel ders vermeye başlamıştır.³³ Kendisiyle beraber kalan Ali et-Tantâvî'nin dedesi de, Şam'ın diğer öğrencileri gibi amcasının ilminden faydalanmış ve kendisini geliştirmiştir.

Ali et-Tantâvî'nin düzen ve tertibini överek anlattığı dedesi, Ahmed b. Ali b. Mustafa, Osmanlı ordusunda imam olarak görev almış ve gençliğinde aynı evde büyüdükları amcasının kızı ile evlenmiştir. Babası, Mustafa et-Tantâvî de, iyi bir eğitim almış, Şam'da fetva hususunda insanların güvenini kazanmış âlimlerdendir.³⁴

Mustafa et-Tantâvî, ailenin büyükleri gibi evinde ilmi sohbetlere yer vermiş, öğrenciler yetiştirmiştir. O zaman daha çocuk olan Ali et-Tantâvî, bu sohbetlerde misafirlere çay ikramında bulunmuş, ara sıra kulak misafiri olmuş ve konuşulanları dinlemiştir.

1918 yılına kadar, Ticaret Okulu'nda hem öğretmenlik hem de idarecilik yapan Mustafa et-Tantâvî, bu tarihten itibaren Suriye'de Yargıtay divanına getirilmiş ve 1925 yılına kadar bu görevini sürdürmüş, aynı yıl içinde Ali et-Tantâvî daha on altı yaşlarında iken vefat etmiştir.³⁵

³² Wikipedia “علي الطنطاوي” maddesi, http://ar.wikipedia.org/wiki/علي_الطنطاوي (18.02.2011); Muhammed el-Meczûb, *Ulamâ ve Müfekkîrûn Araftum*, Darü's-Şevâf, Riyad 1992, III, 189; Ahmed b. Ali 'Âl Murî', *Ali et-Tantâvî Kâne Yevme Küntü: Sînâtu'l- Fıkı ve'l-Edeb*, Abîkân, Riyad 2007, s. 43.

³³ Mücâhid Me'mun Deyrâniyye, *Ali et-Tantâvî, Edîbu'l-Fukahâ ve Fakîhu'l- Udebâ*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 2001, s. 9.

³⁴ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 10.; el-Meczûb, *a.g.e.*, III, 189.

³⁵ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 10-11.

Annesi hakkında, Ali et-Tantâvî, *Zikrayât*'ta şunları söyler: “Annem, Raife bintu Ebi'l-Fettah'ın ailesine gelince, Şam'ın ilme gönül vermiş ailelerinden biridir. Dayım, Muhibbuddîn el-Hatib'in anlattığı üzere, Bağdat'tan Şam'a göç etmişlerdir.”³⁶

Babası gibi Suriye'nin entelektüel ailelerinden olan annesi de, Ali et-Tantâvî yirmi dört yaşlarında iken vefat etmiştir. Ali et-Tantâvî'nin ailesi hakkında bu bilgiler, Şam'da ilmin filizlendiği bir ortamda, siyasetin ve kültürel etkinliklerin içinde yetiştiğinin bir göstergesidir. Ailesinden aldığı bu mirası, kaybetmeden üstüne eklemeler yapan Ali et-Tantâvî, “ediplerin fakîhi, fakîhlerin edîbi” olarak anılmış, İslâmî davet içeren eserleri yazarken, bunlara ek olarak hâtîrât ve kısa hikâyeye dalında edebî eserler de vererek bu ilimleri şahsında birleştirmiştir.

1937 yıllarında evlenmiş olan Ali et-Tantâvî'nin beş kızı vardır. Kızlarından Benan, Hâfız Esad'ın askerleri tarafından öldürülmüştür.³⁷ Ancak *Zikrayât* isimli eserinde eşine ve kızlarına dair bilgi yok denecek kadar az olduğu için haklarında pek fazla bir bilgiye sahip değiliz.

1.2. Eğitim Hayatı

Tantâvî'nin eğitim hayatı, Suriye'nin yönetim açısından en sıkıntılı dönemlerine denk gelmiştir. Zira çok kısa aralıklarla yönetim; Osmanlılardan İngilizlere, İngilizlerden de Fransızlara geçmiş ve en sonunda Suriye bağımsızlığına kavuşmuştur. Osmanlılar ve İngilizler döneminde küçük yaşlarda olan Tantâvî, gençlik dönemini Fransız yönetiminde yaşamış, hayatı boyunca sömürgeci güçlere karşı olmuş, sesini kalemiyle ve hitabetiyle yükseltmiştir. Hem siyasi hayatın hem de özel hayatının buhranlı yapısı, çekilen sıkıntılar Tantâvî'nin vakarlı kişiliğinin oluşmasında etkili olmuştur.

Halk arasında Ticaret Okulu olarak bilinen İttihat ve Terakki Mektebi'nde ilk eğitimine başlamıştır. İlköğretim ve lise eğitimi dâhil 12 yıllık eğitim vermekte olan liseye, 1918 yılına kadar devam etmiş ancak bu tarihte, Osmanlı hâkimiyetinin Suriye üzerindeki etkinliği bittiği için Ticaret Okulu kapanmış, öğrencileri farklı okullara dağıtılmıştır. Bu

³⁶Tantâvî, *Zikrayât*, I, 201.

³⁷ <http://www.milligazete.com.tr/makale/suriye-safagi-209540.htm> (10.08.2012)

durum üzerine Ali et-Tantâvî, Sultâniye Okulu'na kaydolarak, orada eğitimine devam etmiştir.³⁸

Ancak bu okulda da eğitimi çok sürmemiştir. Bu durumu hatıralarında anlatan Tantâvî, okulun en küçük iki öğrencisinden biri olduğunu, arkadaşıyla fasih Arapçayla konuştukları için büyük öğrenciler tarafından alaya alındıklarını ifade eder. Bu durumu öğrenen babası, onu bu okuldan almış ve el-Medresetu'l-Cakmakiyye'ye vermiştir. Tantâvî'nin bu okulda eğitimi devam ederken, Suriye için karışık bir dönem daha başlamış, İngiltere'nin Suriye'den çekilmesi ile Fransa, Suriye'yi ele geçirme planları yapmaya başlamış ve 1920 yılında Fransa ile Suriye arasında -Tantâvî'nin ifade ettiği üzere- Suriye için bir dönüm noktası olan Meyselûn Savaşı vuku bulmuştur.³⁹

Ali et-Tantâvî, bu dönem esnasında El-Medresetu'l-Çakmakiyye'den ayrılmış, Suriye'nin en büyük liselerinden olan Mektebu Anbar'a geçmiştir. Ancak 1925 yılında Yargıtay Divanı'nda çalışan babası vefat etmiş; babanın vefatıyla sekizinci sınıfa giden ve ailenin en büyük çocuğu olan Ali et-Tantâvî'nin üzerine bir ailenin yükü binmiştir.⁴⁰

Babasının vefatı ile okula ara veren Tantâvî, ticarete atılmış, kâtiplik ve muhasebecilik gibi farklı işlerde çalışmıştır. Ancak ticaret hayatından çok çabuk vazgeçen Ali et-Tantâvî, tekrardan eğitime dönmüş, eğitimine dördüncü defa değiştirdiği okul olan, Mektebu Anbar'da devam etmiş, 1928 yılında mezun olarak lise diplomasını almıştır.⁴¹ Hem Suriye hem de kendisi için büyük sıkıntılarla dolu olduğunu ifade ettiği bu döneme ait hatıralar, Mektebu Anbar hatıraları *Zikrayât*'ta canlı bir şekilde geçmektedir.⁴²

Lise eğitimini bitirdikten sonra, Mısır'da eğitimini sürdürmek isteyen Tantâvî Mısır'a gitmiş, orada Dâru'l-'Ulûmu'l-'Ûlâ'ya girmiştir. Mısır'ın pek çok tanınmış

³⁸ Tantâvî, *Zikrayât*, I, 49.

³⁹ Tantâvî, *a.e.*, I, 63.

⁴⁰ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 12-13.

⁴¹ Tantâvî, *a.e.*, I, 104.; el-Meczûb, *a.g.e.*, III, 190.; Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 11.

⁴² Tantâvî, *a.e.*, I, 103-114.

hocalarından dersler almış yine bu dönemde Mısır'da üniversite çevresinde faaliyet yürüten İslâmi ediplerden Seyyid Kutub ve çevresinde toplanan gençlerle tanışmıştır.⁴³

Suriye'den Mısır'a eğitim için giden öğrencilerin ilklerinden olan Ali et-Tantâvî, bir sene Mısır'da eğitim gördükten sonra Mısır'daki eğitimini bırakmış, ülkesine dönmüş, aynı yıl Şam'da Hukuk Fakültesi'nde eğitime başlamış ve 1933 yılında lisans diplomasını almıştır.⁴⁴

1930'lu yılların Suriye'deki siyasi durumuna bakıldığı zaman, Fransız sömürgesinin etkilerinin sürdüğü ve bunun da bazı Suriyeli gençlerde milli şuurun güçlenmesinde önemli rol oynadığı görülür. Böyle bir toplumsal çalkantının içinde var olma çabası veren Ali et-Tantâvî, Mısır'da öğrencilerin kurmuş olduğu derneği gördüğünde bu kuruluşun benzerini Şam'da kurmayı planlamıştı. Suriye'ye geldiğinde bunu uygulamaya sokmuş, arkadaşlarının da desteğini alarak “ el-Lecnetu'l-'Ulyâ li Tullâbi Suriye” isimli bir dernek kurmuş ve yapılan seçimle başkanlığına geçmiştir. Üç yıl süreyle başkanlığını yaptığı bu dernek, Fransa sömürgelerine karşı gençleri bilinçlendirdiği gibi ayaklanmalar düzenlemiş, pek çok eylemi organize etmiş ve bu ayaklanmalarda toplanma yeri görevini de üstlenmiştir.⁴⁵

Ailesinin ilim erbabı olduğunu, evlerinde sohbet ve ders halkalarının oluştuğunu ve çocuk yaşta konuları anlamadığı halde, gelen misafirlere hizmet ederken anlatılanlara kulak misafiri olduğunu daha önce belirtmiştik. O dönemin Suriye'sinde, resmi okulların yanında şeyh denilen âlimler, evlerde veya camilerde öğrencilere ders vermekteydi. Ali et-Tantâvî, *Ta'rîfun 'Âm bi-Dîni'l-İslâm* isimli eserinde, resmi eğitim ile şeyhlerin verdiği eğitimi birlikte alan ilk kişi olduğunu ifade etmiş ve hocalarının isimlerini vermiştir. Fransız sömürgelerine karşı eylemler düzenleyen Kettâni Tarikatı şeyhlerinden Muhammed Ca'fer el-Kettânî ve Salih et-Tûnusî gibi âlimlerden hadis dersleri, Abdullah el-'İlmî'den tefsir dersleri, Muhammed Behçet Baytar, Tevfik el-Eyyûbî ve Hâşim el-Hatib'den edebiyat dersleri aldığı gibi, ismini zikretmediğimiz

⁴³ Tantâvî, *a.e.*, I, 262.

⁴⁴ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 11-12.

⁴⁵ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 12.

âlimlerden de dersler almıştır. Özellikle, dinî ilimler ve Arapça konusunda pek çok hocadan ilim tahsil etmiştir.⁴⁶

1.3. Gazetecilik Hayatı

Ali et-Tantâvî'nin yazdığı ilk makale, on yedi yaşlarında iken, 1926 yılında *el-Muktebes* gazetesinde yayımlanmıştır. 1906 yılında kendi önderliğinde kurulan *el-Muktebes*'in yazı işleri müdürlüğünü yapan Kürt Ali, kendisine iletilen makaleyi okuduğunda bir şaşkınlık yaşamış, bu şaşkınlığını makaleyi kendisine getiren çocuk denecek yaşta olan lise talebesine de belli etmiştir. İlk anda inanma zorluğu yaşayan Kürt Ali, karşısında duran ve gelecek vaat eden çocuğu sınava tabi tutmuş, konuşmalarında da aynı olgunluğu fark edince, yazının gazetede yayınlanmasına müsaade etmiştir.⁴⁷

Yazım alanında iyi bir başlangıç yakalamış olan Ali et-Tantâvî, bundan böyle yazmayı hiç bırakmamış, gerek fıkıh alanında olsun, gerek edebiyat alanında pek çok kitap ve makaleyi kaleme almıştır.

Liseyi bitirdikten sonra dayısının daveti üzerine Mısır'a giden genç Ali et-Tantâvî, burada üniversite eğitime devam ederken, dayısı Muhibbuddin el-Hatib'in haftalık çıkartmış olduğu *ez-Zehra* ile İslâmi içeriğe sahip *el-Fetih* isimli dergilerin yayımlanmasına ortak olmuştur.⁴⁸ Ancak bir sene sonra Şam'a döndüğü için, bu iki dergideki çalışmalarını bitirmiştir.

Şam'a döndükten sonra, ilk önce tarihi roman tarzında eserler veren, büyük edip olarak ifade ettiği Ma'ruf el-Arnâvûd'un çıkartmış olduğu *Feta'l-'Arab* isimli gazetede çalışmaya başlamış; gazetecilik alanında zayıf kalan el-Arnâvûd'a o alanda destek olurken, onun edebiyat bilgisinden de yararlanmışır.⁴⁹

⁴⁶ Ali et-Tantâvî, *Ta'rîfun 'Âm bi-Dîni'l-İslâm*, Dârul-Menâra, Cidde 1989, s. 5-6.

⁴⁷ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 14.

⁴⁸ Tantâvî, *Zikrayât*, II,6.

⁴⁹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Tantâvî, *a.e.*, II,15.

Feta'l-'Arab'da çalıştığı zamanlarda, Edip Safadî tarafından kendisine, haftalık yayımlanan *en-Nâkıd*⁵⁰ dergisinde yazması için teklif gelmiştir. Tantâvî, bu teklifi geri çevirmemiş ve Hasan el-Hırat hakkında yazdığı bir makaleyi *en-Nâkıd* dergisine göndermiştir.

Belli bir zaman sonra hem edebî hem de siyasi konuları içeren bu gazeteden de ayrılmış olan yazar, Suriye'de gazeteciliğin ustası sayılan Filistin asıllı Yusuf el-İsa'nın çıkarmış olduğu *Elif Bâ* isimli gazetede çalışmış ve 1931 yılında *Elif Bâ*'dan da ayrılmıştır.⁵¹

Elif Bâ'dan ayrıldıktan sonra aynı yıl içinde, Arif el-Kindî başkanlığında yayına başlamış olan *el-Eyyâm* gazetesinde yazmaya ve sayfa editörlüğü yapmaya başlamıştır. *el-Eyyâm* yeni kurulduğunda halkın büyük beğenisini toplamıştır. Tantâvî, *el-Eyyâm* gazetesinin, dönemin en güzide gazetelerinden biri olduğunu ve halk arasında büyük bir beğeni ile karşılandığını, *Zikrayât*'ta güzel bir örnekle açıklamıştır: “ *Pek çok gazetenin okur bulmakta zorlandığı dönemde, ikindi vaktinde yayına hazır olan gazetenin önünde, Birinci Dünya Savaşı sırasında fırın kuyruklarında bekleyen insanlar gibi sıra oluşurdu.*”⁵²

el-Eyyâm gazetesinin Ali et-Tantâvî, üzerinde belirgin bir tesiri vardır. İçinde farklı görüş, akım ve mezheplere ait büyük bir yazar kadrosuna sahip olan gazete, onun için zengin bir tecrübe kaynağı olmuştur. Milliyetçi, İslâmcı, sosyalist pek çok yazarı bünyesinde barındıran *el-Eyyâm* vatanın bütünlüğünü ve devamını esas aldığı için sömürgeci güçler tarafından yayını durdurulmuş ve gazetenin sahibi Arif el-Kindî tutuklanmıştır.⁵³

el-Eyyâm gazetesinde muharrirlik yaparken Ali et-Tantâvî *eş-Şa'b* ve *en-Nâkıd* gibi gazetelerde de yazılarını yayımlanmıştır.

⁵⁰ Suriye'de yayımlanan ilk dergilerdendir. Edebî ve siyasi bir dergi olması açısından önemli bir örnektir.

⁵¹ bk. Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 15.; *el-Meczûb*, *a.g.e.*, III,190.

⁵² Tantâvî, *Zikrayât*, II, 80.

⁵³ Süleyman b. Salih el-Harâşi, *Tantâvî fi'l-Mizân*, Dâru'l-Kâsım, Riyad ty.; s. 11., *el-Meczûb*, *a.g.e.*, III,190.

1933 yılında kurulmuş olan *er-Risâle* dergisinde de makaleleri yayımlanmış, yirmi yıl çalıştığı bu dergiden 1953 yılında ayrılmıştır.⁵⁴

Bu dergilerin dışında *el-Muslimûn* ve *en-Nasr* isimli dergilerde, Suudi Arabistan'da, *el-Hac* ve *el-Medine* gibi dergilerde yazılar yazmış, en son, *eş-Şarku'l-Evsat*'ta hatıralarını, geride kalan yılların emeklerini kaleme almıştır.⁵⁵

Yazarın, gazeteciliğe ve gazeteciliğin adı altında yazarlığa karşı bir sevgisinin olduğunu ve yayım hayatını ilgi ile takip ettiğini söyleyebiliriz. Ali et-Tantâvî, *Zikrayât*'ta, yaptığı işlerin arasında kendisine en sevimli gelen mesleğin gazetecilik olduğunu ifade etmiş ve gazeteciliğin, hayatı boyunca bıkmadan usanmadan yapabileceği bir meslek olduğunu söylemiştir.⁵⁶

1.4. Resmi Görevleri

Babasının vefatından sonra çalışma hayatına atılan Tantâvî, kâtiplik dâhil pek çok işte çalışmış, ticaretle uğraşmıştır. Ancak kısa bir aradan sonra tekrar eğitime dönen ve maddi sıkıntılarla okuyan Tantâvî, üniversitedeyken dersler vermeye başlayarak öğretmenliğe ilk adımını atmıştır. Öğretmenlik mesleğinden sonra hâkimlik yapmış, emekli olunca Mekke'de üniversitelerde dersler vermeye başlamıştır. Yine bu işlerle uğraşırken gazetelerde makale yazmayı, radyo ve televizyonlarda program yapmayı ihmal etmemiştir. Şimdi yaptığı bu meslekler hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

1.4.1. Öğretmenliği

Gazetecilik hayatını anlatırken, sevdiği meslek olarak gazetecilikten bahsetmiştik. Ancak hayatının büyük bir kısmını dolduran mesleği eğitimcilik olmuştur.

Öğretmenlik hayatına, gazetecilikte olduğu gibi çok genç yaşlarda başlamıştır. Daha lise öğrencisi iken özel okullarda dersler vermiş yine on yedi veya on sekiz yaşlarında iken Külliyyetu'l-İlmiyyeti'l-Vataniyye'de Arap şairlerinden Beşşâr b. Bürd'ün hayatı ve

⁵⁴ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 15.

⁵⁵ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 15.

⁵⁶ Tantâvî, *Zikrayât*, II, 5.

şiiri üzerine konferans vermiştir. Aynı zamanda konferansa konu olan Beşşâr b. Bürd'ün hayatını kitaplaştırmış ve *Beşşâr b. Bürd* ismiyle, 1930 yılında yayınlamıştır.⁵⁷

Lisedeki bir öğretmeninin, Fransız yöneticilerine tehlikeli bir çocuk olarak göstermiş olduğu Ali et-Tantâvî'nin erken yaşlarda başladığı öğretim hayatı, hak ve adaleti savunan kişiliği ve yönetim karşıtı fikirleri yüzünden rahat geçmemiştir. Zira Fransa sömürmesine karşı yazdığı yazıları, sömürgeye karşı fikirlerini açık bir şekilde ifade etmesi, onun bir köyden başka bir köye; bir şehirden başka şehre sürülmesine sebep olmuştur.⁵⁸

Resmi olarak öğretmenliğe, 1931 yılında, *el-Eyyâm* gazetesi kapatıldıktan sonra bir köyün ilkokulunda başlamıştır. Öğretmenliğe başladığında daha Hukuk Fakültesi'nden mezun olmamıştır. Dört yıl boyunca ilköğretim öğretmenliğine devam ederken, fakültedeki derslerini de ihmal etmemiştir.

1935 yılına kadar köylerde öğretmenliğe devam eden Ali et-Tantâvî hakkında torunu Deyrâniyye, *Edîbu'l-Fukahâ ve Fakîhu'l-Udebâ* isimli eserinde; Ali et-Tantâvî'nin, öğretmenliği büyük bir sevgi ve coşku ile yapmasına rağmen, belki de hukuk eğitimi almış olması yüzünden ilköğretimde öğretmenlik yaptığı sürece gönlünde bir boşluk hissettiğinden bahsetmiştir. Ali et-Tantâvî, Bağdat'ta bir lisede öğretmenliğe başlayıncaya kadar bu boşluğu hissetmiş ve Bağdat'ın merkez lisesinde Arap dili eğitimi vermeye başladığında bu boşluktan az da olsa kurtulmuştur.⁵⁹

Ali et-Tantâvî'nin mesleğine olan sevgisini, *Zikrayât* isimli eserinde, öğretmenlik hayatına ilk atandığı günü; Rankus köyüne gidişini anlattığı bölümde açık bir şekilde görürüz:

“ Kışın ayazında Rankus köyüne atandığımda izin isteyebilirdim. Ancak gençliğin azmi, yüreğimi doldurmuştu. Çantamı hazırlayıp yola çıktım. Ancak, araba Rankus köyüne daha varmadan yolcularını indirdi. Şoföre Rankus köyünde ineceğimi

⁵⁷ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 16; el-Harâşi, *a.g.e.*, s. 17.

⁵⁸ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 16.

⁵⁹ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 18.

söylediğimde bunun imkânsız olduğu cevabını aldım. “Niçin?” diye sordum. “Kar yüzünden yol kapanmıştır” dedi. İsteddiği kadar parayı vereceğimi ifade ettim, yeter ki beni istediğim yere ulaştır, dedim. Şoför kabul etmesine rağmen biraz ilerleyince tekrardan durdu ve buradan sonra gitmenin imkânsız olduğunu ifade etti. “Siz geri dönün” dedim, ben ilerleyeceğim. Şoför beni ikna etmek için yolun tekin olmadığından, pek çok vahşi hayvanın varlığından bahsetti. Yürüyeceğimi ısrarla söyledim. Yürümeye başladım. Yürüyerek yolculuk iki buçuk saat sürdü. Köye vardığımda muhtarı sordum. Köylüler yabancı bir kişiyi köyde görünce cin görmüşe döndüler. Şaşkınlıkla cevap veren köylülerin, hoş geldin bile demeden ilk sorduğu soru “Siz kimsiniz?” oldu. Karda ve köyün yollarının kapandığı bir zamanda, köye gelen yabancı herkesi şaşırtmıştı. ”⁶⁰

Suriye'nin bu küçük köyünde öğretmenlik yaptıktan sonra, 1936 yılında Irak'a gitmiş ve Bağdat Lisesi'nde öğretmenliğe başlamıştır. Lisede, Arapçanın yanında dini konulardan da bahsetmiş ve öğrencileri bilinçlendirmek için çok gayret sarf etmiştir. Ancak inançlı yapısının ve kararlı duruşunun getirdiği sıkıntılar Bağdat'ta da onu yalnız bırakmamış; Suriye'dekinin benzeri sürgün hayatını Irak'ta da yaşamış, okula teftişe gelen Mısırlı müfettişlerin birisi ile tartışınca Basra şehrine sürgüne gönderilmiştir.⁶¹ Ancak bütün bu sıkıntılar onu Bağdat'tan soğutamamıştır. İlerleyen zamanlarda Bağdat sevgisini, Bağdat'taki dostlarının sevgisini satırlara taşımış ve *Bağdat* isimli eserini yazmıştır.

Bağdat'ta liseli öğrencilere eğitim vermesinin ona farklı deneyimler kazandırdığını ifade edebiliriz. Ayrıca algılayışı ve bilgisi daha güçlü olan öğrencilere hitap etmek, hem hukuk hem de edebiyat bilgisinin canlı kalmasını sağlamıştır.

Bağdat'tan Basra'ya gönderilmiş olan Tantâvî, orada öğretmenliğe başlamış ancak zor şartlar altında kaldığı evinde psikolojik sıkıntılar baş göstermiş, geceleri uyuyabilmek için doktora gitmiş ve sakinleştirici haplar kullanmaya başlamıştır.⁶² 1937 yılı eğitim dönemi sonunda, Basra şehrindeki mesleğini bırakıp, Beyrut'a gitmiş, orada hâkim ve

⁶⁰ Tantâvî, *Zikrayât*, III,12.

⁶¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Tantâvî, *a.e.*, IV,33.

⁶² Basra hatıraları için bk. Tantâvî, *a.e.*, IV,43.

müftü adaylarını yetiştirmekte olan Külliyyetü'ş-Şerîa'da öğretici olarak görev yapmaya başlamıştır.⁶³

Bir sene sonra tekrardan Bağdat'a geri dönmüş ve Bağdat Lisesi'nde verdiği derslerine devam etmiş, buna ilaveten İmam-ı Azam Medrese'sinde de öğreticilik yapmaya başlamıştır.

Kısa bir süre sonra, Kerkük şehrinde öğretmenlik yapmak için okul müdürüne talepte bulunmuştur. Ancak talebi okul müdürünü tedirgin etmiş ve Kürt öğrencilerin yoğun olarak eğitim gördüğü şehirde, Arap dilini öğretirken zorlanacağını ifade etmiştir. Kerkük konusunda ısrarcı olan Tantâvî'nin isteğine dayanamayan müdür, Kerkük'e görevlendirilmesine yardımcı olmuştur.⁶⁴

Kerkük'te girdiği dersler ona farklı bir birikim katmıştır. Zira daha önce kendi milletinden olan öğrencilere eğitim veren Tantâvî ilk defa, farklı milletten olan gençlere Arapça'yı anlatmak için görevlendirilmiştir. Girdiği ilk dersinde, öğrencilere: *“Evlatlarım, Araplar, milletlerin en dalalete düşmüş kavimlerinden birisiydi, Allah onları İslâm ile doğru yola ulaştırdı. Ben size Arapçayı, Arap halkının veya Bağdat halkının dili olduğundan dolayı öğretmek için gelmedim. Bilakis okuduğunuz Arapça olan Kur'an-ı Kerim'in dilini öğretmek için, sevdiğiniz ve tabi olduğunuz bir Arap olan Hz. Muhammed'in dilini öğretmek için geldim.”* demiş ve müdürün tedirginliğine sebep olan; Kürt öğrencilerin Arapça öğrenmeye karşı ön yargıları bu konuşmadan sonra sona ermiştir.⁶⁵

Ali et-Tantâvî, 1939 yılında Şam'a tekrar döndüğünde Mektebu Anbar'a atanmış, ancak burada da çok duramamış, 1940 yılında Deyru'z-Zûr isimli beldeye sürülmüştür. Eğitim dönemi sonunda Deyru'z-Zûr'de, tatile çıkacak iken, bir Cuma namazında Hüseyin Serrâc, Ali et-Tantâvî'yi hutbeye davet etmiştir. Dönem karışık dönemdir. Fransız sömürgesinde olan Suriye'de sömürgecilere karşı bir tepki vardır. Bunun

⁶³1937 yılına ait Beyrut tasvirleri ve Tantâvî'nin Külliyyetü'ş-Şerîa'daki hatıraları için ayrıntılı bilgi için bk. Tantâvî, *a.e.*, IV,51.

⁶⁴el-Meczûb, *a.g.e.*, III,198.

⁶⁵el-Meczûb, *a.e.*, III,198-199.

yanında Fransa'nın başkenti Paris, o günlerde Almanların eline düşmüştür. Kendisini tutamayacağını bilen Ali et-Tantâvî, isteksiz davransa da ısrarlara dayanamamış, hutbeye çıkmış ve konuşmanın arasında sözü Fransızlara; onların güçsüzlüğüne getirmiş, insanların içindeki duyguları ateşleyici bir konuşma yapmıştır. Deyru'z-Zûr halkı, hutbeden sonra galeyana gelmiş bir biçimde camiden çıkıp askeri birliklere saldırınca Fransız güçler, pek çok insanla beraber Ali et-Tantâvî'yi de tutuklamış ancak halkın tepkisi karşısında, Ali et-Tantâvî'yi serbest bırakmak zorunda kalmışlardır.⁶⁶

Ali et-Tantâvî, bu olaydan sonra Şam'a gelmiştir. Aradan geçen kısa bir zaman sonra, Milli Eğitim Bakanı tarafından odasına çağırılmış, bakanın resmi rapor talebi karşısında öğretmenlik mesleğinden ayrılmak zorunda kalmıştır.⁶⁷ Sene 1940 sonlarıdır.

Bu zahmetli dönemlerden sonra Ali et-Tantâvî, öğretmenlik hayatına İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi'nde ders verinceye kadar ara vermiştir.

1.4.2. Hâkimliği

Ali et-Tantâvî, Deyru'z-Zûr'da yaşamış olduğu bu problemlerden sonra öğretmenlik hayatına resmi olarak hasta görüldüğü için ara vermiştir. Bu durum onu, zamanla öğretmenlik mesleğinden uzaklaştırmış ve avukatlık mesleğine yaklaştırmıştır.

Öğretmenlikten sonra avukatlık için iki sene eğitim almış, eğitimden sonra avukatlık yapmaya başlamıştır. Avukatlık yaparken, bir yolculuk esnasında hâkimlik için açılan sınavın ilanlarını görünce her şeyi bırakarak bu sınava hazırlanmaya başlamış ve sınavı kazandığında Nebek şehrine hâkim olarak atanmıştır.⁶⁸

Nebek şehrinde on bir ay kadar hâkimlik yaptıktan sonra Şam yakınlarında Duma şehrine atanmıştır. Duma şehrinde çalışırken Ahvâl-ı Şahsiyye kanun önerisi hazırlamıştır. 1947 yılında hazırladığı Ahvâl-ı Şahsiyye kanun önerisiyle bu iş için

⁶⁶ Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 158-159.

⁶⁷ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 21.

⁶⁸ Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 162.

görevlendirilen Mısır Yargıtay Divanı azası Prof. Dr. Nihad el-Kasım ile beraber Mısır'a gönderilmiştir.⁶⁹

Duma şehrinde hâkimlik görevini de tamamladıktan sonra en son Şam şehrinde görevlendirilmiştir. Daha sonraları Suriye mahkemelerinde baş hâkimin vefatıyla, baş hâkimlik görevine getirilmiştir.⁷⁰

Mesleğinde başarıları onu yükseltmiş, liselerin müfredatı ve evkaf kanununun düzenlenmesi için görevlendirilerek bu alanda yetkili kişilerden olmuştur.⁷¹

1941 yılında başladığı mesleğine 1963 yılında Suudi Arabistan yolculuğuna kadar devam etmiş, Arabistan'da iken belli bir süre ara vermiştir. Resmi olarak ise 1966 yılında mesleğinden ayrılmış, böylece hayatının en verimli yirmi beş yılını bu mesleğe adanmıştır.

Öğretmenlik yaptığı süre zarfında insanlarla çok yakın olamadığını fakat hâkimliğe geçtikten sonra davaların da etkisi ile insanların pek çok bilgisine vakıf olduğunu ifade eden Ali et-Tantâvî, işi için kalbini sızlatan şu sözleri de söylemekten geri kalmaz: “*Gözüm hataları görüyor, fakat ellerim o hataları düzeltemiyor. Arabanın yanlış yolda ilerlediğini gördüğüm halde, direksiyonu elimde olmadığı için bir şey yapamıyorum. Hastalığın devasını biliyorum ama tedavisi konusunda elimden bir şey gelmiyor. Etraf o kadar fesat ve fitne dolu ki, onu ne azaltabiliyorum, ne de yok edebiliyorum.*”⁷²

Meslek hayatına baktığımız zaman, inişlerle çıkışlarla dolu sıkıntılı bir hayat görürüz. Dönemin siyasi şartlarının ve yetiştirildiği muhitin kendisine kattığı fikir örgüsü içinde cesur yapısı; onun bazen gözaltına alınmasına, bazen sürülmesine sebep olmuştur. Ancak hiçbir durum onu fikrinden vazgeçirmemiş, *Zikrayât*'ta yazdığı üzere, Allah'ın rızasını kazanmaktan başka bir amacı olmadığı gibi, doğrudan asla ayrılmamıştır.⁷³

⁶⁹ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 22.

⁷⁰ Tantâvî, *Zikrayât* IV, 259.

⁷¹ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 26.

⁷² Deyrâniyye, *a.e.*, s. 24.

⁷³ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 18.

1.4.3. Üniversitede Müderrisliği

Şam'a hâkimlik yaparken, 1963 senesinde Riyad'a gitmiş ve şu an ismi İmam Muhammed b. Suud olan Kulliyetu'ş-Şerîa ve'l-Lugati'l-'Arabîyye'de öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır.

Bir sene sonra böbreklerinde oluşan taş yüzünden Şam'a geri dönmüş, ameliyat olmuş, eski sağlığına kavuşmuştur. Ameliyatından sonra yeniden Arabistan'a giden Ali et-Tantâvî, Mekke'de ikamet etmeye başlamış ve Mekke'de Eğitim Fakültesi'nde dersler vermiştir.⁷⁴

Mekke'de yirmi bir yıl, Mescid'i-Haram'a yakın bir yerde ikamet etmiş, daha sonra Aziziye'ye taşınmış, orada da yedi sene kaldıktan sonra Cidde'ye geçmiş ve vefatına kadar orada ikamet etmiştir.

1.5. Seyahatleri

Lise diplomasını elde eder etmez, çeşitli vesilelerle seyahat etmeye başlayan Tantâvî, bu gezilere hatıratlarında ve radyo programlarında yer vermiş, bu geziler üzerine kitap ve makaleler yazmıştır.

Hayatı boyunca pek çok ülkeye seyahat eden Tantâvî; eğitim hayatını devam ettirmek veya İslâmi konferanslara katılmak için seyahatlerde bulunmuş bazen de işinde oluşan zorunluluklar onu mecburi bir yolculuğa sürüklemiştir. Bazen ise tamamen yeni yerler öğrenmek için yolculuklar yapmıştır. Bu yolculuklarını radyo konuşmalarında ve eserlerinde anlatmış; gezdiği yerlerin tarihi ve kültürel yaşantıları hakkında pek çok bilgiyi paylaşmıştır.

Ali et-Tantâvî'nin yapmış olduğu başlıca seyahatler şunlardır:

1.5.1. Uzakdoğu Seyahatleri

1954 yılında Kudüs'te Filistin'in özgürlüğü konusunda halkı bilinçlendirmek amacıyla toplanmış olan İslâm Konferansı'ndan bir heyet ile Endonezya'ya gitmiştir. Yolculuk sekiz ay sürmüştür. Bu yolculukta heyet; Irak, Pakistan, Hindistan, Burma, Tayland, Malezya ve Singapur gibi ülkelere de uğramış, pek çok konferanslar düzenlemiştir.

⁷⁴ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 26.

Ali et-Tantâvî, yolculuk esnasında gördüklerini, radyodaki programında dinleyicileri ile paylaşmış, hatıralarını *el-Müslimûn* dergisinde ve *Fî Endûnizya* isimli eserinde yayınlamıştır.⁷⁵

1.5.2. Ortadoğu ve Kuzey Afrika Seyahatleri

Ali et-Tantâvî, Anbar lisesinde eğitimini tamamladıktan sonra, dedelerinin bıraktıkları öz vatanı Mısır'a üniversite eğitimi için gitmiştir. Mısır'da eğitim hayatına devam ederken, dayısı ile beraber *ez-Zehra* ile *el-Fetih* dergilerinde çalışmaya başlamıştır.

Bu arada Mısır'da dini hareketin liderlerinden Seyyid Kutup ile tanışmış,⁷⁶ fikirlerinden ve Mısır'da kurulmuş olan öğrenci birliğinin yapısından etkilenmiş, Suriye'ye döndüğünde bu öğrenci birliğine benzer bir dernek inşa etmeyi planlamıştır. Tantâvî, bir sene üniversite eğitimden sonra ilk Mısır seyahatine son vermiştir. 1947 yılında hâkimlik yaparken, hazırladığı kanun tasarısı ile ikinci defa Mısır'a yolculuk yapmış, böylece ilk seyahatinde eğitimi amaçlarken ikinci seyahatini iş seyahati olarak düzenlemiştir. Bundan sonra yine iş ile bağlantılı olarak 1960'lı yıllarda bir kez daha Mısır'a gittiği görülür.⁷⁷

Mısır seyahatinin dışında öğretmenlik yapmak için 1936 yılında Irak'a gitmiş, Bağdat, Basra ve Kerkük şehirlerinde çalışmış, 1937 yılında Lübnan'ın başkenti Beyrut'a geçmiş ve oralarda da hocalık yapmıştır. Yine 1954 yılında Filistin'in İsrail işgalinden kurtulması için düzenlenen İslâm Konferansına katılmak için Kudüs'e yolculuk yapmıştır.⁷⁸ Bu yolculuktan sonra Irak'a bir kez daha uğramış, Musul ve Erbil'i de ziyaret etmiştir.⁷⁹

⁷⁵ Mervan el-Atıyye, "Edebu'r-Rihle 'İnde's-Şeyh Ali et-Tantâvî", <http://www.alukah.net/Culture/0/1326/> (11.08.2011)

⁷⁶ el-Meczûb, a.g.e., III,190.

⁷⁷ Deyrâniyye, a.g.e., s. 26.

⁷⁸ el-Atıyye, a.g.m.

⁷⁹ Tantâvî, *Zikrayât*, V, 167.

1.5.3. Hicaz Seyahatleri

Ali et-Tantâvî iki defa hicaz yolculuğu yapmıştır. Bunlardan ilki, 1934 yılında Şam'da bir grupta çıktığı hac seyahatidir. Grup, Şam'dan Mekke'ye giden yolları öğrenmek için böyle bir yolculuğa niyetlenmiştir. Ürdün'ün doğusunda İngiliz hâkimiyeti yüzünden yollarını uzatmışlar ve elli sekiz gün süren bir yolculuğu çölün zor şartları altında tamamlamışlardır. Yolculuk esnasında pek çok kabile ile karşılaşmışlar, pek çok sıkıntı yaşamışlardır.

Ali et-Tantâvî bu yolculuğu, yolculuk esnasında gördüklerini, yol üzerindeki kabileleri ve yaşam şekillerini, sürekli yanında taşıdığı bir deftere kaydetmiş ancak bu defteri kaybetmiştir. Aradan geçen uzun zaman sonra hatıralarını, *Zikrayât* isimli eseri için ikinci defa kaleme almıştır.⁸⁰

İkinci defa yaptığı hicaz yolculuğu, 1963 yılında gerçekleştirmiş ve bu yolculuk sonunda Hicaz'a yerleşmiştir.

1.5.4. Avrupa Seyahatleri

Bu yolculuklarının dışında Ali et-Tantâvî'nin bir de Avrupa seyahati vardır. 1970 yılında, eşi ile beraber kızı Benan'ı ziyaret etmek için Avrupa'ya yolculuk düzenlemiş, bu gezi içerisinde Almanya, Belçika ve Hollanda'ya gitmiş, buradaki Müslüman cemaatlerin işleyişlerini müşahade etmiş ve öğrenci topluluklarını ziyaretlerde bulunmuştur.⁸¹

1.6. Hayatının Son Zamanları ve Vefatı

Mekke'de ömrünün son yıllarında, evinde ve Mescid-i Haram'da halka fetvalar vermeye başlamış, çeşitli üniversitelerde konferanslar düzenlemiş, aynı yıllarda radyoda *Mesâil ve Muşkilât*, televizyon'da ise *Nur ve Hidâye* isimli fetva programları yapmıştır. Bu da onu, radyo alanında Arap âleminin öncülerinden yapmıştır. Bu işlerin yanında yetmişli yıllarda hatıralarını yazmaya ve *el-Muslimûn* dergisinde yayımlamaya başlamıştır.

⁸⁰ Tantâvî, *a.e.*, III, 53-54.

⁸¹ Âl Muri', *a.g.e.*, s. 71.; Ali et-Tantâvî, *Fusûl fi'd-Da'veti ve'l-Islâh*, Dâru'l-Menâra, Cidde 2008, s. 87.

Seksen yaşlarına ulaştığında aşırı yorulmuş olan bedeni yüzünden radyo ve televizyonu bırakmış, evine çekilmiştir. Zamanla unutkanlık ve kalp rahatsızlıkları başlamış, bu yüzden sürekli hastanelere gitmiş, son senesine geldiğinde durumu daha da ağırlamış, neredeyse her gününü hastanede geçirmiştir.

Birçok eser yazmış, Filistin'in özgürlüğü için pek çok ülkeye yolculuk etmiş, Cezayir ve Kudüs için konferanslara katılmış, İslâm âleminin birliği için toplantılar tesis etmiş, Avrupa'da Müslüman gençlerin bir çatı altında birleşmesi için uğraşlar vermiştir. Yetmişli yaşlarında dahi radyo ve televizyon programlarında irşattan geri durmamış olan Ali et-Tantâvî'nin yorgun bedeni artık bu yoğunluğa dayanamamıştır. 1999 senesinin Haziran ayının 18'inde Cuma günü akşam namazından sonra, Kral Fahd Hastanesi'nde gözlerini hayata yummuş ve Mekke'de defnedilmiştir.⁸²

1.7. Aldığı Ödüller ve Hakkında Yapılan Çalışmalar

Seksen yılı aşkın hayatında pek çok esere imzasını atan Ali et-Tantâvî'nin hayatı, eserleri ve eserlerindeki üslubu da birçok kitap veya makaleye konu olmuştur. Bu eserlere bakıldığında neredeyse hepsinin Arap dünyasında yazılmış olduğu görülmektedir. Hakkında yapılan çalışmaları, hakkında hazırlanan makaleler, hakkında hazırlanan kitaplar ve tezler olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz.

1.7.1. Aldığı Ödüller

Uzun yıllar radyo, televizyonlarda dini içerikli programlar yapmış ve üniversitelerde konferanslar vermiş olan Ali et-Tantâvî, 1990 yılında Kral Melik Faysal İslâm'a hizmet ödülüne layık görülmüştür.

1.7.2. Hakkında Yazılan Makaleler

Dergi ve gazetelerde pek çok makale kaleme almış olan Ali et-Tantâvî'nin hakkında da, fikhî görüşlerini, edebî yanını, eğitimciliğini inceleyen pek çok makale kaleme alınmıştır. Bu makalelerin büyük çoğunluğu, *Mecelletu'l-Edebi'l-İslâmî*'de yayınlanmıştır.⁸³ Bunun dışında *Menâru'l-İslâm*⁸⁴, *en-Nur*⁸⁵ gibi dergilerde de hayatını

⁸² Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 29.

⁸³ *Mecelletu'l-Edebi'l-İslâmî*, 2002, sy. 34-35.

ve eserlerini anlatan makaleler mevcuttur. Yine bunun dışında, Riyad’da yayınlanan *eş-Şark* gazetesinde,⁸⁶ Dubai’de yayınlanan *ez-Ziya* dergisinde⁸⁷ hayatını anlatan yazılar yayımlanmıştır. Türkiye’de ise; 2009 yılında Şarkiyat Mecmuası’nın 15. sayısında yayınlanan, Cemal Abdullah Aydın’a ait ‘*Ali et-Tantâvî’nin Arapça Eğitimi Hakkında Görüşleri*’ isimli yayınlanmış bir makale mevcuttur.⁸⁸

Yazarın en çok basılan eserlerinden olan *Ta’rîfun ‘Âm bi-Dîni’l-İslâm* eseri için, Ürdün Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkartılan *Risâletu’l-Muallim* isimli dergide ve vefatından sonra 2002 yılında, *Mecelletu’l-Edebi’l-İslâmî*’de hayatı ve edebî kişiliği hakkında özel sayı yayımlanmıştır.⁸⁹

1.7.3. Hakkında Yazılan Kitaplar ve Tezler

Hakkında yazılmış olan kitaplar ve hazırlanmış tezlerin büyük oranı Mısır, Suriye ve Arabistan eksenlidir. Hayatına bakıldığında, bu durumun yaşadığı coğrafya ile bağdaştığı görülmektedir. Bunun dışında nadir de olsa Hindistan gibi Asya ülkesinde hakkında hazırlanmış tezler mevcuttur. Aşağıda hakkında hazırlanmış olan kitap ve tezler hakkında kısa bir bilgi vereceğiz.

1.7.3.1. Hakkında Yazılan Kitaplar

1- Mühâcid Me’mun Deyrâniyye, “*Ali et-Tantâvî; Edîbu’l-Fukahâ ve Fakîhu’l-Udebâ*”, Dâru’l-Kalem, Dimaşk 2001.

Torunu olan Mücâhid Me’mun Deyrâniyye, eserinde; dedesinin hayatı ve yazdığı eserleri hakkında bilgi vermiş, fetvalarını ve görüşlerini ele almamıştır.

⁸⁴ *Menâru’l-İslâm*, 2001, sy.3, s.38-40.

⁸⁵ *en-Nur*, 2003, sy.217, s.46-47.

⁸⁶ *eş-Şark*, 20 Ağustos 2010, s. 16.

⁸⁷ *ez-Ziya*, 2009, sy.111.

⁸⁸ *Şarkiyât*, 2009, sy. 15., s.31-47.

⁸⁹ *Mecelletu’l-Edebi’l-İslâmî*, 2002, sy.34-35.

2- Ahmed b. ‘Âl Murî‘, “*Ali et-Tantâvî Kâne Yevme Küntü: Sînâatu’l- Fıkhı ve’l- Edeb*”, Mektebu’l-Abikân, Riyad 2007.

Suudi Arabistan’da yetişmiş olan edebiyat araştırmacısı Ahmed b. ‘Âl Murî‘ eserinde Ali et-Tantâvî’nin hayatı konusunda çok kısa bilgi verdikten sonra *Zikrayât* isimli eserinin edebî özelliklerini incelemiştir.

3- Mecdü Mekki, “*Mukaddimâtü Ali et-Tantâvî*”, Dâru’l-Menâra, Cidde 1997.

Hadis ilminde mütehasıs olan Mecdü Mekki, ilminden istifade ettiği Ali et-Tantâvî’ye ait bütün mukaddimeleri kitabında toplamıştır.

4- Âbide el-Muayyed el-Azim, “*Hâkeze Rabbânâ Ceddî Ali et-Tantâvî*”, Dâru’l-Menâra, Cidde 1998.

Ali et-Tantâvî’nin torunlarından olan Âbide el-Muayyed el-Azim, dedesinin eğitimci yapısını ele almıştır.

5- Râid es-Semhûrî, “*Ali et-Tantâvî ve Ârâuhû fi’l-Edebi ve’n-Nakdi*”, Dâru’l Fıkr, Dimaşk 2008.

Suudi Arabistan’da edebiyat alanında ihtisas yapan Râid es-Semhûrî tarafından yazılmış olan kitap; Ali et-Tantâvî’nin hayatı, eleştirmenliği ve edebî yönü hakkında bilgi vermiştir.

6- Süleyman b. Salih el Haraşı, “*Ali et-Tantâvî fi’l-Mîzân*”, Dâru’l-Kâsım, Riyad ty.

Eser, hayatından daha çok dini görüşleri ve fetvaları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

7- İbrahim el-Almaî, “*Ravâ’u Ali et-Tantâvî*”, Dâru’l Menara, Cidde 2000.

Kitap; yazarın Ali et-Tantâvî’nin eserlerinden seçmiş olduğu metinlerden oluşur.

8- Ahmed Alâvane, “*Fehârisu Zikrayât Ali et-Tantâvî*”, Dâru’l Menâra, Cidde 1993.

1.7.3.2. Hakkında Hazırlanan Tezler

Hakkında Hazırlanan Doktora Tezi

1- Abdu'r-rezzak Fârûk, “*Ali et-Tantâvî Musâhimetuhû fî Tedvîri'n-Nesri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs*”, Hindistan 1995.

Alîkar Üniversitesinde doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Hakkında Hazırlanan Yüksek Lisans Tezi

1- Ahmed Murayyî', “*Zikrayâtu Tantâvî*”, Mekke 1999.

Ümmü'l-Kura Üniversitesi'nde hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

2- Abdullah b. Cibrîl, “*Ârâu't-Terbeviyye li'ş-Şeyh Ali et-Tantâvî*”, Mekke 1999.

Ümmü-l Kurâ Üniversitesi'nde hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

3- Vefa Ali Vefa, *el-İtticâhu'd-Dinî fî Edebi Ali et-Tantâvî*, Mısır 2003.

Ezher üniversitesinde hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

4- Yâsir Muhammed Garîb, “*Fennu'l-Makâle 'Inde Ali et-Tantâvî*”, Mısır 2006.

Aynu'ş-Şems üniversitesinde hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

5- Abdulaziz el-Badran, “*Ali et-Tantâvî Hayatuhû ve Edebuhû*”, Mısır 2007.

Kahire Üniversitesi, Dâru'l-'Ulûm Fakültesi'nde Çağdaş İslâm Edebiyatı alanında hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

6- Vâil b. Yusuf b. Ali el-Arînî, “*el-Kıssatu fî Edebi Ali et-Tantâvî*”, Suudi Arabistan 2008.

Kral Suud Üniversitesi, Arap Dili ve Belagatı bölümünde hazırlanmış yüksek lisans tezidir.

1.8. Eserleri

Ali et-Tantâvî, on yedi yaşlarında iken *el-Muktebes* gazetesinde yazmaya başlamış ve on yedi yaşından itibaren vefat edinceye kadar dergi ve gazetelerde yazılarına devam etmiştir. Torunu Deyrâniyye'nin verdiği bilgilere göre, yüzlerce makale yazmış, otuzdan fazla kitap yayınlamıştır.⁹⁰

İlk kitabı *Heysemiyât*'ı⁹¹ 1930 yılında bastırması, yine aynı sene içinde *Fî Sebîlî'l İslâh* ile *Seyfu'l-İslâm* isimli iki risale yayınlamıştır. Birinci risalede, Suriye'de eğitim sistemine ve vakıflar dairesine eleştiri getirmiş ve pek çok reddiye almıştır. İkinci risaleyi ise, Bahaî bir gencin para karşılığında Bahaîliğe geçmesi teklifi üzerine Bahaîliği hedef alan bir reddiye olarak yazmıştır. Bu iki eserin ardından üniversite öğrencilerine Beşşâr b. Bürd hakkında verdiği konferansları birleştirerek *Beşşâr b. Bürd* isimli küçük bir kitapçık halinde yayınlamıştır.⁹²

Kitapların konularına ve türlerine baktığımızda çeşitliliğin olduğunu görürüz. Edebî türlerden kısa hikâyeye, çocuk hikâyesi, tiyatro, hâtîrât ve makale türünde eserler vermiştir. Ancak en çok kullandığı tür, makale olmuştur. Torunu Deyrâniyye'nin verdiği bilgiye göre, tiyatro alanında yazmış olduğu eserler günümüze kadar ulaşamamıştır.⁹³

Bu türlerin dışında, okulda öğrencilere okutturulmak üzere hazırlamış olduğu ve Arapça'nın inceliklerini anlattığı ders kitapları da mevcuttur.⁹⁴

Eserlerin konularına baktığımızda, türlerinde olan çeşitliliği burada da görürüz. Öncelikli olarak, Müslüman toplumun uyanışı, baskıcı güçlere karşı direniş ve

⁹⁰ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 37.

⁹¹ Heysemiyât, “*Feta'l-'Arab*”, “*ez-Zehra*” ve “*en-Nâkıd*” dergilerinde yayınlanan 12 makaleden oluşur. İsmi İbn Heysem'den almıştır.

⁹² Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 38, 39.

⁹³ Ali et-Tantâvî'nin hâtîrât türü eserleri dâhil pek çok eseri, makalelerden, radyo ve televizyondaki yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Hitâbete ve konuşmaya bu kadar önem vermesi, onun Arap toplumunun geleneklerine bağlılığının bir göstergesidir.

⁹⁴ “*Kitabu'l-Mahfûtât*, 1936 yılında basılmıştır.

Yahudilerle olan mücadele konularını işleyen Tantâvî, bunun dışında toplumsal problemlere, fikhî ve felsefî mevzulara da değinmiştir.

Deyrâniyye'nin sınıflandırmasını esas alıp, eserleri konularına göre tasnif ederek, dört ana başlık altında toplayarak haklarında kısa bilgiler vereceğiz. Ancak basılan kitaplarının bunlarla sınırlı olmadığını belirtmekte fayda vardır. Zira bizim ele aldığımız kitapların içindeki bazı makalelerin ayrı basılmasıyla oluşan ve hakkında bilgi vermediğimiz pek çok kitapçık mevcuttur.

1.8.1. Edebî Eserleri

1- *Me'a'n-Nâs* :

Otuzlu ve ellili yıllara ait kırk makale içermektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere; makalelerin büyük çoğunluğu, Tantâvî'nin hâkimlik yaptığı dönemde insanların başlarına gelen sıkıntılarla ilgili sosyal gerçeklikleri içermektedir. Geri kalan kısmı ise her Cuma günü, Suriye radyolarında yapmış olduğu konuşmalarını kapsar. Bunun dışında “İlâ Lübnan” adlı, Lübnan emirini görmek için yapılan yolculuğun izlenimlerini anlatan hâtırât türü makale de mevcuttur.⁹⁵

2- *Suver ve Havâtır*:

Eser, 1935 ile 1966 yılları arasında yazılmış otuz sekiz makale içermektedir. Eserde, edebî içerikli makaleler yer almaktadır.

Eser içinde Ali et-Tantâvî'nin, ellili yaşlarda yazmış olduğu ve ayrı bir kitapçık halinde pek çok baskısı yapılmış “Yâ Bintî” isimli makalesi de mevcuttur. Ayrı bir kitapçık olarak basılan eserin mukaddimesinde yazar, bu kitapçığın kırk altı defa basıldığını, yine kendi izni olmadan da basımlarının yapılmış olabileceğini ifade etmiştir.⁹⁶ “Yâ Bintî” kadar yaygınlık kazanmasa da, ayrı bir kitapçık halinde basılan “Yâ İbnî” makalesi de bu eserde yer almaktadır.

⁹⁵ Tantâvî, *Me'a'n-Nâs*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1996, s. 213.

⁹⁶ Ali et-Tantâvî, *Ya Bintî*, Mucevherâtu'l- Mugarbel, Medine h.1406, s. 7.

Kitapta, Asmâ'î'nin kaybolmuş divanının Princeton Üniversitesi Kütüphanesi'nde üstad Said Ramazan tarafından bulunan bir nüshasının belli bir bölümünü ele alan "Divanı-Asmâ'î"⁹⁷ gibi edebî içerikli ironik makalelerin yanında; "Saadet"⁹⁸, Alman bir düşünürle ilgili bir olayı anlattıktan sonra mutluluğun kaynağına inmeye çalışan ve insanın tabiatını sorgulayan hikâyeleri mevcuttur. Yine "el-Heykelü'l-'Izâmî"⁹⁹ gibi, bir insan iskeleti karşısında hissettiği duygu yoğunluğunu anlatan makaleler de mevcuttur.

3- *Hutâfu'l-Mecd:*

Otuz beş makale içeren kitap, Ali et-Tantâvî'nin dergi ve gazetelerde yayınlanmış makalelerinin yanı sıra radyo ve kutlamalarda yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Makaleler otuzlu ve ellili yıllara aittir. Kitapta yer alan ve sohbetlerinden derlenen makaleler toplumu bilinçlendirmeye yönelik yaptığı konuşmaları içermektedir.

Yazar, eserde Arap toplumunun güncel sorunlarına, sömürgecilik faaliyetlerine ve Filistin davasına önemli bir yer ayırmıştır. Bunu, kitabın ikinci mukaddimesi olarak gördüğü "Kıssatuna Maa'l-Yahûd" isimli makalesinde açık bir şekilde görmekteyiz. Makale, Birinci Dünya Savaşı sırasında Arap topraklarının sömürgeye yenik düşmesi ve sömürgeci güçlerin yardımı ile Filistin topraklarında kurulan İsrail Devleti'ni ele almaktadır.¹⁰⁰

4- *Fiker ve Mebâhis:*

Kitap yirmi beş makale içermektedir. Makalelerin neredeyse yarısı gazetelerde neşrettiği makalelerdir. Yirmi üç yaşlarında iken yazmış olduğu "Keyfe Tekûnu Kâtiben" kitabın ilk makalesidir. Yine bu eserde, ayrı bir kitapçık olarak basılan ve fâkihlere ait gazel ve şiirlerden bahseden "Min Gazeli'l-Fukahâ" isimli makale de yer

⁹⁷ Tantâvî, *Suver ve Havâtır*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1998, s. 222.

⁹⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 13.

⁹⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 93.

¹⁰⁰ Ali et-Tantâvî, *Hutâfu'l-Mecd*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1996, s. 7.

almaktadır. Bunun dışında Suriye ve Irak'taki edebî hayat hakkında bilgi veren makaleler de mevcuttur.¹⁰¹

5- *Makâlât fî Kelimât:*

Yüzün üstünde kısa makale içermektedir. Kitabın mukaddimesinde yazar, *en-Nasr* dergisi sahibinin kendisinden “Kull Yevm Kelimât Sağîra” isimli bir köşede kısa makaleler yazması konusunda istekte bulunduğunu belirtmiştir. Yazar, bu dergide yazmaya başladığı kısa makalelere daha sonra *el-Eyyâm* dergisinde devam etmiş ve bu makaleler daha sonraları Mustafa Bârûdî ve çevresinde toplanan arkadaşlarının kurmuş olduğu yayınevine, basılması için gönderilmiştir. Makaleler ilk önce küçük hacimli olarak *Kelimât* ismiyle basılmıştır. Kısa bir zaman sonra ise daha çok makale barındıran *Makâlât fî Kelimât* ismiyle yayınlanmıştır.¹⁰²

Yazar, kitapta yer alan makalelerin güncel içerik taşımasından dolayı, güncel olayların önemini yitirdiğinde, makalelerin de olaylarla beraber önemini yitirdiğini ifade eder. Makalelerin konularına baktığımızda ise konuların çok farklılık arz ettiği görülmektedir. Makalelerde çocuk terbiyesi gibi pedagojik, talak gibi fikhî; hak ve kuvvet, insana inanmıyorum, sebat gibi felsefî; nizam, yabancılarla evlilik gibi toplumsal sorunları içeren konular mevcuttur. Yine bunun dışında edebî ve tarihî içerikli makaleler de vardır.¹⁰³

6- *Fusûl fî 's-Sekâfe ve 'l-Edeb*

Torunu Deyrâniyye tarafından düzenlenerek hazırlanan eser, otuzlu yıllar ile seksenli yılları kapsayan makalelerden oluşmaktadır. Eserdeki bazı makaleler daha önce eş-Şarku'l-Esvat isimli dergide yayınlanmıştır.¹⁰⁴ 2007 yılında ilk baskısı yapılmıştır.

¹⁰¹ Ali et-Tantâvî, *Fiker ve Mebâhis*, s. 31.

¹⁰² Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 57.

¹⁰³ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 57-58.

¹⁰⁴ Ali et-Tantâvî, *Fusûl fî 's-Sekâfe ve 'l-Edeb*, Der. Mücâhid Me'mun Deyrâniyye, Dâru'l-Menâra, Cidde 2007, s.7.

7- *Saydu'l-Hâtır İsimli Eserin Tahkik ve Tahlili:*

Edip ve fakih bir yazar olan İbn Cevzî'ye ait olan *Saydu'l-Hâtır*'ın tahkik ve tahlili olan eser, ilk defa 1960 yılında basılmıştır.

1936 yıllarında Bağdat'ta çalışırken Bağdat Üniversitesi'nden ödünç aldığı kitabı inceleyen Tantâvî, Suriye'ye döndükten sonra eserin bir nüshasını arayıp bulmuş ve eserin tahkikini yapmıştır.¹⁰⁵

8- *Kısas mine'l-Hayât:*

Otuzlu ve kırklı yıllarda yazılmış olan yirmi yedi kısa hikâyeden oluşan kitapta, hayatın içinden kesitler sunulmuş, genellikle toplumsal ve ahlâki sorunlar işlenmiştir. Hikâyeler ortalama beşer sayfadan oluşmaktadır.

9- *Kısas mine't-Târîh:*

Kitap ilk olarak 1939 yılında *mine't-Târîhi'l-İslâmî* ismiyle neşredilmiş, daha sonraki zamanlarda düzenlemelere tabi tutulmuş, *Kısas mine't-Târîh* ismiyle tekrardan basılmıştır.

Yazar, eserin önsözüne düştüğü dipnotta, kitapta yer alan kısa hikâyelerin, 1929 ile 1936 yılları arasında yazıldığını ifade etmiş ve hikâyeler arasında neredeyse yirmi yılı bulan zaman farkının, hikâyeler arasında üslup farklılığına sebep olduğunu belirtmiştir. Üslubunun, hikâyeleri yazdığı dönemlerde etkisi altında kaldığı kişilerin üsluplarına benzediğini ifade eden yazar; “Hicretu Muallim”, Leyletu'l-Vedâ ve “Yevmu'l-Likâ” isimli hikâyelerinde Ma‘ruf el-Arnâvud’un, “Âlim” isimli hikâyede er-Râfî'nin üslubunu örnek almış, geri kalan hikâyelerin de ise kendi tarzını oluşturmuştur.¹⁰⁶

10- *Hikayât mine't-Târîh*

Kitap, kırkar sayfa ve yedi hikâyeden oluşmaktadır. 1960 yılında ilk baskısı yapılmıştır. Tantâvî, eser içindeki yedi hikâyeyi çocuklara yönelik olarak yazmıştır. Kitap içinde yer alan hikâyeler, tarihi olayları ele almaktadır.

¹⁰⁵ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 66.

¹⁰⁶ Ali et-Tantâvî, *Kısas mine't-Târîh*, Dâru'l-Menâra, Cidde 2003, s. 7.

1.8.2. Dinî Eserleri

1- *Fusûl İslâmiyye*:

Otuz iki makale içeren kitap, diğer eserlerinde olduğu gibi, gazete ve dergi makalelerinin yanında irticalen yapmış olduğu hutbe ve konuşmaları da içermektedir. Bu durum, kitapta konu açısından tekrarların oluşmasına yol açtığı gibi üslup farklılığını da beraberinde getirmiştir.¹⁰⁷

Otuzlu yıllardan yetmişli yıllara kadar olan zaman dilimi içerisinde yazılmış bulunan makaleler, eser içinde tarihi sırayı gözetmeden karışık olarak verilmiştir. Makalelerin konuları dini içeriklidir. Mescit âdâbı, istihare gibi fikhî, İlmu't-Tevhîd gibi akâid, sabır ve orucun meyvesi gibi, irşad içerikli konular makalelerinde yer almaktadır. Bunun dışında Arap gençliğinin uyanması için yazılmış olan “Batı medeniyetindeki Yerimiz” gibi fikrî makaleler de mevcuttur.

2- *Fî Sebîli'l-İslâh*:

Ömrünü, Suriye'nin pek çok resmi dairesine yerleşmiş olan donukluğu gidermeye, kurumları geliştirmeye ve yenileştirmeye adanmış olan Ali et-Tantâvî, bu eserini bu idealist yapısına uygun bir düşünce ile yazmıştır. Eser, gençlik döneminde yazdığı otuz üç makaleden oluşmuş ve ilk baskısını 1959 yılında yapmıştır.

Eserin önsözünde “*Asrımızda yenilikçileri ve ıslâh çalışmaları yapanları bulamıyoruz.*” diyen Ali et-Tantâvî Arap toplumunun içinde bulunduğu batı eksenli değişimin ve modernleşmenin, Arap toplumunu geliştirmediğini ifade etmiştir. Yine modernleşmenin ve teknolojik ilerlemelerin insanlık tarihine olumsuz katkılarını ele almış, buna örnek olarak, Hiroşima'da ilerleyen teknolojinin insanlığı öldürdüğüne değinmiş, yine aynı eserde; “*bu asırda biz beyni, beynin kısımlarını öğrendik. Ama düşünme ile beynin yapısı arasındaki bağın ne olduğunu biliyor muyuz?*” diyerek tek boyutlu ilerlemeyi sorgulamış ve bu değişimin bir ıslâh veya tanzimat olamayacağını ifade etmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Ali et-Tantâvî, *Fusûl İslâmiyye*, Dâru'l- Menâra, Dımaşk 1960, s. 4.

¹⁰⁸ Ali et-Tantâvî, *Fî sebîli'l Islâh*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1996, s. 9.

Eserde, güncel bir haberden yola çıkarak yazdığı “Kadın Elbisesi Giymiş Adam” gibi yayın organlarının insan düşüncesini yönlendirmesine ve toplumun kalıplaşmış yargılarına getirdiği özeleştiriyi ifade eden makaleleri de mevcuttur.¹⁰⁹ Bunun dışında dini içerik taşıyan, ahlâki değerleri korumayı amaçlayan makaleler de eserde yer alır.

3- *Ta‘rifun ‘Âm bi-Dîni’l-İslâm:*

Eser ilk olarak makaleler halinde 1969 yılında, Arabistan’da neşredilen “el-Medîne” dergisinde yayınlanmıştır. Eser için, aynı yıllarda Ürdün Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkartılan Risâletü’l-Muallim isimli dergide, özel sayı hazırlanmıştır.¹¹⁰ Otuzdan fazla baskı yapan eser, Türkçe’ye “*İslâm Dini*” olarak çevrilmiştir.¹¹¹

Kitap, önsöz ve sonuç bölümü hariç 12 bölümden oluşmuş ve bölümlerin hepsi, itikâdî konulara ayrılmıştır.

Ali et-Tantâvî kitabın yazılmasına sebep olarak, Bağdat’taki öğrencilerin isteklerini göstermiştir. Bağdat’taki öğrenciler, İslâm dinini daha iyi öğrenmek için hocaları Tantâvî’den tavsiye kitap ismi isterler. Tantâvî, araştırır fakat öğrencilere, Hz. Muhammed’in bedevi halka ve ashabına anlattığı gibi bir yöntem takip eden kitap bulamaz. Gazetelerdeki makalelerinde böyle bir eksikliği dillendirir ve belli bir süre bu alanda kitap yazılacağını umarak beklemeye başlar. Ancak böyle bir eser yazılmaz, bunun üzerine Ali et-Tantâvî bu alanda bir eser yazmaya karar verir. 1968 yılında “İslâm Dini” ismi altında bir makale yayınlar. Makaleden sonra dokümanlar oluşturur ancak belli bir zaman sonra bunları kaybeder. Ancak bu durum Ali et-Tantâvî’nin isteğini kıramaz ve akaid kurallarını içeren *Ta‘rifun ‘Âm bi-Dîni’l-İslâm* isimli eserini yazar.¹¹²

¹⁰⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 39.

¹¹⁰ Yaptığımız araştırma neticesinde derginin yılına ve sayısına ulaşamadık.

¹¹¹ Tantâvî, *İslâm Dini*, çev. Arif Pamuk, Pamuk Yayınevi, İstanbul 2000,

¹¹² Tantâvî, *Ta‘rifun ‘Âm bi-Dîni’l-İslâm*, s. 8-9.

4- *Fetâvâ Ali et-Tantâvî:*

Kitap 1982 ile 1984 yılları arasında *eş-Şarku'l-Evsat* isimli dergide yayınlanan fetvaları içermektedir. 1985 yılında kitabın ilk baskısı yapılmıştır.

Eser, torunu Mücahid Me'mun Deyrâniyye tarafından konularına göre tertip ve tasnif edilmiştir. Yine dedesi Tantâvî'nin ısrarları üzerine kitabın önsözünü de Deyrâniyye hazırlamıştır.¹¹³

Kitap on iki ana başlıkta ele alınan yetmiş altı konuyu içermektedir. Kitabın ilk ana başlığı; cin, ruh, keramet, yağmur duası, ikinci ana başlığı Kur'an-ı Kerim, üçüncü ana başlığı ise mezheplerdir. Bunun dışında ibadetleri ayrı birer başlık altında incelenmiştir.

4- *Fusûl fi'd-da'veti ve'l-İslâh*

Eser, 2008 yılında torunu Deyraniyye tarafından düzenlenerek yayınlanmıştır. Eserde, 1936 yılları ile 1990 yılları arasında dergilerde ve gazetelerde neşrettiği makaleleri, radyo ve televizyonda yapmış olduğu konuşmaları içermektedir.¹¹⁴

1.8.3. Tarihî Eserleri

1- *Ebû Bekir es-Sıddîk:*

İslâm Tarihi kitaplarına ve tarih okumaya çok önem veren yazar; İslâm Tarihi derslerinde saf olayları vermek yerine, Müslüman dâhilerin ve topluma yön veren şahsiyetlerin de okullarda öğrencilere aktarılması gerektiğini ifade etmiş ve bu doğrultuda eserler vermeye gayret etmiştir. *Ebû Bekir es-Sıddîk* bu doğrultuda yazılan eserlerden biridir. 1935 yılında ilk baskısı yapılmıştır.¹¹⁵

¹¹³ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 80.

¹¹⁴ Ali et-Tantâvî, *Fusûl fi'd-Da'veti ve'l-İslâh*, s.7.

¹¹⁵ Deyrâniyye, *a.e.*, s. 84.

Yazar, eserde yüzün üzerinde kaynak kullanmış, Buharî, Suyutî, Câhız, Neseî ve Ebû Davud gibi âlimlerin eserlerinden faydalanmıştır. Eserin sonuç kısmında; eserin, Ebû Bekir hakkında yazılmış çağdaş kaynakların ilki olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁶

2- *Ahbâru 'Umer*:

Ali et-Tantâvî, Hz. Ömer'in hayatını iki defa kaleme almıştır. Bunlardan ilki olan *'Umer ibnu'l Hattab*, yayınevının isteği üzerine, yorum ve tahlil yapılmadan 1937 yılında basılmıştır. Basım tarihine bakıldığında eserin, *Ebû Bekir es-Sıddîk* isimli eserden hemen sonra yayımlandığı görülmektedir.

Aradan geçen zaman, Ali et-Tantâvî'yi kitap üzerinde tahlil ve değişikliklere yöneltmiş ve 1959 yılında yapılan değişikliklerle ikinci defa basılmış, ismi *Ahbâru 'Umer*'e çevrilmiş ve kitabın sonuna Nâci et-Tantâvî'ye ait *'Abdullah b. 'Umer* isimli risâle de eklenmiştir.¹¹⁷

Kitap, matbu ve el yazması olmak üzere yüz elli civarında kaynağa dayalı olarak hazırlanmıştır. Kitabın sonunda yer, kabile ve şahıs isimlerine ait fihristler bulunmaktadır.

Yazar; *Ebû Bekir es-Sıddîk* isimli eserin de olduğu gibi, bu eseri de Hz. Ömer hakkında hazırlanan çağdaş biyografilerin ilklerinden biri olarak görmüştür. Daha önceleri, Nâci et-Tantâvî'nin böyle bir eser yazdığını ancak bu eserin pek çok eksik ve uydurma haberlere sahip, dilinin garip kelimelerle dolu, üslubunun ise karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ifade etmiş ve bu eksiklikleri göz önüne alarak yeni eserini yazmıştır. Eseri hazırlarken, uydurma rivayetleri elemek için titiz davrandığını belirtmiştir. Yine eserde kullanılan kaynakların güvenilirliği konusunda hadis âlimlerin usulleri yerine tarihçilerin kullandıkları teknikleri kullanmıştır.¹¹⁸

¹¹⁶Ali et-Tantâvî, *Ebû Bekir es-Sıddîk*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1986, s. 305.

¹¹⁷ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 90.

¹¹⁸ Ali et-Tantâvî, Nâci et-Tantâvî, *Ahbâru 'Umer*, el-Mektebetu'l İslâmiye, Beyrut 1983, s. 6-7.

3- *A'lâmu't-Târîh:*

İlk baskısı 1960 yılında basılmış olan kitap, kırk ile atmış sayfa arasında değişen yedi kitapçıktan oluşur. Son iki kitapçık hariç her kitapçıkta ayrı bir tarihi kişilik anlatılmıştır. Kitapçıklarda sırasıyla, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mübarek, Kadı Şureyh, Hadis âlimi İmam Nevevi, Hindistan'da İngilizlere karşı direniş veren Ahmed b. İrfan ve son iki kitapçıkta Vehhâbiliğin kurucusu olarak görülen Muhammed b. Abdülvehhâb'ın hayatı anlatılmıştır.¹¹⁹

4- *Ricâl mine't- Târîh:*

1957 yılında basıma sunulmuş olan eser, Tantâvî'nin Suriye radyolarında yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Araştırmak elde ettiği bilgiler ile dinleyicilerden gelen bilgileri harmanlayıp, not olarak alan yazar, ilerleyen zamanlarda bu notları düzenleyerek bir kitap haline getirmiştir. Kitapta ellinin üzerinde tarihi şahsiyetin biyografisi vardır. Bunlar arasında muhaddisler, fakihler, İslâm siyasetine yön verenler gibi pek çok unutulmayan şahsiyet yer almaktadır.

Kitap, *A'lâmu't-Târîh* ile aynı üsluba sahiptir. Her iki kitapta da hikâye türünün kurallarını uyguladığı gibi tarihi olayları aktarma gibi hikâye türüne uymayan bir anlatım biçimi de kullanmıştır.

5- *Dimaşk (Suver min Cemalihâ, Iber min Nidâlihâ)*

1931 ile 1964 yıllarına ait on dokuz makaleden oluşmaktadır. İsminden de anlaşılacağı üzere eski Şam'a ait tasvirlerin yer aldığı bir kitaptır. Eserde, Şam'ın tarihi kültürüne değinen “İydu Dimaşk”, 1941 yılını anlatan ve tarihi bir nitelik taşıyan “Kârisetu Dimaşk”, Suriye'nin Fransa sömürgesinden kurtuluşunu anlatan “Ef'âlu Dimaşk” ve şehrin görünümünü tasvir eden “Hâze Dimaşk” gibi makaleler mevcuttur.

6- *el-Câmi'u'l-Emevî*

1960 yılında basılan kitapçıktır. Yazarın en küçük hacme sahip olan kitabı, Emevî Camii'nin tarihi değeri ve yapısı hakkında pek çok bilgi içermektedir.

¹¹⁹ Kitap, yedi kitapçıktan oluşmasına rağmen, Muhammed b. Abdülvehhâb'ın anlatıldığı altıncı ve yedinci kitapçıklara ulaşmak mümkün olmamıştır.

1.8.4. Hâtîrât ve Gezi Eserleri

1- *Min Hadîsi 'n-Nefs:*

1931 ile 1959 yılları arasında yazılmış otuz altı makaleden oluşmuş olan kitap 1960 yılında ilk baskısını yapmıştır.

Makalelerin büyük çoğunluğu otuzlu yıllarda yazılmış olduğu için; eserde, genellikle gençliğin getirdiği duygular ve coşkunluklar yer almaktadır.

2- *Min Nefehâti 'l-Harem:*

Yazarın dergilerde 1935 ile 1965 yılları arasında yayınlamış olduğu makalelerden oluşan kitap, 1960 yılında ilk baskısını yapmıştır.

Eserde yer alan makaleler tarihlerine göre sıralanmamıştır. Eser, 1956 yılında yazılmış olan bir makale ile başlar.

İsminde de anlaşılacağı üzere kitapta yer alan makalelerin bazıları, Ali et-Tantâvî'nin Hicaz yolculuğunu ve yolculuk esnasındaki izlenimlerini anlatmaktadır. Bunun dışında Suriye'ye döndükten sonra, Hicaz ve Hac ile ilgili makaleleri de bu kitaba dâhil edilmiştir.

Kitap içinde içerik açısından farklı bir makale vardır. 1935 yılında, Ayasofya'nın müze olması üzerine kaleme alınan "eş-Şerifü Adnan" isimli makale, hacla ilgili olmamasına rağmen Mekke'de yazıldığı için kitaba alınmıştır.¹²⁰

3- *Bağdat (Muşâhedat ve Zikrayât)*

On dokuz makaleden oluşmaktadır. Makalelerin büyük çoğunluğu 1936 ile 1947 yıllarına aittir. Kitaptaki makaleler, Tantâvî'nin Irak'ta görev yaptığı yılları anlatan yazılardır. Ancak eserin ilk makalesi "Filmü Bağdat" 1954 yılında Filistin için düzenlenen toplantıya katılmak için Bağdat'a gittiğinde yazmış olduğu için, Bağdat'taki öğretmenlik yaptığı dönemlerden çok sonralara aittir.¹²¹

¹²⁰ Ali et-Tantâvî, *Min Nefehâti 'l-Harem*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1980, s. 68.

¹²¹ Ali et-Tantâvî, *Bağdatu Zikrayât ve Müşâhedat*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1960, s.5-15.

4- Suver mine 'ş-Şark fî Endûnizya

1954 yılında, Endonezya'da Filistin sorunlarını ele alan İslâm Konferansı'na katılmak için Endonezya'ya giden yazar, yolculuk esnasında uğradığı ülkeleri, Endonezya'nın kültürel yapısını ve tarihini radyodaki yaptığı programlarda anlatmış, daha sonra bu izlenimleri toparlayıp bu eserini yazmıştır. Eserde, Endonezya'nın İslâmi hareketini, sömürgeci kurtuluşunu ele alan makalelerin yanı sıra, "Fî Jakarta", "Fî Malaya" gibi şehirlerin görünümünü ve kültürünü ele alan makaleler de vardır.

Eser 1960 yılında basılmıştır.

5- Zikrayât

Sekiz cilt, iki yüz kırk dört bölüme sahip olan hacimli bir eserdir. Tantâvî, 1981 yılında, Zuheyr el-Eyyûbî'nin ısrarları ve *el-Muslimûn* dergisinden Hişam ve Muhammed b. Ali Hâfız'ın cesaretlendirmesi ile hatıralarını yazmaya başlamıştır. Yazdığı makaleleri ilk olarak *el-Muslimûn* dergisinde yayımlanmış; daha sonra, torunu Mücahid Me'mun Deyrâniyye'nin yardımlarıyla düzenleyerek kitap haline getirmiştir. Kitabın ilk baskısı Dâru'l-Menârâ tarafından yapılmıştır.¹²² *Zikrayât*'ta geçmişe özlem ve eskiye sadâkat belirgin olarak görülmektedir. Eski Şam'ı betimlemesi, insanları ve ahalisi hakkında bolca bilgi vermesi, hem o döneme ait özlemini bizlere aktarır, hem de o devri aydınlatır. *Zikrayât*'ın, dönemin olaylarını ve yaşayan kültürleri aktardığı için yakın tarih açısından farklı bir önemi vardır. Kelime ve lakapların yüzyıl içinde anlam kaymalarına uğraması gibi kullanılan dildeki ayrıntıları vermesi açısından da ayrı bir değer taşımaktadır.¹²³ Bu açılardan bakıldığında eser; ictimâî, edebi ve dini açıdan kıymetli bir vesika özelliği taşımaktadır.¹²⁴

Eserin birinci cildinde, ailesi, çocukluk yılları, lise eğitimi, yine bu dönemde gerçekleşen 1. Dünya Savaşı'nda Suriye'nin durumu, Fransız yönetimine karşı direnişi ve üniversite eğitimi için Mısır'a gidişini anlatır. İkinci cildinde, gazete yazarlığı,

¹²² Tantâvî, *Zikrayât*, I, 5-6.

¹²³ Tantâvî, *a.e.*, IV, 250.

¹²⁴ 'Âl Muri', *a.g.e.*, s. 29.

Suriye’de gazetecilik, öğretmenlik hayatı; üçüncü ciltte, Hicaz yolculuğu, Bağdat’ta yer aldığı vazifeler ve olaylar hakkında bilgi verir. Dördüncü ciltte; Bağdat hatıraları, Suriye’ye geri dönüşü ve hâkimlik görevine başlaması, 2. Dünya Savaşı; beşinci ciltte, Filistin, Erbil, Hindistan ve Pakistan’a yaptığı yolculukları; altıncı ciltte, Endonezya yolculuğunu, 7. Ciltte ise Avrupa yolculukları ele alır. Son ciltte ise Ali et-Tantâvî’nin temyiz mahkemesindeki görevi ve emekli olduktan sonra Mekke’deki ikameti yer almaktadır.

BÖLÜM 2: DÜŞÜNCE YAPISI, DİNÎ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1. Düşünce Yapısı

Hem dinî hem de edebî alanda eserler vermiş olan Ali et-Tantâvî'nin görüşlerini; Edebiyata Bakışı, Edebî Eserlerde Üslup ve Dil'e Dair Görüşleri, Türk Yönetimlerine Bakışı ve İslam toplumunun Islâhı Hakkında Düşünceleri başlıkları altında inceleyeceğiz:

2.1.1. Edebiyata Bakışı

Edebiyatın hava kadar insanın doğasına yakın ve hava kadar insanın doğası için gerekli olduğunu düşünen yazar, bunu ispatlamak için doğan çocuğun sevgi ve sevilme duygusu ile doğduğunu ve edebiyatın ilk filizlerinin çocuklukta atıldığını ifade eder. Uzun hayatında şiir ve gazel okumaktan geri durmayan yazar, “Min Gazeli'l-Fukahâ” isimli makalesinde kendisine, “*sen bir kadısın bir kadının sevgiden bahsetmesi, gazel söylemesi uygun olmaz. Şiirle ilgilenmek şairlerin işidir. Allah peygamberi şiir yazmaktan uzak tuttu, âlimler de peygamberlerin mirasçularıdır.*” denildiğinde, yasağın sebebinin şiirin hoş görülmediğinden kaynaklanmadığını bilakis şiir ile vahyin doğasından kaynaklandığını belirtmiştir. Vahyin Allah, şiirin ise şair eksenli olduğunu belirten Ali et-Tantâvî; Hz. Peygamber'in içinde hissettiklerini satırlara döktüğüne inanan kişilerce; “o bir şairdir” diyerek suçlandığını ve böyle bir iddianın geçersizliğini ispatlamak için Kur'an'da, Hz. Peygamber'in şair olmadığını ısrarla vurgulandığını ifade etmiştir.¹²⁵ Ali et-Tantâvî'ye göre şiir nedir? Edebiyat hangi manaları içermektedir? Hangi duygularla beraber gelmektedir? Bunları iyice ayırmak gerekir. Ona göre şiir; kalbin dili ve sözün güzelliğidir, onun güzelliğini ancak kalp sahibi olanlar anlayabilir.¹²⁶ Şiirin de, edebiyatın da kaynağı güzellik duygusu ve güzele duyulan sevgidir.¹²⁷ Edebiyat, şiiri de içine alan uçsuz bucaksız bir alandır. Her canlının yaşam kaynağıdır. Hava kadar insana yakın ve bir o kadar da gereklidir. İnsanlar asırlarca bilim olmadan yaşamışlardır. Ancak sevmeden sevgi olmadan bir saat

¹²⁵ Ali et-Tantâvî, *Fiker ve Mebâhis*, Mektebetu'l-Menâra, Mekke 1988, s. 31.

¹²⁶ Tantâvî, *a.e.*, s. 32.

¹²⁷ Tantâvî, *a.e.*, s. 21.

dahi geçirememişlerdir. Zira yeni doğan her çocuk sevme ve sevilme duygusu ile beraber doğmuştur.¹²⁸

İnsan, üç ayrı amaca yönelik faaliyette bulunur; iyiliği, hakikati veya güzelliği hayal eder. İyilik ahlâka ulaşır, ilim hakikati arar, edebiyat ise güzel olanı açığa çıkartır. İnsanda güzel olana ulaşma duygusunun hakikati araştırma isteğinden daha ağır basması yüzünden, insanlar bilimden daha çok edebiyata meyletmektedirler.¹²⁹

Ali et-Tantâvî, *Fusûl fi's-Sekâfe ve'l-Edeb* isimli eserinde sanat ile ilimi takip ettikleri yöntem, kullandıkları araç ve amaçları açısından da değerlendirmiştir. İlim hakikati aramak için muhakeme yolunu kullanır. Kullandığı araç düşünmedir. Sanat ise güzelliğe ulaşmayı amaç edinir. Güzele ulaşmak için duygu yolunu kullanır. Kullandığı araç ise zevktir.¹³⁰

Ali et-Tantâvî, edebiyatın gerekliliğini vurguladıktan sonra, edebiyattan ne anladığını şu şekilde ifade etmiştir: “*Burada, edebiyatın dar manasın yani şairin şiirini veya yazarın nesrini kastetmiyorum. Burada edebiyatın geniş anlamını kastediyorum. Güzeli anlatırken benim için, güneşin batması ve tiiyün rengini tasavvur edip resmetmekle, şiir veya şarkıyla anlatmak arasında bir fark yoktur. Zira resim, şiir ve musiki; hepsi edebiyatın bir parçasıdır.*”¹³¹

“Min Gazeli'l-Fukahâ” isimli makalesinde, sözün güzelliği olarak gördüğü şiirin kötü görülmesini şaşkınlıkla karşılayan Ali et-Tantâvî için, bir şiirin kötülüğü, batılı içermesi ile bağlantılıdır.¹³² Zira torunu Deyrâniyye'nin ifadesine göre Ali et-Tantâvî, sanatın - sanat için değil- dine, vatana ve ahlâka hizmet için yapılması gerekliliğini savunmuştur.¹³³ Hatta “sanat, sanat içindir” ekolüne mensup hocası Şefik Cibrî'ye, bu

¹²⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 20.

¹²⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 21.

¹³⁰ Ali et-Tantâvî, *Fusûl Fi's-Sekâfe ve'l-Edeb*, s. 193.

¹³¹ Tantâvî, *Fiker ve Mebâhis*, s. 24.

¹³² Tantâvî, *a.e.*, s. 31.

¹³³ Deyrâniyye, *a.g.e.*, s. 36.

sanat ekolünü kabul etmesine rağmen yanlış bir zamanda Arap edebiyatında ortaya çıktığını söylemiş ve hürriyet için mücadele döneminde olduklarını ifade etmiştir.¹³⁴

Zikrayât isimli eserinde, melankolik bir üslupla eserler veren yazarları eleştirirken sanatın hangi amaçla icra edilmesi gerekliliğini net bir şekilde açıklamıştır: “*Ey şair, kim senin gözünü; hayatın güzelliklerini, elem ve hüzünden başka bir şeyi göremeyecek şekilde kapattı? Niçin gecenin karanlığını görüp, sabahın aydınlığını göremiyorsun? Niçin kışın gökyüzünün ağladığını tasvir edersin, ilkbahar ve yazın çiçekleri ile gülümsediğini anlatmazsın. Ölüm gününü anar, doğum sevincini unutursun. Dünya, gece ve gündüz, ilkbahar ve kış, doğum ve ölüm, bir ay gibidir. Hep bir yanı karanlık, diğer yanı aydınlık olacaktır. Kalbini üzüntü ve tasa ile dolduran kişi, ayın karanlık yönü hariç bir şey göremez... Kendi nefsin için yaşama, bilakis hem nefsin hem de milletin için yaşa... O zaman senin edebiyatın milli duygularla filizlenecektir.*”¹³⁵

Yine sembolik bir dille yazan şair ve yazarlara, halkın anlamadığı bir dille yazdıkları için ağır eleştiriler getirmiş, sembolik eserler veren kişileri, âdemoğlunun konuştuğu gibi konuşmaktan ve onlar gibi düşünmekten aciz olarak görmüştür.¹³⁶

2.1.2. Edebî Eserlerde Üslup ve Dil’e Dair Görüşleri

Kısa hikâye gibi pek çok yeni türü edebî eserlerinde kullanmış olan Ali et-Tantâvî, Arap edebiyatında yeni filizlenmekte olan bazı yeni üsluplara olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Şiirlerinde sembolik anlatımı seçmiş olan yazarlar gibi, serbest vezinli şiirleri de ağır eleştirmiştir. Vezinli şiirleri düzenli, serbest vezinli şiirleri ise gelişmiş güzel ilerleyen bir orduya benzeten yazar, “*Bizim şiirlerimiz ile Fransız şiirlerini (serbest vezinli şiirler) karşılaştıran kişi aradaki farkı görecek*” diyerek, Arap şiirlerinin daha geniş ve daha derin bir yapıya sahip olduğunu, şiirin içinde mûsikî barındırdığını ifade etmiştir.¹³⁷

¹³⁴ Tantâvî, *Zikrayât*, II, 203.

¹³⁵ Tantâvî, *a.e.*, II, 290-291.

¹³⁶ Ali et-Tantâvî, *Suver ve Havâtur*, s. 177.

¹³⁷ Tantâvî, *Zikrayât*, III, 315-316.

Sembolizm, romantizm ve ‘sanat sanat içindir’ görüşüne pek çok eleştiriler getiren yazarın kaleminden, eski ile yeniye birbirine katamayan, eskiye takılıp kalan ve yeniye görmezden gelenler ile, yeniye esas alıp koca bir kültürel mirası yok sayan dar kalıplı edebiyatçılar da kurtulamamıştır.¹³⁸

Ali et-Tantâvî, Arap edebiyatçılarının eserlerinde dört üslup kullandıklarını ifade eder:

Bunlardan birincisi, teressül üslubu; yazarın söylemek istediklerini açık, temiz ve yalın bir şekilde ifade etmesidir ki, eserde amaç şekilden daha çok öze yöneliktir. Yazar, okuyucuya konuyu en açık şekilde vermeyi amaçladığı için süslemelere, söz uzatmalarına ve mecaza yer vermez. Bu; Kürt Ali, Şekip Arslan ve Ahmet Emin gibi yazarların sıkça kullanmış olduğu üsluptur.

İkinci üslup; yazarın, konu ile anlatımı güzelleştiren unsurları dengeli kullandığı üsluptur ki; anlatım, deyimlerle ve açıklamalarla süslenir. Bu üslubu kullanan Arap edebiyatçıları, eserlerinde sıkça istidrâda başvururlar. Bazen konunun dışına o kadar çıkarlar ki, okuyucu konunun aslını unuttur. Arap edebiyatının önde gelenlerinden Câhız bu üslubu kullanmıştır.

Üçüncü üslup; konudan daha çok anlatıma, söz sanatlarına önem verilen bir üsluptur. Bazı yazarlar, bu üslupta söz sanatlarına ve süslemeleri o kadar öne çıkartırlar ki; bu durum, bazen mananın kaybolmasına sebep olur. Şiir ve beyitlerle süslenen bu anlatım türü; okuyucuya, şiir ile nesir arasında bir tat verir. İbnu’l Amîd bu üslubu kullanmış yazarlardandır.

Dördüncü üslup ise; anlatımın güzelliğini esas alır. Üsluptaki tatlılık ve güzellik ön plandadır. Metnin anlatımı ve söz sanatları ön plandadır, metinde mana göz ardı edilir. Okuyucu metni dikkatli incelese dahi yazarın anlatmak istediğini tam olarak anlayamaz. Kadı Fâzıl bu üslupta eser veren yazarlardandır.¹³⁹

Zikrayât isimli eserinde, yukarıda saydığımız üsluplar hakkında bilgi veren Ali et-Tantâvî, kendi üslubunun Câhız’la benzerlikler gösterdiğini şu şekilde ifade etmiştir: “*Bir kusurum daha vardır ki, o da sözü konunun dışına taşımamdır. Câhız’a ait*

¹³⁸ Tantâvî, *Fikir ve Mebâhis*, s. 88-89.

¹³⁹ Tantâvî, *Zikrayât*, II, 25-26.

Kitâbu'l-Hayavân da buna bir örnek teşkil eder. Sizlere soruyorum; 'Kitabın başlığı ile ilgili kaç bölüm var? Onda hayvanların ilminin olması gerekmez mi?' Bu bizim kitaplarımızda yer alan edebi bir üsluptur."¹⁴⁰

İstidrâdı bazen o kadar çok uzatır ki, neredeyse asıl konuyu unuttur. *"İtiraf edeyim ki bunu kötü bir alışkanlık haline getirdim. Kalabalıklara konuşma yaparken veya irticalen konuşurken okuduğum metin olmaz ve konuşma esnasında sözün dışına kayarım. Tekrar konuya dönmek istediğimde şeyhin eşeği gibi durup kalırım. Nerede konunun dışına çıkmaya başladığımı, nereden başlamam gerektiğini hatırlayamam"*¹⁴¹

Yazarın, hâtîrât dalında yazmış olduğu *Zikrayât* onun en kıymetli eserlerinden biri sayılmaktadır. Yine bu eserin dışında hayatından ve gezilerinden bahsettiği eserleri de mevcuttur. Bu eserlere bakıldığında, gezi içerikli yazılarının, sadece yaşadıklarını veya gözlemlediklerini anlatmadığını, bilakis gittiği şehirlerin tarihlerine de yer verdiğini görmekteyiz. Yine hayatını anlatan diğer eserlerinde de, duygularını ve hayatını anlattığı kadar, çevresinde yaşayan kültürü de aktarmaktadır. Özellikle konunun dışına çıktığı yerlerde (istidrâd örneklerinde) yaşayan kültür hakkında pek çok bilgiye ulaşılabilir.

Edebî eserlerde kullanılan dil konusunda ise, Câhız gibi ağdalı ve süslü bir anlatımı benimseyen yazar, fasih Arapça'ya yönelir, *Kısas mine'l-Hayât* isimli kitabının "Fî Ma'hedi'l-Hukuk", "el-Ke'su'l-Ûlâ" gibi birkaç hikâyesinde kahramanlarını halk dili ile konuşturmasına rağmen ammicenin edebî eserlerde yaygınlaşmasını olumlu bulmaz.¹⁴²

¹⁴⁰ Tantâvî, *a.e.*, I,10.

¹⁴¹ Tantâvî, *a.e.*, I,11.

¹⁴² Ali et-Tantâvî, *Bevâkîr*, Der. Mücâhid Me'mun Deyrâniyye, Dârul'l-Menâra, Cidde 2009, s. 160.

Hâtîrât türü eserlerinde kullandığı anlatım özellikleri:

Atasözlerinden Alıntılar:

Ali et-Tantâvî, eserlerinde atasözlerini kullanmış ve onlardan örnekler getirmiştir. Bu da, onun üslubuna farklı ve özel bir hava verir, okuyucuyu eğlendirir.¹⁴³ Bu şekilde okurlarını okurken eğlendiren yazar, hem de eserine edebî bir üslup katmıştır.

Teşbih Örnekleri:

Ali et-Tantâvî'nin, hâtîrât türü eserlerinde bolca kullandığı söz sanatlarından biri de teşbihtir. Buna örnek verecek olursak; Basra'da öğretmenlik yaptığı okulda ilk gününü anlatırken; kapıdaki güvenliği olmasına rağmen arka duvarının olmamasını Akşehir'deki Hoca Nasreddin'in mezarına benzetmiştir.¹⁴⁴ Yine insan için mazinin ve anıların ehemmiyetini anlatırken; insanı bir ağaca, insanın anılarını ise ağacın köklerine benzetmiş; insanın geçmişiyle bağlantısının kesilmesini ağacın kökleri ile irtibatının kesilmesi gibi tehlikeli bir durum olarak görmüştür.¹⁴⁵

Mizahi Anlatım:

Yazarın hikâyelerinde mizahi anlatım yer edinemese de, *Zikrayât*'ta okuyucuyu eğlendiren mizahi anlatım çokça yer almaktadır.¹⁴⁶ *Zikrayât* dışında *Suver ve Havâtur* gibi edebî içerikli kitaplarında da bu anlatıma örnekler vardır diyebiliriz. Tramvay yolculuğunu ve yolculuk esnasında yaşlı bir adamcağızın kovasından elbisesine dökülen sütü anlattığı makale buna çok güzel bir örnek teşkil eder.¹⁴⁷

2.1.3. Türk Yönetimlerine Bakışı

Zikrayât isimli eserine bakıldığında Ali et-Tantâvî'nin birçok yerde Osmanlı Devleti'ne bağlılığını ve sevgisini hissedebiliriz. Emevî, Abbasi ve Osmanlı Devleti'nin İslâm

¹⁴³ 'Âl Muri', *a.g.e.*, s. 607.

¹⁴⁴ Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 41.

¹⁴⁵ Tantâvî, *a.e.*, I, 17.

¹⁴⁶ el-Harâşi, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁴⁷ Tantâvî, *Suver ve Havâtur*, s. 130-131.

Tarihinin üç büyük devleti olduğunu düşünen Tantâvî,¹⁴⁸ Osmanlı Devleti'nin İslâm'a pek çok hizmetlerini olduğunu ancak torunlarının bu ruhu devam ettiremediklerini düşünür.¹⁴⁹

Yine Osmanlı padişahlarından II. Abdülhamit'e büyük bir sevgi besleyen yazar, Abdülhamit'in ince bir zekâyâ sahip olduğunu, zayıflamış olan Osmanlı Devleti'nin devamı için batılı devletlerin aralarını açtığını ancak ardından gelen İttihat ve Terakki'nin bu dağılan devletleri barıştırarak, Osmanlı Devleti'ne savaş açmalarına sebep olduklarını ifade etmiştir.¹⁵⁰ *Zikrayât* isimli eserinde Suriye'nin ilk caddelerinden biri olan Cemal Paşa Caddesi'ni anlatırken Hicaz tren yolundan bahsetmiş ve bu tren yolunun Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırıldığını; ancak onun bu hizmetlerine rağmen, Yahudilerin iftiralari yüzünden kötü olarak anıldığını ifade etmiştir.¹⁵¹

İslâm ümmetçiliğini ön planda tutmuş ve ırkların kendilerini üstün görmesinin İslâm inançlarının dışında olduğunu sürekli tekrarlamıştır. İttihat ve Terakki hakkında çok ağır ifadeler kullanan Tantâvî; İttihat ve Terakki'nin Osmanlı devletinin bir arada tuttuğu Türkleri, Kürtleri ve Arapları birbirinden ayırdığını, araya fitne soktuğunu yazmıştır.. Osmanlı Devletini dünyanın en güzide devletlerinden biri olarak görüp, övgüyle bahsederken, bu güzide devleti yakanların İttihat ve Terakki olduğunu ısrarla vurgulamış; Talat Paşa, Davut Paşa gibi bazı ittihatçıların Endülüs asıllı Yahudiler olduğunu ve bu kişilerin Osmanlı içinde yer alan ırkları Türkleştirmek için uğraştıklarını iddia etmiştir.¹⁵²

¹⁴⁸ Tantâvî, *Zikrayât*, I,36.

¹⁴⁹ Tantâvî, *a.e.*, I,44.

¹⁵⁰ Tantâvî, *a.e.* 1,49.

¹⁵¹ Tantâvî, *a.e.*, I, 35.

¹⁵² Tantâvî, *a.e.*, I, 36.

2.1.4. İslâm Toplumunun İslâhı Hakkında Düşünceleri

Hayatının hiçbir aşamasında bir gruba veya bir partiye üye olmadığını ifade eden Ali et-Tantâvî, yazmış olduğu eserlerde İslâm toplumunun birliğine vurgu yapmış, bu birliği yok sayan bütün ırkçı ve kavmiyetçi fikir ve görüşlerle savaşmıştır.¹⁵³

Fikri alanda yazılmış olan makalelerin büyük çoğunluğunu, İslâm toplumu ve İslâm toplumunun sıkıntılardan arındırılmasına ayıran yazar, toplumun dini uyanışı için çabalamış, Cezayir, Filistin gibi baskı ve zulüm altında kalan devletlerin özgürlüğü için çok uğraşlar vermiştir. Pek çok ülkeye yolculuk yaparak farklı ülkelerde konferanslara katılmış ve bu baskıların İslâm toplumlarında bilinmesi için büyük gayretler sarf etmiştir. Yine halk içinde kalıplaşmış yanlışları değiştirmek için çabalamış ve bu yanlışları düzeltmek için dinin asıl kaynaklarına dönülmesi gerekliliğini savunmuştur.¹⁵⁴ Bu bağlamda, İslâm davetinde yeni ilke ve metotların kullanılması gerekliliğini ifade eden *Risâilu Seyfi'l-İslâm* gibi eserler kaleme almış, donuklaşmış sistemleri eleştirmiş ve kendisi de çok eleştiriye maruz kalmıştır.¹⁵⁵

Ali et-Tantâvî'ye göre toplumun uyanışı için iki durumun gerçekleşmesi gerekir. Bunlardan ilki, topluma yön verecek kişilerin yetişmesi, diğeri ise İslâm'ın asıl kaynaklarına dönüştür. O'na göre toplumu uyanışa geçirmek için her yüz senede bir müceddid gelmiştir ve gelecektir. Mısır'lı Müslüman Kardeşler grubunun önderlerinden Hasan el-Benna buna örnek olarak verilebilir. Muhammed Reşid Rıza, Muhammed Abduh ve Ali et-Tantâvî'nin dayısı el-Hatib, İslâm âleminin birliği için çaba sarf etmiş ve toplumda yeni bir çığır açmış müceddidlerdendir.¹⁵⁶

İslâm toplumunun ıslâhı için bir başka gereklilik, ahlâki alanda değerlerin korunması ve geliştirilmesidir. Ali et-Tantâvî'nin toplumun birliğini sağlamaya, toplum ahlâkının düzelmesine ve dinin özünün korunmasına yönelik pek çok uğraşlarından bahsetmiştik. Bunu lise öğrencileri için hazırlamış olduğu Arap dili ders kitabı "*Kitabu'l-Mahfûtât*"

¹⁵³ Tantâvî, *a.e.*, IV, 32.

¹⁵⁴ Tantâvî, *Fusûl fi'd-Da'veti ve'l-İslâh*, s. 33.

¹⁵⁵ 'Âl Muri', *a.g.e.*, s. 71.

¹⁵⁶ Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 14.

isimli eserinin mukaddimesinde çok güzel ifade etmiştir: “*Arap dili eğitimi alanında yazılmış olan bu kitabı inceleyen kişi eğitimde üç amacı takip ettiğini görecektir. Bunlardan ilki öğretim, ikincisi edebiyat, üçüncüsü ve en değerli olanı ise ahlâkî hedeflerdir.*”¹⁵⁷

Bu hedeflere ulaşmak için çabalarının yanında eserlerinde topluma getirilen özeleştirel de mevcuttur. İslâm toplumunun ahlâkî değerleri konusunda getirdiği özeleştirel bir tanesini, “el-Va’du’ş-Şark” isimli makalesinde görmekteyiz. Hâkimlik yaparken kendisine verdiği sözü gecikmeli olarak yapan bir kişinin “doğu sözü verdim” demesi üzerine düşünmeye başlayan Tantâvî, İslâm Dini’nin bütün ibadet ve işlerde vakitlere verdiği önemden bahsetmiş, toplumun dinin özünde olan şeyleri keşfedemediğine değinmiştir. Bu yolda toplumun içine sirâyet eden kötü fiillerin ıslâhı için ilk işin, kişinin kendi ahlâkını düzeltmesi olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁸

2.2. Dinî Kişiliği

Fıkıh alanında Mustafa ez-Zerka ve hadis alanında Abdu’l-fettah Ebû Gudde gibi âlimlerle din alanında sohbetlerde bulunmuş olması, onun âlimlerle sohbe ve dini ilimlere verdiği önemi göstermektedir. Mecdü Mekkî bu özelliklerine kitabında değinir ve der ki: Tantâvî, İslâm’ın hâmilerinden biridir. Allah’ın kendisine büyük yetenek ve ilim verdiği şahsiyetlerdendir.¹⁵⁹

Görüş olarak selefi yapıya yakın olan, selefi akım çerçevesinde “Vehhâbilik” grubunu kurmakla eleştirilen Muhammed b. Abdulvahhâb’ı anlatan ve öven eserler yazan Ali et-Tantâvî, gelen eleştirilere cevap olarak; “*Risaleyi (Muhammed b. Abdulvehhâb’ı anlatan risalesi) okuyan kişi, onun davet ettiklerini bilir. Abdulvahhâb, bid’at üzere değildir ve İslâm’a yeni şeyler de katmamıştır. Gerçek bir tevhit ve hak İslâm’a çağırmıştır. Bunda eleştirilecek bir durum yoktur.*” demiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Deyrâniyye, a.g.e., s. 40.

¹⁵⁸ Ali et-Tantâvî, *Me’ a’ n-Nâs*, s. 72-73.

¹⁵⁹ Mecdü Mekkî, *Mukaddimâtü Ali et-Tantâvî*, Dâru’l-Menâra, Cidde 1997, s.6-7.

¹⁶⁰ Harâşi, a.g.e., s. 139.

Suriye’de sûfi âlimler arasında yetişmiş olan Ali et-Tantâvî, -Mısır’a eğitim için gittiğinde- dayısı el-Hatib’in selefi akım hakkındaki sözlerinden etkilenmiş, ilerleyen zamanlarda şeyh Behçet Baytar ile ilmî görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin sonunda, Sûfilerce eleştirilen İbn-i Teymiye’nin görüşlerine yönelmiştir.¹⁶¹ Behçet Baytar ile daha sonra uzun tartışmalara girmiş olan yazar, selefi akıma olan yakınlığını belirtmiş, ancak selefi akımda İbn-i Teymiye’nin te’vili, İbn-i Câhız’ın kıyası reddetmesi gibi İslâm Hukuku alanındaki bazı görüşlerini eleştirmiştir. Yine bu karşılıklı konuşmalarda, Ali et-Tantâvî demiştir ki: *“Çok önceleri arkadaşlarımdan birine, sûfilik içinden fitne fıskıran büyük bir kapı olduğunu, Komünizm ile aslının bir olduğunu söyledim... Şeyh Muhammed b. Abdulvahhab’ın hayatını anlatan ilk eserimin başında Vahhabilik hakkında nasıl kötü yetiştirildiğimizi anlatmışım. O zaman işte kendimi bir imtihana sokmak istedim ve kendime sordum; ben bir Vehhâbi miyim? Kitabım yayımlandıktan sonra sûfi çevreden büyük eleştiriler aldım, böylece onların gözünde Vehhâbi, Riyadlıların gözünde ise Şam mezhebine bağlı olarak kabul edildim.”*¹⁶²

Sûfi bir gelenekte, İbn-i Teymiye ve selefler hakkında olumsuz konuşulan bir ortamda yetişmiş olan Ali et-Tantâvî, Muhammed b. Abdulvehhâb hakkında yazdığı bu risalelerden sonra “Vehhâbî” diye suçlanınca böyle bir mezhebin olmadığını bu şekilde isimlendirilmenin bir iftira olduğunu da belirtmiştir.¹⁶³

Behçet Baytar ile aralarındaki münazaranın içeriğine bakıldığında, Ali et-Tantâvî’nin özgür bir düşünce yapısına sahip olup bir mezhebin veya âlimin fikirlerine katı bir şekilde bağlı olmadığını görmekteyiz. Gençlik dönemindeyken hakkında olumlu bir fikre sahip olmadığı İbn-i Teymiye’yi, daha sonraları beğenerek okumuş, ancak düşüncesine uymayan yerleri de açık bir şekilde eleştirmiş ve bir gruba veya cemaate ait olarak görülmek istememiştir.

¹⁶¹ el-Meczûb, a.g.e., III, 192.

¹⁶² el-Meczûb, a.e., III, 208-209.

¹⁶³ Ali et-Tantâvî, *Ricâl mine’t-Târih*, Dâru’l-Menâra, Cidde 1990, s. 416.

2.3. Edebî Kişiliği

Edebî türlerin birçoğunu denemiş olan Ali et-Tantâvî'nin eserlerinde en çok kullandığı tür makale olmuştur. Yâsir Muhammed Garip, *Beyne'l-İbdâ ve't-Tenzîr* isimli makalesinde, İslâmî Edebiyatın bir öncüsü olan Ali et-Tantâvî'nin kısa hikâye, tiyatro, gezi edebiyatı, terâcim türünde eserlerinin mevcut olduğunu zikretmiştir. Otuzlu ve ellili yıllarda, Arap edebiyatının en parlak isimlerinden biri olarak zikrettiği Ali et-Tantâvî için, İslâmî edebiyatı uygulayan ve bu alanda çok güzel eser verenler arasında sayıldığını ifade etmiştir.¹⁶⁴ İslâmî edebiyatın öncülerinden kabul edilen Ali et-Tantâvî, bağlı olduğu ekolü tanımlarken özeleştiri de getirmiştir. Ona göre İslâmî edebiyatta eksiklikler vardır. Zira tarih, tefsir veya hadis nakli bir edebiyat türü değildir. Bir eserin İslâmî edebiyata ait olması için, güzele ve hak olana davet etmesi ve dini duyguları coşturmasının yanında edebî kurallara uyması ve edebî değerinin de yüksek olması gerekmektedir ve bu kalitede verilen ürünler oldukça azdır.¹⁶⁵

Tantâvî hakkında araştırma yapan ve tez hazırlayan Abdulazim Badrân, edebî akımların varlıklarını sürdürdüğü bir dönemde yaşamış olan Ali et-Tantâvî'nin pek çok akımın etkisinde gidip geldiğini ve Arap sorunlarının işlendiği Millî Edebiyatın savunucuları arasında yer aldığını ifade etmiştir.¹⁶⁶

Edebî, dinî ve sosyal birçok konuyu ele alan makalelerin yanında en büyük eseri olarak da zikredebileceğimiz *Zikrayât* gibi hâtîrât dalında eserler verdiğini ifade etmiştik. Ali et-Tantâvî'nin eser vermediği alan şiir olmuştur. Eserlerinde özellikle dini konulara şahit getirmek için pek çok yerde şiiri kullanmış, *Zikrayât*'ta şairlerin şiirlerine atıfta bulunmuş, şiiri olumsuz gören zihniyetlere karşı çıkmış ancak şair kimliği olmadığı için herhangi bir şiir kaleme almamıştır.

Fıkıh tarihçisi Muhammed 'Arabî el-Azzûri, Ali et-Tantâvî hakkında, akıcı bir kaleme sahip büyük yazar, yetenekli bir edip olarak bahsetmiştir.¹⁶⁷ Mervan el-Atıyye de,

¹⁶⁴ <http://www.3refe.com/vb/showthread.php?t=1955> (07.08.2011)

¹⁶⁵ Tantâvî, *Zikrayât*, VIII,115.

¹⁶⁶ http://www.alukah.net/Literature_Language/0/1766/ (10.08.2011)

¹⁶⁷ Mekkî, *a.g.e.*, s. 7.

yazarın akıcı bir kaleme sahip olmasının yanında etkili bir dile ve mükemmel bir hayal gücüne sahip olduğunu,¹⁶⁸ hocalarından Mahmud Yasin de, onun betimleme gücü yüksek usta yazarlardan biri olduğunu savunmuştur.¹⁶⁹

Yine Muhammed Yasir el-Kadmânî de, *Nazarâtü fî Edebi Ali et-Tantâvî* isimli makalesinde Ali et-Tantâvî'nin üslubunun kolay gibi göründüğünü, okuyanların benzerini yazabileceği inancına sahip olduklarını ancak bunun o kadar kolay olmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ <http://www.alukah.net/Culture/0/1326/> (11.08.2011)

¹⁶⁹ Mekkî, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁷⁰ <http://www.aklaam.net/forum/showthread.php?t=825> (08.07.2011)

BÖLÜM 3: HİKÂYE YAZARLIĞI VE HİKÂYELERİNİN TAHLİLİ

Tantâvî, konuları gerçek hayattan ve tarihten alınan ve biri çocuklara yönelik olmak üzere üç hikâye kitabı kaleme almış, otuzlu ve ellili yıllara ait olan bu hikâyelerden sonra bir daha kısa hikâye dalında eserler vermemiş, hâtırât tarzı eserlere yönelmiştir. Büyüklere yönelik olarak hazırlamış olduğu iki hikâye kitabından birinin konuları gerçek hayattan, diğerinin ise tarihten alınmıştır. Yazar, bu kitapları kaleme alırken, toplumu tarih ve doğru yaşam konusunda bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla, ilk yazmış olduğu hikâye kitabı olan *Kısas mine't-Târîh*'te tarihî şahsiyetleri tarihsel kişiliklerine uygun bir şekilde aktarmaya çalışmış, ikinci hikâye kitabı *Kısas mine't-Târîh*'te ise gerçek hayattaki olayları kaleme alarak, düzgün bir yaşantının getirdiği yararlar ile ahlâkî değerlere uygun olmayan bir yaşantının getirmiş olduğu zararları anlatmıştır. Bu iki hikâye kitabının dışında çocuklara yönelik olarak hazırlayıp 1960 yılında yayınladığı ve içinde yedi hikâyenin yer aldığı *Hikâyât mine't-Târîh* isimli kitabı da çocukları tarih konusunda bilinçlendirmek için yazmıştır. *Kısas mine't-Târîh* ile konu benzerliği olmasına rağmen çocuklara yönelik olarak hazırlandığı için, ondan farklılık gösterir.

Kısas mine'l-Hayât isimli kitabın mukaddimesinde, hikâyelerin neşrinde bir tereddüt yaşadığını ifade eden yazar, buna sebep olarak gençlik yıllarının etkisiyle yazılmış olmasını göstererek, konuların bazılarını gençler için uygun görmediğini ifade etmiş böylece hikâyelerin konuları hakkında kısa bir bilgi verirken hikâyelerin yazıldığı tarih hakkında da ufak bir ipucu vermiştir.

Kısas mine'l-Hayât isimli kitabın sonunda hikâyelerin farklı zaman dilimlerinde yazıldığını, bu yüzden üslup ve tarz açısından farklılıklar içerdiğini ve farklı akım ve görüşlerinin etkisinde kaldığını da ifade etmiştir.¹⁷¹ *Kısas mine't-Târîh* isimli kitabın da önsözünde aynı açıklamalar yer alırken bunun yanında yazar, hikâye türünün sınırlarına bağlı kalmadığını da belirtmiştir. Konu olarak ele aldığı tarihi olayları, bazen röportaja bazen de hikâyeye yakın özelliklerle anlatmış, kullandığı üslûbu değerlendirirken bazen

¹⁷¹ Ali et-Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, Dâru'l-Menâra, Cidde 2003, s. 302.

ruh tahlillerine önem verdiğini ve sözü uzattığını, bazen de olaylara öncelik vererek sözü kısa tuttuğu söylemiştir.¹⁷²

Bağlı olduğu akımlar açısından hikâyelerini incelediğimiz zaman “Benâtu’l-‘Arab fî İsrâîl”, “Cebelu’n-Nâr” isimli hikâyelerde Milli edebiyatın, “Şeyh fî Markas I” ve “Şeyh fî Markas II”de İslâmi Edebiyatın etkisini görmekteyiz. Romantizme ve Sembolizme ağır eleştiriler getiren yazar, “Kıssatun li’t-Tecrube” isimli hikâyesinde kahramanın ağzından Romantizmi eleştirirken, hikâyeye gerçekçiliğin ve gerçek olanın yakıştığını ifade etmektedir. Kötülük yapanların bir şekilde cezasını bulduğu hikâyelerinde ise ahlâkçı ve eğitici bir yapı görmekteyiz. Genç bir kıza iftira atan gencin iftirasının anlaşılması ve kızın abisi tarafından öldürülmesini konu edinen “Tıbku’l-Asl”, kötülük yapanların cezalandırılması açısından tamamen ahlâkçı bir yapıya sahiptir.

3.1. Suriye Hikâyeciliğindeki Yeri

Suriye’de kısa hikâye türünü ve gelişimini inceleyen Ahmet Câsim’in eserinde belirttiği üzere, Suriye’de kısa hikâye beş dönem geçirmiştir.

1. Dönem: 1931-1947 yılları arasında hikâye sanatının çekirdeklerinin oluşum dönemi: Siyasi istikrarsızlığın olduğu bu dönemde, toplumun kültüründe de Fransız okullarının açılması ve Batılı tarzda eğitimlerin başlaması ile değişimler olmuş, bu değişimlerin de sonucunda, toplumsal sınıflar arasında karmaşa ortaya çıkmıştır. Bu gibi durumlar da yazarın belirttiği gibi ilk dönem eserlerinin gelişmesini engellemiştir.¹⁷³
2. Dönem: 1948-1958 yılları arasında Realizmin ortaya çıkış dönemi
3. Dönem: 1959-1968 yılları arasında sanatın olgunluk devresi
4. Dönem: 1969-1979 yılları arasında verimli çeşitlilik devresi
5. Dönem: 1989-1990 yılları arasında gelgitler içinde sanat dönemi¹⁷⁴

¹⁷² el-Huseyn, *el-Kıssatu’l-Kasîratu’s-Suriye*’de ilk dönem eserlerinin delillendirmeye önem verdiğini, hikâyelerde alınan kaynakların verildiğini, bu açıdan röportaja benzer bir yapı arz ettiğini ifade eder. bk. s. 93.

¹⁷³ el-Huseyn, *a.g.e.* s. 76-77.

¹⁷⁴ el-Huseyn, *a.e.*, s. 71., Ahmet Bostancı, *Çağdaş Arap Edebiyatçısı Zekeriya Tâmir*, Nun, İstanbul 2007, s. 79.

Suriye’de Arap Edebiyatı’nın hikâye dalında ilk örneklerinin verilmeye başlandığı yirmili yıllarda, basın yayın ve yazarlığa büyük ilgisi olan genç Ali et-Tantâvî’nin yeni türe ilgi göstermesi ve bunu denemesini görmekteyiz. Yazarın eserleri incelendiğinde Ahmet Câsîm el-Huseyn’in kitabında belirttiği dönemlerden; hikâye sanatının çekirdeklerinin oluşum dönemi ve Realizm’in ortaya çıkış dönemi içinde eserler verdiği görülmektedir. 1939 yılında ilk baskısı yapılan *Kısas mine’t-Târîh*, 1929-1936 yılları arasında yazılmış olup, Ahmet Câsim’in kitabında belirttiği üzere ilk yazılan on iki kısa hikâye kitaplarından biridir.¹⁷⁵ Hikâyenin ilk ortaya çıktığı dönemlerde yazıldığı için üslup açısından birçok farklılaşmaya gidildiği, farklı tarzların denendiği, yazar tarafından belirtilmiştir. Yirmi yıllık bir süreyi esas alan bu dönemde yazar, yıllara ve hikâyenin gelişimine bağlı olarak farklı üsluplar denemiştir.

Kısas mine’l-Hayât ise, 1929-1952 yılları arasında yazılmış hikâyelerden oluşmaktadır. Kitapta yer alan hikâyelerin tarihleri incelendiğinde 1952 yılında kaleme alınmış olan “Benâtu’l-‘Arab fi İsrâîl” dışında eserlerin tamamı birinci yani, kısa hikâye türünün ilk ortaya çıkmış olduğu dönemde yazılmış olduğunu görmekteyiz. Yukarıda *Kısas mine’t-Târîh* için belirttiğimiz üslup farklılıkları yazarın da ifade ettiği gibi bu kitapta da yer almıştır.

Riyâz İsmet ise, Suriye’de ilk kısa hikâye örneklerinin 1. Dünya Savaşı öncesinde verildiğini iddia eder. İsmet’in sınıflandırmalarından, 1918-1938 yılları arasında hikâyelerin temellerinin atıldığı, 1937-1949 yılları arasında kısa hikâyenin geliştiği, 1950-1962 yılları arasında yabancı tesirlerin ortaya çıktığı dönemlerde Ali et-Tantâvî’nin eserler vermiş olduğunu görmekteyiz.¹⁷⁶

Ali et-Tantâvî’nin işlemiş olduğu konulara zaman açısından baktığımızda; erken döneme ait eserlerde, Batı karşısında Arap halkının durumu, Batı kültürü karşısında gençlerin yönelimi, geleneksel aile örnekleri gibi konular mevcuttur. Sosyalizm ve bununla beraber gündeme gelen işçi hayatı, işçilerin yaşadıkları sıkıntı gibi konular ise son dönem hikâyelerinde dahi yer edinememiştir.

¹⁷⁵ el-Huseyn, *a.e.*, s. 81.

¹⁷⁶ Riyâz İsmet, *es-Savtu ve’s-Seda, Dirâse fi Kıssati’s-Sûriyyeti’l-Hadîse*, Dâru’t-Talî’a, Beyrut 1979, s. 8.

Hikâyelerin yazım zamanı açısından bir değerlendirmeye tabi tutacak olursak; Osmanlı yönetimi sonrasında İngiliz hâkimiyeti, İngiliz hâkimiyetinden sonra da Fransız sömürgesinin etkin olduğu bu yıllarda Suriye’de hâkimiyetini yitirmiş Nâzım Paşa’nın hayatını anlattığı eseri “Fî Şari‘ Nâzım Bâşâ”, yazarın 1929 yılına ait, tarihi belli olan ilk hikâyelerindendir. İlk hikâyelerinden biri olmasına rağmen geriye dönüş, tasvir ve diyalog tekniklerinden yararlanılarak hazırlanmış donanımlı bir hikâyede yazar, zamanın sorunlarından olan mevcut yönetimin devrilmesini işlemektedir. Son eserini ise Milli Edebiyatın çerçevesinde yazan yazar, Arapların hiç bitmeyen sorunu; Filistin meselesini işlemiştir. İlk tarihli olandan son tarihli olana kadar hikâyelerin neredeyse hepsi gerçek hayattan alınmıştır. Ahmet Câsim, Realizm’in doğuşunu 1948 yılına kadar ertelemesine rağmen, hikâyeleri gerçekçiliğe bağlı kalınarak yazılmıştır.

Burada belirtmemiz gereken bir husus şudur: Ali et-Tantâvî, yazmış olduğu hikâyelerle Suriye hikâyeciliğinin kuruluş ve gelişim dönemlerinde kendisine bir yer edinmiştir. Ancak sonraki dönemlerde bu edebî türde yazmayı sürdürmediğinden dolayı Suriye hikâyeciliğinde uluslararası üne kavuşan Abdusselâm el-‘Uceylî, Zekerıyyâ Tâmir, Hanna Mine gibi yazarlara nispetle kalıcı bir varlık ortaya koyamamıştır.

3.2. Hikâyelerinin Unsurları

Hikâye, vaka üzerine kurulu, belirli bir zaman dilimi içinde mekânın da özelliklerini kullanarak şahıs kadrosuna canlılık veren bir edebî türdür. Anlatıcının tercihleri hikâyenin konusunun şekillendirirken; kullanmış olduğu edebî üsluplar da, hikâyede kendine özgü bir yapı oluşturmaktadır. Konu, zaman, mekân, şahıs kadrosu gibi unsurları içinde barındıran hikâyenin tahlili yapılırken bu başlıklara sadık kalmak uygun olacaktır.

3.2.1. Konuları

Hâtîrât, deneme, makale gibi pek çok dallarda eser vermiş olan yazarın, hikâye dalında da eserler verdiğini daha önce belirtmiştik. Ancak gençlik dönemlerinde hikâyeye yönelmesine rağmen sonraki yıllarda hikâye yazmayı bırakmış, dini içerikli yazı ve makaleler kaleme almış, ömrünün son demlerinde ise hatıralarını yazmıştır.

Gençlik döneminde yazmış olduğu *Kısas mine’l-Hayât*, isminden de anlaşılacağı üzere, gerçek hayatın içinden kesitler sunmaktadır. Kitap, gerçek dünyayı kurmaca dünyaya

taşımıştır. Ali et-Tantâvî'nin hayatını incelediğimizde, uzun yıllar Suriye mahkemelerinde hâkimlik yapan yazarın bulunduğu çevreyi ve vakaları kaleme alması bu tezimizi doğrulamaktadır. İş hayatının gergin yapısı, hikâyelerinde karamsar bir havanın oluşmasını da sağlamıştır. İş hayatının etkisi ve bu karamsar havanın boğucu yapısı bazı hikâyelerinde aşikâr bir şekilde hissedilmektedir. Eserde “Kıssatu Ebin” isimli hikâyeye, yazarın hâkimlik yıllarında karşılaştığı bir babanın hayatını ele almaktadır. Emek sarf ederek büyüten, eğitimi için yurt dışına yollayan, eğitimi esnasında çocuğunun cep harçlığı için evini dahi satan babanın, eğitimi tamamlayıp da ülkesine döndükten sonra oğlu tarafından tanınmaması, eşiyile beraber sokaklarda kalması ele alınmaktadır.¹⁷⁷ Yine dinden uzak bir yaşantının sebebiyet verdiği olumsuzluklar, iftira ve bu durumun sonucunda iki ölüm vakasını anlatan “Tıbbu'l-Asl” yazarın da eserinde belirttiği gibi adliyeye intikal etmiş olaylardandır.¹⁷⁸ Yazar adli kaynakları araştırırken, eski evraklar arasında hikâyesine konu edinmiş olduğu vakayı tespit eder ve kaleme alır.

Yoğun ve kasvetli bir havanın esir aldığı hikâyelerinde trajedi geniş bir yer tutar. Ölüm temasının, birkaçı hariç neredeyse bütün hikâyelerinde yer bulduğunu ifade etmek hiç de yanlış olmayacaktır. Ölüm vakasının gerçekleşmemesine rağmen ölüm düşüncesini, insanı derinden etkileyen “Vediâtullah” isimli hikâyede yoğun bir şekilde görmekteyiz. Zengin bir tüccarın oğlu, zenginliğine rağmen huzurlu ve mutlu değildir. Ancak bu durum köle pazarında bir cariyeyi görmesi ile değişir ve beş yüz dirheme cariyeyi satın alır. Cariyeyi evine getirir, istediği mutluluğa ulaşır ancak bu durum onu işinden eder. Sevdiği ile daha çok vakit geçirmek için işine gitmemeye başlar ve belli bir zaman sonra iflas kapısını çalar. Genç için malın mülkün bir önemi yoktur zira sevdiği yanındadır, daha küçük bir eve taşınmalarına rağmen sevdiği yanından ayrılmamış ve sevgisine karşılık vermiştir. İlerleyen zamanlarda bir evladı olacağını öğrenir, mutluluğu artar. Trajedi işte bu noktada başlar. Zira adamın eşinin doğumu için bir dirhem dahi parası yoktur. Eşinin evde çığlıklarını duyunca ihtiyaç duyulan birkaç ilaç için dışarı çıkar. Lakin bulamaz. İntiharını düşünür onu da yapamaz. Eve vardığında kalabalık bir grupla karşılaşır. Eşinin öldüğü fikri zihnini doldurur ve kimseye bir şey sormadan kaçıp gider.

¹⁷⁷ Ali et-Tantâvî, *Kıssat mine'l-Hayât*, s. 71-78.

¹⁷⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 93-104.

Eşinin üzüntüsü ile yirmi yılı aşkın yaşadığının farkına varmadan gezip dolaşır. Uzun bir zaman dilimini anlatan hikâye, kahramanın yolculuklarda çektiği sıkıntıdan bahseder. Aradan geçen yıllar, başa gelen onca felaketlerden sonra ömrünün son demlerinde, ölmek için geldiği şehirde eşinin ve oğlunun yaşadığı haberini alır. Ancak koca bir ömür, üzüntü ve keder içinde heba olmuştur. Ailenin tekrar bir araya gelmesi ve kavuşmayla bitmesine rağmen, boş yere heba olan koca bir ömür, bu ömrün içinde çekilen ölüm ızdırabı; bu iki duygunun hikâyenin ruhuna hâkim olduğunu göstermektedir.¹⁷⁹

Hikâyelerinde trajedinin geniş bir yer tuttuğunu ifade etmiştik. Karamsar bir havanın ve katı bir gerçekliğin sunulduğu hikâyelerinde, kötülük yapanların sonunda cezalandırıldığı veya pişman olarak bedellerini ödediği görülür. Hikâyelerde, yazarın ahlâkî yozlaşmaları düzeltmeye yönelik tavrı da dikkatleri çeker.

Yazar, gençlerin ahlâkî kayışlarından bahsetmiş, bu gençlerin bazılarının hatalarını anlayarak tövbeleri konu edinmiş, bazılarının da ahlâki çöküş yüzünden başlarına gelen felaketler işlenmiştir. Bu da yazarın ahlâkçı bir görüşe sahip olduğunu göstergesidir. Bu ahlâkçı yapıyı, *Kısas mine'l-Hayât*'ta yer alan “el-Ke'su'l-’Ûlâ” ve “Tıbku'l-Asl”de belirgin bir şekilde hissederiz. “el-Ke'su'l-’Ûlâ”da rüşvet alan memurun yakalanması, cezalandırılması ve bütün bunlar sonucunda delirmesi; “Tıbku'l-Asl”de ise masum bir kıza iftira eden kişinin, kızın abisi tarafından öldürülmesi, eserlerinde mümkün olduğu sürece kötülere geçit vermediğini gösterir.

Kısas mine't- Târîh'te yer alan hikâyelerin konularına gelince, hikâyelerin neredeyse tamamı gerçek olayları ele almaktadır. Yazar bazı hikâyelerinde, aldığı kaynağı veya olayın gerçek olduğunu hikâyenin sonunda belirtir. Taberi'nin muttasıl senetle naklettiğini ifade ettiği “Hikâyetu Himyân” buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁸⁰ “Hikâyetu Himyân”, Ramazan ayında, üç gün aç kalan yaşlı bir adam ile ailesinin, yolda içi para dolu bir kemer bulması ile başlayan hikâyesi, ailenin parayı teslim edinceye kadar yaşadıkları muhasebeleri konu eder. Hikâyede, parasını kaybeden genç babasının vasiyeti üzerine, fakir aileye parayı hediye eder. Yine yazar, Endülüs Emevî Devleti'nin

¹⁷⁹ Tantâvî, *Kısas mine't-Târîh*, s. 43-55.

¹⁸⁰ Tantâvî, *a.e.*, s. 305.

İspanyolların eline geçmesiyle, Araplara ve Müslümanlara yapılan baskı ve zulümleri konu edinen “Muhammed es-Sagîr” isimli hikâyenin sonunda, hikâyenin Muhammed b. Abdu’r-Râfi’ el-Endelûsi isimli âlimin hayat hikâyesi olduğunu belirterek olayların gerçekliğini ifade eder.¹⁸¹

Eserin içindeki hikâyelerin konularına bakıldığında *Kısas mine’t-Târîh* kitabının yazılmasında ve konuların belirlenmesindeki yegâne amaçlardan biri, İslâm önderlerini tanıtmak, onlar hakkında bilgi vermektir. Adiy b. Zeyd ile Hind’in aşkını konu alan “Hind ve Muğîre” isimli hikâye¹⁸² ile Arap kültüründeki ağıt kültürü hakkında fikir edinmemize yardımcı olan hikâyelerden ve konu olarak Kerbelâ olayında Hz. Peygamber’in torunlarının üzüntülerini ele alan “Alâ Ebvâbi’l Medîne” bu hikâyelere örnek olarak verilebilir.¹⁸³ Yine Haccâc b. Ebi Yusuf’un, öğretmenlikten yöneticiliğe geçişi esnasında yaşamış olduğu çileli çöl yolculuğunu anlatan “Hicretu Muallim”i de bu hikâyeler arasında sayabiliriz.¹⁸⁴

Tarihi olayları konu edinirken, inandığı fikirleri insanlara aktarmayı amaçlayan yazar “Leyletu’l-Vedâ” isimli hikâyede, Emevî Dönemi’nde belli bir süre Mekke’ye egemen olan Abdullah b. Zübeyr’in savunmasının düşmesini ve öldürülmesini konu edinmektedir. Hikâye içinde iki ayrı gözden olayları değerlendiren yazar, olaylara ilk olarak Mekke’yi mancınıklarla döven genç kumandan Haccâc b. Ebî Yusuf’un dünyasından bakar. Abdülmelik’in haklılığına inanan genç kumandan, gözünün önünde iki lideri karşılaştırır ve haklılıklarını sorgular. Hikâyenin bu aşamasında, yazar perdeyi kapatır ve mancınıkların hedef aldığı Mekke tarafına geçer ve Abdullah b. Zübeyr’in annesi olan Esmâ’nın, oğlu ve Mekke halkı için tedirginliğini anlatmaya başlar. Hikâye, Abdullah b. Zübeyr’in helallik almasından sonra öldürülmesi ile sona erer. Yazar iki ayrı pencereden olayları anlatırken, iki tarafında kötü amaçlar taşımadığını, şerefli bir kumandan olan Abdullah b. Zübeyr’e karşı savaşan Abdülmelik ordularının kumandanı

¹⁸¹ Tantâvî, *a.e.*, s. 56-64.

¹⁸² Tantâvî, *Kısas mine’t-Târîh*, s. 155-162.

¹⁸³ Tantâvî, *a.e.*, s. 307-311.

¹⁸⁴ Tantâvî, *a.e.*, s. 163-190.

olan Haccâc b. Ebî Yusuf'un İslâm birliğini sağlamak için Mekke'ye bir saldırı düzenlediği fikrini savunur.¹⁸⁵

Yine “Yevmu'l-Likâ” da yer aldığına göre, Abdullah b. Zübeyr yenik düşünce çevresindeki kişiler tarafından kaçması istenir. Abdullah b. Zübeyr onurlu davranıp bunu kabul etmez ve şehit edilir. Abdullah b. Zübeyr'in şehâdetini konu edinen “Yevmu'l-Likâ”, İslâm önderlerinin hayatını esas alan bir başka hikâyedir diyebiliriz. “Yevmu'l-Likâ”, İslâm kaynaklarında anlatılan bir kıssa olan; şehâdetinden sonra Abdullah'ın, ibni Safvan ve Zeyd ile konuşması, şehit olduğunun farkına varmaması, hatta daha önce şehit olan Zeyd'i gördüğünde yaşadığı şaşkınlığı da ele almaktadır.¹⁸⁶

Yine savaş ve sevgiyle dolu bir hayata sahip olan cahiliye Araplarının şairlerinden ez-Zubyânî'nin sevgilisinin şehrine gitmesini konu edinen Me'a'n-Nâbigati'z-Zubyânî isimli hikâyeye, Zubyânî'nin yıkıntılar arasında sevdiğini kaybetmesiyle yaşadığı ıstıraba değinir. Hikâyeye, Arap kültüründe “sevgilinin şehrinde yakılan ağıt” motifini, Cahiliye Araplarının yaşadıkları savaşları, savaşlar sonucunda yok olan şehirleri, yok olan şehirlerin ve aşkların yüreklerde bıraktığı acıyı konu edinmesi açısından güzel bir eserdir.¹⁸⁷

Kullanmış Olduğu Başlıca Temalar

Kısas mine'l-Hayât ve Kısas mine't-Târîh isimli eserdeki hikâyeler incelendiğinde yazarın; aşk, ölüm, ahlâk, aile, Filistin ve Avrupa-Arap kültür farklılığı (kültürel farklılıklar) temaları arasında gezindiğini ifade etmek hata olmayacaktır.

Aşk ve ölüm teması:

Yazarın eserlerinde, aşk ve ölüm temi, birbirleriyle bağlantılı bir şekilde verilmiştir. Aşk, ölüm gibi soğuk ve kaçınılmaz bir sonla dahi bitmez. Her aşk, ölüm vakası ile yoğrulur ve olgunluğa ulaşır. Temiz, uzrî bir aşk ve sonunda gelen ölüm; yazarın *Kısas mine'l-Hayât* isimli kitabın, “el-Mûsikiyyu'l-Âşık”, “Râhibu'l-Vâdî” ve “Alâ

¹⁸⁵ Tantâvî, *a.e.*, s. 191-212.

¹⁸⁶ Tantâvî, *a.e.*, s. 213.

¹⁸⁷ Tantâvî, *a.e.*, s. 275-284.

Atlâli'z-Zamîr” hikâyelerinde kendini gösterir. Farklı sınıflardan alınmış olan kahramanlar; Müzisyen Şevki Bey, amansız bir hastalık, bağ koruyucusu Sa'd ise sel felaketi yüzünden temiz ve derin bir aşkla sevdikleri eşlerini kaybetmiştir. Bu ayrılığın sonucunda Müzisyen Şevki Bey hayata küsmüş, çok sevdiği uduna bir daha elini sürmemiştir.¹⁸⁸ Köy koruyucusu Sa'd da bu ayrılıktan bitap düşmüş, dünyaya dair bütün değerlerini yitirmiştir.¹⁸⁹ Yine, “Râhibu'l-Vâdi” isimli eserde de evlenmelerine müsaade edilmediği için kaçarak insanlardan uzak bir şekilde yaşam sürerken, sevdiği ölen yaşlı adamın dağlar arasında insanlardan uzak bir şekilde bu acıyı yıllar boyu yaşaması konu edinmiştir.¹⁹⁰

Yazar bu üç eserde, toplumsal statüsü veya eğitimi ne olursa olsun sevgiliyi yitirmenin verdiği ıstırabın insanı derinden etkilediğini ifade etmiştir. Aşk içinde barındırdığı coşkun izlere rağmen, yazar için ardından gelen ölüm yüzünden ıstırabın ana kaynaklarından biri olarak görülmüştür.

Aşk ve ölüm temlerinin yoğun bir şekilde hissedildiği bu üç hikâyenin dışında, konusunu bir Arap hikâyesinden alan; âşık olduğu kızın bir başkasını sevdiğini duyunca kalbi intikam ve nefret ile dolan Hânî'nin hayatının anlatıldığı “Alâ sulûci Hızrîn” isimli hikâyesi de, aşk ve ölüm temini işleyen hikâyelerinin arasında sayabiliriz.¹⁹¹ Kalbi intikam ile dolan Hânî, sevdiğinin ölümünden sonra büyük bir üzüntü yaşar ve insanlardan uzak yaşamaya başlar.

Filistin Teması:

Suriye ile İsrail arasında Golan Tepeleri yüzünden savaşların yapıldığı ve Arap toplumunun acı bir yenilgi tattığı yıllarda yaşamış olan Ali et-Tantâvî'nin hem makalelerinde hem de hikâyelerinde Filistin teması kendine özel bir yer edinmiştir. 1952 yıllarında yazılmış olan “Benâtu'l-'Arab fî İsrâîl” isimli eser, İsrail'de aileleri öldürüldükten sonra kötü yollara düşürülen ve zorla çalıştırılan Arap kızlarını konu

¹⁸⁸ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 35-44.

¹⁸⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 147-156.

¹⁹⁰ Tantâvî, *a.e.*, s. 201.

¹⁹¹ Tantâvî, *a.e.*, s. 263.

edinir.¹⁹² Filistin konusunu ele alan “Cebelu’n-Nâr” isimli hikâye, Filistin’in özgürlüğü için çocukların dahi savaşa katılmasını ele almaktadır. “Benâtu’l-‘Arab fî İsrâîl” isimli eserde ölüm temi yer almamakla beraber “Cebelu’n-Nâr”da ölüm önemli bir yer işgal eder. Hikâyenin kahramanlarından olan İrfan şehrin ileri gelenlerinden birinin oğludur. Refah içinde büyümüş ve bir dediği iki edilmemiştir. İrfan, ailesinden gizli bir şekilde; kendisi gibi yiğit ve güçlü kuvvetli olan arkadaşı Muhtar ile savaşa katılır. Ancak savaş bittikten sonra Muhtar’ın köyüne geldiklerinde Muhtar’ın ailesinin öldürülmüş olduğunu görürler. Hikâye, Arapların hiç kapanmayan yarasını anlatmakta; Muhtar’ın, özgürlüğü için savaştığı ailesinin ölümünü işlenmektedir. Yine hikâyede ölüm vakasından sonra verilen ağıt, Arap kültüründen izler taşımaktadır.¹⁹³

Ahlâk teması:

Ali et-Tantâvî, “Şeyh fî Markas” isimli hikâyede “*Onlar ahlâkı sanat, sıhhat ve spor adı altında öldürüyorlar.*”demektedir.¹⁹⁴ Ali et-Tantâvî için ahlâk bütün sanatların yegâne amaçlarından biridir.

Ahlâk temini işleyen “Şeyh fî Markas” isimli hikâye, camide gençlerin olmadığını gören yaşlı adamın bir gazinoya giderek, dinden imandan bahsetmesi ve insanları camiye çağırmasını konu edinmiştir.¹⁹⁵ Bu hikâye ile bağlantılı olan “Şeyh fî Markas II” isimli hikâyede ise, şeyhin gazinoda insanlara hitabı yer almıştır. Konudan daha çok vermek istediği mesajları ile dikkati çeken hikâye, yazarın ahlâk ve toplumsal yozlaşma konusunda fikirlerini barındırır. Hikâyede dikkati çeken başka bir husus daha vardır ki, o da uygun olmayan bir yola düşmüş kadını, tuzağa düşmüş masum bir birey olarak görmesi, onu küçümsemek ve dışlamak yerine uygunsuz ortamdan kurtarmanın gerekliliğini vurgulamasıdır. “Benâtu’l-‘Arab fî İsrâîl” ile “İbnu’l-Hubb” isimli eserde kötü yola düşmüş veya düşürülmüş kızlardan bahsederken, yüzlerinde ve özellikle

¹⁹² Tantâvî, *a.e.*, s. 21-34.

¹⁹³ Tantâvî, *a.e.*, s. 177-194.

¹⁹⁴ Tantâvî, *a.e.*, s. 223.

¹⁹⁵ Tantâvî, *a.e.*, s. 221-238.

gözlerinde saf bir temizliğin olduğunu ısrarla belirtmiş, koruyucu ve şefkat dolu ifadelere yer vermiştir.

Ahlâk temi ile beraber gelen iffet de dikkatleri çeker. Ali et-Tantâvî'nin eserlerinde iffet hem erkekte hem de kadında olması gereken yegâne erdemlerden biridir. İffetin erkeklerde olması gerektiğini savunan yazar, bu fikrini öncelikle “Salâtu'l-Fecr” isimli hikâyede belirtmiş ve bazı toplumlarda iffetin sadece kadınlar için geçerli olduğu gibi yanlış algıların önünü kapatmaya çalışmıştır. Hikâyede uygunsuz bir ortamda, uygunsuz bir gece geçiren Recep efendinin yaşamış olduğu psikolojik buhranlar esas alınmıştır. Recep efendi, dini eğitim almış, hayatında harama sapmamış bir gençtir. Okulunu bitirdikten sonra işe başlayan Recep Efendi, arkadaşlarının olumsuz eğilimlerine kendisini kaptırmış, daha önce tasvip etmediği bir davranışa yönelmiş ve sonunda büyük pişmanlık yaşayarak tövbe etmiştir. Medrese eğitimi alırken dünyadan habersiz bir gencin dünyayı tanımaya başladığında düşebileceği hataları işleyen hikâyede dikkati çeken bir motif daha vardır ki o da insanı bütün dertlerinden kurtaran ezan sesidir.¹⁹⁶ “Vedîatullah” isimli eserde de aynı motifi görmekteyiz. Eşine bağlandığı için iflas eden bir tüccar, eşinin doğumu için gerekli malzemeleri bulamadığı için nehrin sularına atlayarak intihar etmeyi düşünür. Yine “Salâtu'l-Fecr” isimli eserde de, Recep efendi, ailesi için gerekli olan parayı bir kadına verip, haram bir davranışa düştüğü için utancından intiharı arzulamaktadır. Gecenin sonlarında gerçekleşen bu ruh hallerinden ve buhrandan sonra iki kahramanı da dünyaya bağlayan şey uzaktan duyulan bir sabah ezanıdır. Ezan sesi ile dini duyguları kabaran kahramanlar intihardan uzaklaşırlar, hatta Recep Efendi namaza gittikten sonra tövbe eder ve yaptıklarına pişman olur.

Ahlâki problemlerin insanın başına nasıl sıkıntılar açacağını işleyen “Hadîkatu'l-Uzbekiyye” isimli eserde de, “Salâtu'l-Fecr”de verildiği gibi, medrese eğitimi alırken dünyadan çok az haberi olan bir gencin, ailesinden uzaklaştıktan sonra zevk ve eğlenceye düşerek temiz yaşantıdan uzaklaşması; buna bağlı olarak başına gelenler ele alınmaktadır. Yazar hikâyede, temiz bir ortamda yetişen gencin Mısır'a giderek, orada

¹⁹⁶ Tantâvî, *a.e.*, s. 115-126.

isteklerini tatmine uğraşmasını ve elindeki parayı birkaç kurnaz kişiye kaptırmasını anlatmaktadır.¹⁹⁷

Aile teması:

Kısas mine'l-Hayât'ta aile konusunu ele alan iki hikâyeden tarih olarak daha eski olanı, birbirine denk olmayan iki kişinin evlenmesi ile ortaya çıkan olumsuzlukları ele almaktadır. Yazarın, 1931 yılında kaleme aldığı “Miskîn” isimli eser, mali durumu çok iyi olmayan bir ressamın, zengin bir kızı sevmesi ve onunla evlenmesini konu edinmektedir. Ancak ressam bu evlilikten umduğu mutluluğu bulamaz, bütün müsrif davranışlarına rağmen sesini çıkartmadığı eşi, başka birine kaçar. Ressam sonradan çocuğunun da kendine ait olmadığını öğrenir. Bütün bu olaylardan sonra ressam, yolunu şaşırılmış bir miskin hayatı sürmeye başlar.¹⁹⁸

Tarih olarak daha eski olmasına rağmen, *Kısas mine'l-Hayât*'ın ilk sayfalarında kendine yer bulan “Acûzân”, Arap toplumunun geleneksel bir ailesini anlatır. Erkeğin baskıcı tutumuna karşın, kadının eşine karşı saygılı ve hürmetli olmasını konu edinen hikâyenin satır aralarında, bu şekilde kurulmuş olan evliliğin uzun yıllar devam edeceği fikri verilmeye çalışılır. Aile içinde otoriter olan bir koca ile atmış yıldır eşinin kurallarına tamamen uyan, eşi istemeden gömleklerini, mendillerini, terliklerini hazırlayan, yemeğini tam zamanında önüne hazır eden bir kadın profili vardır. Hikâyede, düzenli süren bu evliliğin kadının ölümü ile bitmesi, o güne kadar akşam tam sekizde sofranın hazır olmasını isteyen adamın düzeninin bozulması ele alınmaktadır.¹⁹⁹ Hikâyede aile teması önemli bir yer işgal etse de, Ali Tantavî'nin eserlerinin üzerinde kara bir bulut gibi dolaşan ölüm temi, bu hikâyede de kendisini göstermektedir.

Avrupa-Arap kültürlerinin karşılaştırılması

Ali et-Tantâvî'nin hikâyeleri arasında, Türkiye'de Alaturka-Alafranga tartışmalarını hatırlatan Avrupa ve Arap kültürlerinin karşılaştırıldığı, üç hikâye mevcuttur. Yazar,

¹⁹⁷ Tantâvî, *a.e.*, s. 157-166.

¹⁹⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 251-256.

¹⁹⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 79-92.

Kısas mine't-Târîh isimli kitabın ilk hikâyelerinden olan “Fî Beyti'l-Makdis”te, iki halkı merhamet ve insanlık açısından kıyaslamaktadır. Kudüs’ün ele geçmesi ile Kudüs’ten sağ salim ayrılmasına müsaade edilen Mariette’nin yollarda çektiği sıkıntıları ve aynı dine, aynı ırka mensup kişilerin uygunsuz istekleri altında bunalması ve denize atlayarak intihar etmesi konu olarak işlenmektedir.²⁰⁰

Avrupa kültürü ile Arap kültürünün karşılaştırıldığı bir başka hikâye de Mısır’a gelen Avrupalı bir adamın hatırasını konu edinen ve *Kısas mine't-Târîh* isimli eserde bulunan “Menzilî Huve Menziluk” isimli hikâyedir. Avrupa’dan Mısır’a öğretmenlik için gelen Avrupalının bir molla ile dostluğu üzerine kurulmuş olan hikâye, Molla’nın misafirperverliği, cömertliği üzerinde durmaktadır. Hatta yazar, Avrupalı dostun ağzından bu fikri destekler. Hikâye Avrupa’da son bulur. Avrupa’ya kısa bir süreliğine gitmeye giden Molla dostunun evine uğrar, ancak beklediği misafirperverliği ve sıcak karşılamayı bulamaz. Ertesi sabah arkadaşına bir not bırakarak evden gider. Notta şunlar yazılıdır: “Gördüm ki senin evin benim evim değilmiş.”²⁰¹

Yukarıda konularına değinmiş olduğumuz iki hikâyenin de ortak noktası, Arap kültürünün batı kültüründen daha üstün meziyetlere sahip olduğu düşüncesini okuyuculara sunmalarıdır. Endülüslü Müslümanların yaşadıkları çileyi konu olarak işleyen “Muhammed es-Sagîr” isimli hikâyede de bu düşüncenin ağırlığını hissederiz. Endülüs Emevî Devleti’nde özgür bir şekilde yaşayan Hıristiyan İspanyollar, Endülüs Emevî Devleti’nin yıkılmasından sonra Arap Müslümanlara büyük baskılar uygulamışlar, bunun sonucunda hayatta kalmak için pek çok Müslüman, Arap ve Müslüman kimliğini saklamak zorunda kalmıştır. Küçük Muhammed’in ailesi de Arap ve Müslüman olduklarını çocuklarından dahi saklamış olan bir Arap ailedir. Çocukluğunun sonlarında babası, Muhammed’e hayatının sırrını vermiş ve bunu bir kişiye dahi açıklarsa sonlarının ölüm olduğunu söylemiştir. Hikâyenin sonunda bu sır yüzünden ailesi öldürülen Küçük Muhammed Endülüs’ü terk eder.²⁰² Konusunun

²⁰⁰ Tantâvî, *Kısas mine't-Târîh*, s. 27-42.

²⁰¹ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 250.

²⁰² Tantâvî, *Kısas mine't-Târîh*, s. 56-64.

gerçek hayattan alındığı hikâye, yazarın Avrupa ile Arap kültürlerini karşılaştırdığı üç hikâyeden biridir.

Çöl ve köy yaşantısı:

Şam'da doğmuş ve aydın bir çevrede yetişmiş olan Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerinde köy ve çöl hayatını anlatan tasvirler neredeyse yok denecek kadar azdır. Olay örgüsünün bir köyde geçtiği ve sel felaketinin konu olarak alındığı “Alâ Atlâli'z-Zamîr” isimli hikâye köy hayatını anlatan nadir hikâyelerinden biridir. Buna rağmen köy yaşantısı canlı bir şekilde bu hikâyede yer bulamamıştır. Daha çok kahramanın gelecek hakkındaki endişelerini, sonrasında sel ile gelen felaket sonucu ailesini kaybetmesini konu edinen hikâyede, köylülerin hayatları hakkında yok denecek kadar az bilgi vardır. Köyün üzüm asmaları vardır, ancak üzüm asmaları dışında başka bir tarımla uğraşıp uğraşmadıkları, bağ işlerini nasıl hallettikleri, köylülerin gündelik yaşamı veya konuşmaları hakkında hikâyede en küçük bir ayrıntı dahi yoktur.²⁰³

Yine çöl yaşantısını anlatan Me'a'n-Nâbîga ez-Zubyânî isimli eser de aynı özelliğe sahiptir. Hikâyede çöl yaşantısı hakkında çok sınırlı bir bilgi vardır. Sürekli kabilelerin baskınlara uğradıkları, bu baskınlar sonucunda yerlerini yurtlarını terk etmek zorunda kaldıkları, bazı zamanlarda da bu uğurda canlarını verdikleri anlatılır. Ancak çölde insanların gündelik yaşamda çektikleri sıkıntılar ve benzeri hususlara yer verilmez.²⁰⁴

Köyde ve çölde geçen hayatları esas alan bu tür hikâyelerinin ortak özelliği, köy ve çöl hayatını canlı bir şekilde tasvir etmemiş olmasıdır, denilebilir.

3.2.2. Şahıs Kadrosu (Kahramanları)

Hikâye ve roman gibi itibari eserlerde, nakledilen veya değişik şekillerde ifade edilen vakanın zuhuru için gerekli insan ve insan hüviyeti verilmiş diğer varlıklar ve kavramlar şahıs kadrosu olarak isimlendirilebilir. Çünkü vakaya iştirak eden insan dışındaki varlık

²⁰³ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 147-156.

²⁰⁴ Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 275-284.

ve kavramlar da, metinde, yüklendikleri fonksiyon bakımından, şahıs karakterleriyle karşımıza çıkarlar.²⁰⁵

Gerçek dünyada, gündelik hayatta, iletişim ve etkileşim ağı nasıl insan tarafından kurulmuşsa, gerçek dünyayı yansıtmak iddiasında olan romanın kurmaca dünyasında da insan veya insanî nitelik kazandırılmış herhangi bir figür, aynı konumdadır. Ancak onun bu konumunu, kurmaca dünyanın izin verdiği sınırlar ve imkânlar ölçüsünde gerçekleştirmek, hiç de kolay değildir. Gerçek dünyadaki insanı, romanın kurmaca dünyasına taşımak beceri ve yetenek isteyen bir faaliyettir ve bu faaliyet, hemen her romancının felsefesine, bakış açısına, nihayet yazarlık yeteneğine göre bir işlev ve işlerlik kazanmaktadır.²⁰⁶

Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerindeki kahramanlar gerçek şahsiyetler ve hayalî şahsiyetler olarak ikiye ayrılarak incelenebilir.

3.2.2.1. Gerçek Şahsiyetler:

Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerinde yer edinen gerçek şahsiyetleri tarihi, dini ve edebî şahsiyetler olarak alt başlıklara ayırabiliriz.

Tarihi Şahsiyetler:

Tarihi şahsiyetler Tantâvî'nin *Kısas mine't-Târîh* isimli eserinde, isminde de anlaşılacağı üzere sıkça yer almaktadır. Bunun dışında az da olsa *Kısas mine'l-Hayât* isimli eserde de tarihi şahsiyetler yer almaktadır. Ele alınan bu tarihi şahsiyetleri incelediğimizde; Kral Faysal gibi Suriye tarihi içinde yer alan, Ebû Sufyan gibi Mekke önderlerinden biri olan, Haccâc b. Ebî Yusuf ve Abdullah b. Zübeyr gibi bir savaşın iki karşı cephesinde yer alan kumandanları da içine alan geniş bir yelpazeye sahip olduğunu görmekteyiz.

²⁰⁵ Ahmet Bostancı, *a.g.e.*, s. 118-119.

²⁰⁶ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, Ötüken, İstanbul 2010, s. 70.

Kral Faysal:

Osmanlı'dan sonra İngilizlerin yardımı ile Suriye'de yönetime geçen Kral Faysal'dan, *Kıtas mine'l-Hayât* isimli kitapta yer alan ve 1936 yılında yazılmış olan “Ala Safhati Dicle” isimli hikâyede bahsedilmektedir. Hikâyede, Kral Faysal küçük bir sandalı olan yaşlı adamla kimliğini gizleyerek dost olan, ona kendini hizmetli olarak tanıtan, hatta yaşlı adamın yardım niyetine verdiği parayı alan biridir.²⁰⁷ Halk arasında sevilen bir kişilik olarak gösterilen Kral Faysal, bazı zamanlarda özel aracı olmasına rağmen, arabasını bir kenara koyarak halkın arasına katılan, halkıyla beraber olmayı seven biri olarak anlatılmaktadır.²⁰⁸

Nâzım Paşa:

Suriye'nin Osmanlı Valisi Nâzım Paşa'nın hayatının son devrelerini anlatan “Fî Şari' Nâzım Bâşâ” isimli hikâyede, Nâzım Paşa, Şam'ın en güzel yerine güzel bir köşk yaptırmıştır. Ancak Osmanlı'nın Suriye'de hâkimiyetini kaybetmesinden sonra içinde bulunduğu güzellikleri kaybeder. Hikâyede; Nâzım Paşa ismi şehrin en ünlü caddelerinden birine verilmiş olmasına rağmen; yaşlı, gidecek hiçbir yeri olmayan, dostları tarafından unutulmuş biri olarak gösterilmektedir.²⁰⁹

Haccâc b. Ebî Yusuf:

Kuleyb, “Hicretu Muallim” isimli hikâyede, hayalleri için mesleğini bırakan idealist bir öğretmendir. Eğitimli, kültürlü ve şair bir kalbe sahiptir.²¹⁰ İnsanları yönetmeyi, yönetim kadrosunda olmayı isteyen Kuleyb yani Haccâc b. Ebi Yusuf, bu hayaline ulaşmak için, yakıcı çöl sıcağında ölüm kalım savaşı vererek Şam'a ulaşmış, basiretli ve

²⁰⁷ Tantâvî, *Kıtas mine'l-Hayât*, s. 172.

²⁰⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 175-176.

²⁰⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 138-145.

²¹⁰ Tantâvî, *Kıtas mine't-Târîh*, s. 167.

kararlı bir tiptir.²¹¹ Bazen yumuşak, bazen ise çok serttir. Çoğu zaman hayal âleminde yaşamaktadır ve bu yüzden halk arasında cinlenmiş muallim olarak anılmaktadır.²¹²

“Leyletu’l-Vedâ” isimli hikâyede ise, Abdulmelik b. Mervan’ın ordularının kumandanı olmasından sonra, genç kumandan Kuleyb ele alınmaktadır. İdeallerine ulaşmış olan Kuleyb, Mekke’nin önüne gelmiş, ordusunu ve mancınıklarını kurmuş, Abdullah b. Zübeyr’in kalesini almak için hazırlanmaktadır. Hikâyede İslâm birliğini sağlamak için Abdullah b. Zübeyr’in karargâhı Mekke’yi topa tutan bir Kuleyb vardır.²¹³ Abdullah b. Zübeyr ne kadar haklı ise Kuleyb yani Haccâc da, davasında o kadar haklıdır.

Abdullah b. Zübeyr:

Kuleyb ile beraber üç hikâyeye konu olan Abdullah b. Zübeyr, “Leyletu’l-Vedâ” isimli hikâyede; Kuleyb’in ağzından, Müslümanların birliğini bozan bir kumandan olarak gösterilmektedir.²¹⁴ Ancak aynı eserde, Abdullah b. Zübeyr İslâm âleminde önemli bir yere ve değere sahip bir kumandandır.²¹⁵ Aynı eserde çocukluğuna da değinilen Abdullah b. Zübeyr bütün çocukların Halife Ömer’den korktuğu ve kaçtığı yerde, “ben bir hata yapmadım” diyerek kaçmayan, kendine güveni olan bir çocuktur.²¹⁶ “Yevmu’l-Likâ” isimli hikâyede, Mekke’de savunması başarısız olduktan sonra sevdikleri tarafından kaçması istenen ancak bunu şiddetle reddeden ve askerleri ile beraber şehit olmayı isteyen cesur bir kumandandır.²¹⁷

²¹¹ Tantâvî, *a.e.*, s. 167.

²¹² Tantâvî, *a.e.*, s. 168.

²¹³ Tantâvî, *a.e.*, s. 197.

²¹⁴ Tantâvî, *a.e.*, s. 195.

²¹⁵ Tantâvî, *a.e.*, s. 196.

²¹⁶ Tantâvî, *a.e.*, s. 203.

²¹⁷ Tantâvî, *a.e.*, s. 219-220.

Esmâ bint Ebî Bekr:

“Yevmu’l-Likâ” ve “Leyletu’l-Vedâ” isimli hikâyelerde ismi geçen Esmâ, Abdullah b. Zübeyr’in annesidir. Oğlunun yenileceğini ve şehit düşeceğini tahmin etmesine rağmen, oğlunu cesaretlendirmek için babasının yiğitliğinden bahseden yaşlı ama cesur bir kadındır. Merhametlidir. Oğluna karşı çok hassastır ama kaçması yerine şehit olmasını arzulayacak kadar da cesur bir kadındır.²¹⁸

Abdullah b. Safvan:

Abdullah b. Zübeyr’in kumandanlarından olan Abdullah b. Safvan “Yevmu’l-Likâ” isimli hikâyede, bağlı olduğu Abdullah b. Zübeyr’e kaçma teklifinde bulunmasına rağmen, onunla beraber ölmeyi göze olan sadık bir dosttur.²¹⁹ Onunla beraber şehit olmuştur.

Ebû Süfyan

Ebû Süfyan’ın Müslüman olmadan önceki yaşantısından bir kesitin işlendiği “İbnu’l-Hubb” isimli hikâyede Ebû Süfyan, merhametli, güçlü kuvvetli ve yakışıklı bir genç olarak tanımlanmaktadır. Hisli ve duygusaldır. Halk arasında itibarlı, insanların ismini duyduğu zaman çekindiği ve geri durduğu bir kişidir.²²⁰ Kadınlara karşı müşfikdir.

Musa b. Ebi’l Gassan:

Gırnata’nın düşmesini ele alan “Âharu Abtâli Gırnata” isimli hikâyede anlatılan Musa b. ebi’l Gassan, halkın umudu olan yiğit bir kumandandır. Gırnata halkının, Allah’tan sonra güvendikleri, itimat ettikleri bir kişidir.²²¹ Yazara göre yanlış zamanda doğmuş bir kahramandır. Musa²²² ile başlayan Endülüs tarihinin yine Musa ile bittiğini ifade eden yazar, Musa b. ebi’l Gassan’dan; Ebû Abdullah e- Sagîr’in, Gırnata’nın anahtarını

²¹⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 211.

²¹⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 220.

²²⁰ Tantâvî, *a.e.* s. 72.

²²¹ Tantâvî, *a.e.*, s. 252.

²²² Yazar Musa b. Nusayr’ı kast etmektedir.

teslim ettiğini halka açıklamasından sonra kaybolan ve bir daha görünmeyen, nereye gittiği bilinmeyen bir kahraman olarak bahsetmektedir.²²³

Ömer b. Abdulaziz:

Emevî halifelerinden olan Ömer b. Abdulaziz'in ve eşi Fatıma'nın anlatıldığı "Seyyide min Beni Umeyye" isimli hikâyede, Ömer b. Abdulaziz, hilafetin gölgesi altında gençlik heveslerini yerine getirmiş bir gençtir. İnsanlar arasında nadir olan pahalı giysiler giyer, Hindistan'dan özel kokular getirir.²²⁴ Ancak hilafete geçmesinden sonra, her şey değişir. Hilafete geldiği gün eşine rahat içinde yaşamak istiyorsa babasının kasrına gidebileceğini, kendisi ile kaldığında artık eski refahın olamayacağını ifade eder. Elinde bulunan malları, halkın malı olduğunu düşünerek tekrardan halka dağıtır.²²⁵

Salâhaddin el-Eyyübî:

Kudüs fethinin konu edildiği, "Fî Beyti'l-Makdis" isimli hikâyede Salâhaddin el-Eyyübî, şefkatli ve merhametli bir lider olarak gösterilmiştir. Avrupalıların, insan eti yiyen ve kan içen biri olarak düşündüklerinin aksine lider ince bir kalbe sahip müşfik bir liderdir. Savaş sonunda esir düşen eşleri için ricada bulunan kadınların gözyaşlarına hâkim olamamaları üzerine Salâhaddin el-Eyyübî de dayanamaz onlarla beraber ağlar ve ricalarını yerine getirir. Esirleri serbest bırakır, yiyecek ve giyecek verir.²²⁶

Yine bunların dışında tiyatro tarzında yazılmış olan "Ebû Cehil" isimli hikâyede Ebû Cehil, Atike binti Abdi'l Muttalip, Hz. Abbas gibi tarihi şahsiyetlerden, "Alâ Ebvâbi'l-Medîne" isimli hikâyede Kerbela olayına ağıt yakan Peygamber torunları Fatıma, Zeynep ve Ali'den bahsetmektedir.

²²³ Tantâvî, *Kısas mine't-Târîh*, s. 256-258.

²²⁴ Tantâvî, *a.e.*, s. 130.

²²⁵ Tantâvî, *a.e.*, s. 131-132.

²²⁶ Tantâvî, *a.e.*, s. 37.

Dînî ve İlmî Şahsiyetler:

Muhammed b. Abdurrâfi el-Endelûsî:

“Muhammed es-Sagîr” isimli hikâyede çocukluğu anlatılan Muhammed b. Abdurrâfi el-Endelûsî, Endülüs Emevî Devleti’nin yıkılmasından sonra Endülüs’te doğmuş ve gençliğini geçirmiş bir âlimdir. Çocukluğunda ailesi, baskı ve zulümlerden çekinerek Müslüman ve Arap kimliklerini çocuklarından dahi gizlemişlerdir. Muhammed bu gerçeği on iki yaşları civarında öğrenmiştir. Ancak daha sonraları ailesi bu zulümden kurtulamadığı için amcası tarafından Endülüs’ten kaçması sağlanmıştır.²²⁷

Bakî b. Mahled:

Kıtas mine’t-Târih isimli kitabın son hikâyelerinden olan “Talibu ‘İlm” isimli hikâyede Endülüs kökenli bir hadis âlimi olan Bakî b. Mahled, ilim için Endülüs’ün güzelliklerini bırakıp, Ahmet b. Hanbel’den ders almak için uzun yolculuklara katlanan bir âlimdir. Öyle ki insanların mihne günlerinde ismini anmaktan dahi çekindikleri Ahmet b. Hanbel’in evine gitmiş ve ondan ders almıştır. Hikâyede ağır rahatsızlığı yüzünden kaldığı otelin sahibi tarafından atılmak istenmesi anlatılmaktadır. Ancak otel sahibi, Bakî b. Mahled’in çektiği sıkıntıları ve Ahmet b. Hanbel’in öğrencisi olduğunu öğrenince fikrinin değişir ve Bakî b. Mahled’e karşı büyük bir saygı duyar.²²⁸

İbnu’l-Cevzî:

İbnu’l Cevzî, “Racul ve İmrae” isimli hikâyede, hikâyenin kahramanı olan genç kız Meysun’un saçlarını keserek dizginlerine ördüğü atları Emevî Cami’indeki cemaate götürülen ve onları mücadeleye davet eden bir imam olarak karşımıza çıkar. Böylece Haçlılara karşı bir zaferin kazanılmasını sağlamış olur.²²⁹

²²⁷ Tantâvî, *a.e.*, s. 56-64.

²²⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 315-332.

²²⁹ Tantâvî, *a.e.*, s.259- 266.

Ebû Hâmid el-Gazali:

Büyük İslâm âlimlerinden sayılan Gazali'nin Şam'da geçirdiği kısa dönemi anlatan “Fî Sahni'l-Emevî” isimli hikâyede; Gazali, insanlarla pek konuşmayan, daha çok tesbih ve namazla meşgul olan biridir. Giysileri eski ve yıpranmıştır. Şam'da kimliğini saklayarak dolaşırken, âlimlere ve müftülere yöneltilen fakat cevaplanamayan soruları zorlanmadan cevaplamasıyla halkın dikkatini çekmiştir. Kimliğini öğrenen âlimler arasında büyük bir heyecan yaşanır, hemen ziyaretine giderler ancak Gazali'nin şehirden ayrıldığını görürler. Hikâyede Gazali hakkında, sağlığında dahi insanlar arasında Hucetu'l-İslâm olarak isimlendirildiği görürüz.²³⁰

Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî:

Et-Taberî'nin eserinde yer alan bir hikâyeden yola çıkarak yazılmış olan “Hikâyetu Himyân”da, et- Taberî, meraklı, olayları dikkatle araştıran ve dedektif gibi inceleyen bir genç olarak karşımıza çıkar.

Edebî Şahsiyetler:

Nâbiga ez-Zubyânî

“Me'a'n-Nâbiga ez-Zubyânî”de Nâbiga ez-Zubyânî, deliler gibi seven bir âşıktır. Ancak Arap toplumunun kabilelere ayrılması ve kabileler arasında sürekli vuku bulan saldırılar sonucunda bazı kabilelerin yok olması veya göçe zorlanması gibi acı olaylardan biri, ez-Zubyânî'nin de başına gelir ve sevgilisinin şehri harap olur. Göçlerin veya yok oluşların bitiremediği derin aşk ile kalbi dolu olan âşık, hacıların Beytu'l-Harem'i tavaf etmesi gibi sevgilisinin mahallesinde dolanmaktadır.²³¹ Bu esnada yaşamı ve sevgiliyi sorgulamaktadır:

“Bir şeyin gölgesi ondan bir şey değil midir? Geçmiş olan belirgin bir varlığı olan hakikat ise şuan nerede? O gerçekliğin ardında mı yoksa içinde mi? Yoksa o, insanın zihninde kalan hatıralar dışında yok mu oldu? Veya onu hatırlamak bir azap, unutmak ise deva mı?”

²³⁰ Tantâvî, *a.e.*, s. 285-292.

²³¹ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 277.

Sevgi de sevgili gibi ölür gider mi? Sevgi nedir? Düşmanlık nedir? Hayat nedir? Bana haber ver sevgilin evi, sana emanet ettiğimiz arzularımızı, sevgimizi ne yaptın?"²³²

3.2.2.2. Hayali Şahsiyetler:

Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerinde, toplumsal hayattan esinlenerek oluşturduğu hayali şahsiyetler de mevcuttur ve genelde *Kısas mine'l-Hayât* isimli kitapta yer almaktadır.

Memur tipi:

Tantâvî; esnaf, bekçi, hizmetli gibi mesleklerden örnekler vermesine rağmen, işçi sınıfını anlatan hikâyeleri bulunmamaktadır. Bunda yetiştiği ortamın etkisi büyüktür. Bunun dışında bir kaç hikâyesinde memurlardan bahsetmektedir. Bunlardan "el-Ke'su'l-Ûlâ"da memur tipini; ailesine düşkün, ailesinin geleceği için endişe duyan, ahlâklı bir meslek hayatına rağmen ailesinin geleceği konusundaki tedirginlikleri yüzünden rüşvet alan ve büyük korkular yaşayan bir kişi olarak anlatmaktadır.²³³ Yine aynı eserde, bir gümrük memurunun maaşının ailesinin geleceği ve çocuklarının istikbali için yeterli olmadığına değinmektedir.²³⁴

Bunun dışında memurlara yönelik eleştirisel satırların bulunduğu "Tıbku'l-Asl"de polisler, miskin bir şekilde emniyette oturan ve boş vakit geçiren kişiler olarak anlatılmaktadır.²³⁵

Öğretmen tipi:

Yazarın, "Üstâz", "Min Samîmi'l-Hayât", "Menzilî Huve Menziluk", "Nihâyetu'ş-Şeyh" isimli hikâyelerinde öğretmen tiplerini mevcuttur. Yine bu eserlerin dışında öğretmen tipinin kullanıldığı tarihi bir hikâye olan "Hicretu Muallim"i de bunların arasına katabiliriz.

²³² Tantâvî, *Kısas mine't-Târîh*, s. 279.

²³³ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 45-54.

²³⁴ Tantâvî, *a.e.*, s. 46-47.

²³⁵ Tantâvî, *a.e.*, s. 94-95.

Bu hikâyelerden “Hicretu Muallim”de, tarihi şahsiyetlerden Haccâc b. Ebi Yusuf’un öğretmenliği anlatılmaktadır. “Menzilî Huve Menziluk” ve “Nihâyetu’ş-Şeyh” isimli hikâyelerinde ise Suriye’de geleneksel eğitimle yetişmiş ve geleneksel eğitim metoduyla ders veren iki mollanın hayatı anlatılmaktadır. “Menzilî Huve Menziluk” isimli hikâyede, okulda Kur’an derslerine giren bir molla ile Mısır’a gelen Avrupalı bir öğretmenin dostluğu anlatılmaktadır. Mısır örf ve adetlerine bağlı olan, evinde geleneksel bir şekilde sofrâ kuran ve misafirlerinde ikramda bulunan Molla, Arap misafirperverliğini de en güzel şekilde yaşatan bir öğretmendir. Avrupalı dostunun dilini bilmediğinden dolayı onunla konuşamamaktadır. Ancak meraklı kişiliği sayesinde Fransızca’yı öğrenmeye çalışmaktadır. Hikâyeyi baştan sona incelediğimizde karşımıza misafirperver, dostluğa önem veren ve dostluk için konuşmanın bir önemi olmadığına inanan, geleneklere bağlı, ince ve kırılğan bir öğretmen karşımıza çıkar.²³⁶

“Nihâyetu’ş-Şeyh”, resmî bir diploması olmadığı için görevinden alınan bir öğretmeni anlatır. Hikâyenin kahramanı medrese eğitimi almış, uzun süredir mesleğini yapan yaşlı bir öğretmen; iki kuşağa eğitim vermiş yaşlı bir çınardır. Dinin kurallarına bağlı temiz bir şekilde hayatını sürdürmüştür. Mesleğinden alınırken dahi büyük bir sabır göstermiş, isyana girişmemiş, dayanıklı bir kişiliktir.²³⁷

“Üstâz” isimli hikâyede ise, mesleğini bırakan bir öğretmen vardır karşımızda. Kitaplarla içli dışlı ve temiz giyimlidir. Okumayı ve araştırmayı sever. Yerleştiği köyün sakinleri ve halk tarafından çok sevimli ve saygı görmektedir. Ancak öğrencilerin vefasızlığına uğramıştır ve bundan dolayı da çok üzgündür. Hikâyede öğretmenlik zor bir meslek olarak verilir. Hatta yaşlı öğretmen, öğrencisi olan kahramanın öğretmenliği seçmesini şaşkınlık ve üzüntü ile karşılar.²³⁸

“Min Samîmi’l-Hayât” isimli eserde ise, toy bir öğretmenin hatıralarına değinilir. Öğretmenliği tam olarak içselleştiremeyen genç bir öğretmen, kız lisesine öğretmen olarak gönderilir. Kız öğrencilerin arasında çok zorlanan genç, derslerde ve

²³⁶ Tantâvî, *a.e.*, s. 245-251.

²³⁷ Tantâvî, *a.e.*, s. 257-262.

²³⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 55-62.

öğrencileriyle münasebetlerinde ilkeli ve disiplinli durmasına rağmen, mesleğini özüne tam yerleştiremediği için, kız öğrencilerinden birine karşı, öğretmene yakışmayan duygular besler. Hatasını da fark eder. İstifa edip etmeme arasında gidip gelmeye başlar.²³⁹

Din adamı:

Ali et-Tantâvî'nin hayali şahsiyetler arasında din adamı tipine pek fazla yer vermediği görülür. Bunun dışında topluma yön vermiş dini şahsiyetlerden eserlerinde sıkça bahsetmiştir. Bunlar tarihte yaşamış gerçek şahsiyetlerdir. Topluma yön veren ve onları vatani savunma konusunda şevke getiren bir imam olarak anlattığı İbnu'l Cevzî²⁴⁰, zulüm altında dahi ilimden ve ilim talep etmekten vazgeçmeyen büyük hadis âlimi Bakî b. Mahled gibi din adamlarından bahsettiğini ifade etmiştik.²⁴¹ Yine bunların dışında “Âlim” isimli hikâyede Suriye ulemasından olan Said el-Halebî'nin, Suriye'nin dili ve kılıcı keskin yöneticilerinden biri olan İbrahim Paşa karşısında eğilmeden onurlu duruşunu anlatır. İbrahim paşa geldiğinde Said el-Halebî oturuşunu düzeltmez, saygı hareketlerinde bulunmaz. Görüşmede karşısındakine nasihatlerde bulunur. Görüşme bittikten birkaç gün sonra İbrahim Paşa'nın yolladığı bin dinar altını “ayağını uzatan, elini uzatmaz” diyerek reddeder.²⁴²

Tarihte yaşamış din büyüklerinin dışında, Tantâvî'nin hikâyelerinde yer alan tek din adamı tiplmesi “Şeyh fî Markas I” ile “Şeyh fî Markas II” de mevcuttur. İki hikâyesini de aynı kahramana ayıran yazar, yaşlı din adamını, idealist bir kişilik olarak göstermektedir. Her yerde ve her şekilde dini anlatmaktan vazgeçmeyen bir din önderidir o. Toplumda gençlerin camiden uzaklaştığını görünce bunun sebebini insanlara sorar. Çevresindekiler, gençlerin büyük çoğunluğunun sinemalarda ve diskoteklerde olduğunu ifade eder. Yaşlı hoca, o zamana kadar sinemanın ve diskoteğin ne olduğunu duymamıştır. Çevresindeki insanlardan onu diskoteğe götürmesini ister.

²³⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 207-214.

²⁴⁰ Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 259-266.

²⁴¹ Tantâvî, *a.e.*, s. 315-322.

²⁴² Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 267.

Belli bir süreliğine orayı kiralayan hoca, orada vaaz eder. Pek çok genç bu vaazdan sonra gittikleri yoldan vazgeçerler ve caminin müdavimi olurlar.²⁴³

İdealist bir kişilik olarak verilen din adamı, çevresindeki insanların ilk anda yuhalaması ve ıslıklarına rağmen sözlerine devam eden bir hatiptir. Güzel ve etkileyici bir konuşmaya sahiptir.²⁴⁴

Din adamı tiplemesinin az olduğunu, “Şeyh fi Markas” hikâyelerindeki tiplemenin tek olduğunu ifade etmiştik. Ali et-Tantâvî'nin eserlerinde, din adamı olmasa dahi toplumda oluşan birçok olumsuzluklara fren olma özelliğine sahip dindar veya ahlâk sahibi insanlar mevcuttur. “Hâdime” isimli hikâyede olduğu gibi yakınlarını oluşacak yanlışlar için uyarın²⁴⁵ veya “Acûzân” isimli hikâye, çevresinde ve iş yerinde toplumun geleneklerine uygun olmayan davranış ve giyinişleri eleştiren ve uyarın tiplmeler mevcuttur.²⁴⁶

Kadın tipi:

Tantâvî'nin hikâyelerinde kadın tiplmeleri incelendiğinde birçok Arap hikâye ve romancısından daha farklı bir tip ortaya çıkmaz. Geleneksel çerçevelerin içinde güzellikleri ile ön planda olan kadın; bir anne, bir eş, bir hizmetli veya yanlış yola düşürülmüş bir kadın olarak ele alınır.

İki hikâye kitabında da, kadın tiplmelerini incelediğimizde kadın kahramanların dört ayrı şekilde yer aldığı görülür. Tantâvî'nin hikâyelerinde kadın tiplemesi, “İbnu'l-Hubb” isimli hikâyede olduğu gibi ya güzelliği ile kahramanları etkileyen bir figüran olmakta ya da “Acûzân” isimli hikâye de olduğu gibi geleneksel bir anne veya eş olarak olay örgüsüne katılmaktadır. Bu iki tiplemenin dışında uygun olmayan yollara düşürülmüş masum bir birey veya fattan bir kişilik olarak olaylara yön verdiği de olmuştur. “Benâtu'l-'Arab fi İsrâîl” isimli hikâyede yanlış yola zorla sevk edilen bir

²⁴³ Tantâvî, *a.e.*, s. 221-238.

²⁴⁴ Tantâvî, *a.e.*, s. 226.

²⁴⁵ Tantâvî, *a.e.*, s. 63-70.

²⁴⁶ Tantâvî, *a.e.*, s. 79-92.

kızın güzelliği ile masumiyeti ve temizliğine değinilmiştir.²⁴⁷ Yine yüz güzelliğiyle fattan kişiliğe sahip olan bir kadın figürünün hâkim olduğu “Hâdime” isimli hikâyede, bu özelliklere sahip olan bir kadının aileleri nasıl yok ettiği, nasıl toplumsal facialara sebep olduğu üzerinde durulmuştur.²⁴⁸

Bütün bu farklı tipler incelendiğinde, hikâyelerin ortak özelliği, kadına gerçek bir kimlik verilmeyişidir. Filan tüccarın kızı veya yaşlı adamın eşi gibi sıfatlarla hikâyeye giren kadın, özel bir isim dahi alamaz. Bireysel zevk ve hobilerinin pek bir değeri yoktur. Güzelliği veya fattanlığı ölçüsünde olaylara yön verir veya “Acûzân” isimli hikâyede olduğu gibi geleneksel kalıpları içinde edilgen bir yapıya büründürülür. Ancak yardımcı birer kahraman olarak hikâyede yerini alır. Kadın figürünün ön plana çıktığı “Tıbku’l-Asl” dışında “Hâdime”, “Benâtu’l-‘Arab fî İsrâîl”, “Vedîatullah”, “Yetîman” gibi hikâyelerde ismi zikredilmeden hikâyeye dâhil edilen kadının eğitim durumu, zekâsı ve algısı hakkında da bilgi verilmez. “Tıbku’l-Asl”de ana kahramanlardan olan kadın figürü ise eğitim almış olmasına rağmen uçarı kişiliği ve kıyafetleri ile dikkatlere sunulur. Sonradan görme bir ailenin kızı olan kahramanın eğitim durumu, küçük bir ayrıntı olarak zikredilir, uçarı kişiliği ve kıyafetinin sebep olduğu olumsuz sonuçlar üzerinde durulur.²⁴⁹

Kısas mine’t-Târîh’te yer alan kadın ise, tarihi bir kişiliğe sahip olduğundan ismiyle ve kişiliğiyle yerini alır. “Seyyide min Beni Umeyye” isimli hikâyenin kahramanı olan Fatıma, güzelliğinin yanında vakarı, edebi, asaleti ve metaneti ile de dikkatleri çekmektedir.²⁵⁰ Yine kadın bir kahramanın anlatıldığı “Hind ve Mugîre”de Hind aşkına sahip çıkan ve sevgilisinin ardından bir manastıra tek başına kapanarak hayatını devam ettiren gururlu bir kadın kahramandır. Dönemin valilerinden Mugîre b. Şu’be’nin evlilik teklifini değerlendirirken, ucunda siyasi amaçlar olduğunu düşünerek reddeden Hind; bu açıdan incelendiğinde, Tantâvî’nin düşünen ve analiz yapabilen bir kadın kahramanı

²⁴⁷ Tantâvî, *Kısas mine’l-Hayât*, s. 22-23.

²⁴⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 69.

²⁴⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 93-104.

²⁵⁰ Tantâvî, *Kısas mine’t-Târîh*, s. 127-136.

olduğunu söylemek yersiz olmayacaktır.²⁵¹ Ancak bu iki kadınla kıyaslandığında Haçlı saldırılarını anlatan “Racul ve İmrae” isimli hikâyede ismi de zikredilen Meysun, ülkesini ve kardeşlerini düşünen, yiğit ve zeki bir kız olarak karşımıza çıkar.²⁵² Kardeşlerinin şehadetinden sonra insanları uyandırmak için neler yapabileceğini düşünür: *“O anda karanlıkta gökte parlayan yıldırım gibi aklına bir fikir geldi: bu onun tek silahıydı. ... Sözlerini dinleyen komşu kadınların yanına gitti ve onlara kardeşlerinin durumunu anlattı. Kadınlardan saçlarını kesmelerini ve savaş atlarının dizginlerine örmelerini istedi. Bu atları Cuma namazı esnasında caminin imamına yolladı.”*²⁵³ Böylece kayıtsız kalan Müslüman erkeklerin tekrardan mücadeleye coşkulu bir şekilde katılmasını sağlamış olur.

Tantâvî'nin hikâyelerinde anne yoğun bir yer işgal etmez. Anne figürünün belirgin olarak hissedildiği üç hikâyeden biri “Yetîman”, diğer ikisi ise tarihi bir olayı anlatan “Yevmu'l-Likâ” ile “Leyletu'l-Vedâ”dır. Oğlu Abdullah b. Zubeyr için endişelenen Esmâ'nın duygularının anlatıldığı “Yevmu'l-Likâ” isimli hikâyede, Esmâ çok şefkatli, çocuğuna gönülden bağlı ve sabırlı bir anne olarak verilir. “Yevmu'l-Likâ” ile konu benzerliğine sahip olan “Leyletu'l-Vedâ” isimli hikâyede de, Esmâ'nın vakarlı ve sebatkâr duruşuna şahit oluruz. Oğlunun savaştan kaçmaması, hatta ölüme gitmesi için geçmişte atalarının yapmış olduğu yiğitliklerden bahseder ve oğlunun motivasyonunu güçlü tutmaya çalışır. Oğluna olan aşırı sevgisi onu bu sebatkâr tutumundan alıkoyamaz.

Anne modelinin belirgin bir şekilde işlendiği “Yetîman” isimli hikâyede öz annenin aile içinde huzurun kaynağı üzerinde durulur. Annenin ölmesi ile, babanın çocuklarına karşı tavırlarının değişmesine değinilir. “Yetimân”da Ali et-Tantâvî, birçok toplumun kanayan yarası olan üvey anne kavramının üzerinde durur. Onu, baba varken çocuklara

²⁵¹ Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 155-162.

²⁵² Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 259-266.

²⁵³ Tantâvî, *a.e.*, s. 262.

karşı şefkatli davranan, baba yok iken eza kaynağı olan bir kişilik olarak yansıtır. Bunun dışında yalan bilgilerle babayı yanıltan ve hatalı davranmaya iten bir tiptir.²⁵⁴

Eş imajı içinde üvey anneyi değerlendirdiğimizde, eşi eve gelirken güzel elbiseler giyinerek süslenmekte ve türlü sevimlilikler yaparak eşini yönlendirmektedir.

Kadın eşine ve ailesine hizmet ettiği sürece bir ailenin devamı ve mutluluğu sürmektedir. Atmış yıllık bir evliliğin sırrı, kadının eşinin isteklerini tam bir şekilde yerine getirmesi ile mümkündür. “Acûzân”da yaşlı kadın, on altı yaşında evlendikten sonra eşinin bütün isteklerine boyun eğmiş, eşinin istediği şekilde ütüsünü yapmış, elbiselerini dürmüş, yine eşinin istediği şekilde evi düzene sokmuş, eşinin akşam yemeğini atmış sene boyunca tam sekizde hazır etmiştir.²⁵⁵

Bunun aksi bir durumu başka bir hikâyede görürüz. “Kıssatu Ebin”de kadın, eşinin isteklerine karşı çıkararak çocuğunun okumasını sağlar hatta eğitimi için yurt dışına yollattırır. Ancak çocuk yurt dışında eğitimini tamamladıktan sonra yurduna geri döndüğünde ailesini tanımazlıktan gelir. Çocukları için evlerini dahi satan aile sokakta kalır.²⁵⁶

Son olarak, hikâyelerde kadın tipini genel olarak değerlendirdiğimizde; gerçek şahsiyetlerde, isimleri ve kişilikleri zikredilmiş kadın tiplmesi ön planda iken, hayali tiplerde bu durum tamamen tersine dönmektedir.

Erkek tipi:

Kadın tipinin işlendiği eserlerde, bakışımızı erkek kahramanlara çevirdiğimizde Ali et-Tantâvî'nin erkek tipinin özelliklerini rahatça anlayabiliriz. “Acûzân” isimli hikâyede, eşinin bütün isteklerine boyun eğmiş bir kadın tipi verilirken, kadının karşısındaki erkek tipi ise, evlendiği gün eşine kurallarını ve ev düzenini açıklayan, kesinlikle düzen ve kural açısından bir eksiklik istemediğini ifade eden bir eştir.²⁵⁷ Yaşlı adamın evdeki

²⁵⁴ Tantâvî, *a.e.*, s. 9-20.

²⁵⁵ Tantâvî, *a.e.*, s. 79-92.

²⁵⁶ Tantâvî, *a.e.*, s. 71-78.

²⁵⁷ Tantâvî, *Kıssas mine'l-Hayât*, s. 79.

hâkimiyeti iş yerinde de hissedilir. “Acûzân”da ahlâki kurallara sıkı sıkıya bağlı bir Arap Müslüman kişiliğini görürüz. Gençliğini iffet ve takva üzerine yaşamış bir yaşlı adam vardır karşımızda. Sert ve heybetli bir kişiliğe sahiptir. Çarşıda dükkânına gelen ve yüzünü açarak alışveriş yapmaya çalışan kadınları dahi azarladığından, kadınlar bu yaşlı ve heybetli adamdan çok çekinirler.²⁵⁸ Hikâyedeki kadın her ne kadar pasif bir kişilik olarak gösterilse de, hikâyenin sonunda eşinin hayatını düzenleyen bir kişi olduğu ortaya çıkar. Zira yaşlı kadın öldüğünde adamın artık bütün hayatı değişmiş ve bütün kuralları yerle bir olmuştur.

Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerindeki erkek modelinde, otoriter eş tutumundan daha çok, âşık ve şefkatli bir tip karşımıza çıkar. Ailesine sıkı sıkıya bağlı, onlar için büyük çabalar sarf eden karakterler yoğun bir şekilde kullanılır. “el-Mûsîkiyyu'l-’Âşık”ta eşine âşık, eşiyile geçirdiği güzel günlere özlem çeken üzüntülü bir eş karşımıza çıkar.²⁵⁹ Yine “Alâ Atlâli’z-Zamîr”de sevdiği kadınla evlendikten sonra ailesinin geçimi için büyük emekler sarf eden Sa’d da aynı durumdadır. Yine “Kıssatu Ebin” isimli hikâyede de adam, eşinin çocuğu konusundaki isteklerine içinden karşı çıkmasına rağmen saygı duyup uygulamış ve ailesi için çok daha fazla çalışmak zorunda kalmış bir eş, bir babadır.²⁶⁰

Olumlu baba imajlarının yanında “Yetîman” isimli hikâyeye, acımasız ve sert bir baba modelini anlatmada tek örnektir diyebiliriz. Çocukları arasında ayırım yapan, bir babadır karşımızdaki.²⁶¹ Ona göre anneleri ölmüş olan iki çocuk dayak dışında bir yolla terbiye edilemez.²⁶²

Tantâvî'nin hikâyelerinde eş ve baba olan erkek tiplerinin yanında, kadınlara düşkünlüğü fazla olan bir tipi daha karşımıza çıkar. Ali et-Tantâvî'nin eserlerinde eleştirilen bir tip olan bu erkek modelinde aile kavramı belirgin bir yere sahip değildir.

²⁵⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 87.

²⁵⁹ Tantâvî, *a.e.*, s. 35-44.

²⁶⁰ Tantâvî, *a.e.*, s. 71-78.

²⁶¹ Tantâvî, *a.e.*, s. 11.

²⁶² Tantâvî, *a.e.*, s. 14.

Kahramanlar “Hadîkatu’l-Uzbekiyye” ve “Salâtu’l-Fecr”de veya “Hâdime”de olduğu gibi bekârdır. Aile’nin ön planda olduğu hikâyelerde ise temiz aşk ile bağlılık ön plandadır, denilebilir.

3.2.3. Zaman

Anlatı; ister söz, ister yazıyla sunulsun, inşa edilmiş bir yapıdır. Doğal olarak, belirli bir amaç doğrultusunda inşa edilen yapı, zamana bağlı olarak asıl değerini bulur ve zaman içinde idrak edilir. Bu nedenle bir romanda hikâye, mutlaka –belirli ve belirsiz- bir zamanda cereyan eder. Yine bu hikâye, belli bir süre sonra öğrenilir, duyulur ve belli bir süre içinde de kaleme alınıp anlatılır. Hâl böyle olunca, “zaman” unsuru, romanın genel yapısını meydana getiren temel elemanlar arasında yer alır.²⁶³

Edebî eserlerde, yazarın eseri meydana getirme zamanı (yazma zamanı) ve okurun okuma zamanı dışında iki zaman söz konusudur:

1) *Anlatma zamanı (hâricî zaman):*

Kahramanların konuştuklarını duyabilen, tavır ve hareketlerini görebilen anlatıcının müşahedelerini itibarî âleme has bir vasat içerisinde naklettiği andır.

2) *Vaka zamanı (dâhilî zaman):*

Edebî eserde geçen olayların meydana gelme zamanıdır.²⁶⁴

Eserlerde olaylar, belirli bir kronolojik sıraya bağlı olarak anlatıldığı gibi, belirli bir sıralamaya bağlı olmadan anlatılabilir; eser içinde geriye dönüş ve ileriye fırlama teknikleri de uygulanabilir.

Yazarın belirli bir kronolojik sıraya bağlı olarak kaleme aldığı hikâyelerin sayısı oldukça azdır. Kronolojik sıraya bağlı kalınarak yazılmış olan hikâyelerden biri olan “Fî Beyti’l-Makdis” isimli hikâyede, Mariette’nin evde tedirgin bir şekilde dolaşması ile olay zinciri başlamıştır. Mariette’yi bu duruma iten sebep, eşinin Müslümanlara karşı şehrin savunması için orduya katılmış bir asker olmasıdır. Mariette’yi içinde bulunduğu

²⁶³ Tekin, *a.g.e.*, s. 110.

²⁶⁴ Bostancı, *a.g.e.*, s. 181.

sıkıntıdan kurtaran etken, eşinin savaştan sağ bir şekilde dönmesidir. Eşler savaş sonrası dertleşirler, daha sonra şükür mahiyetinde kiliseye gider, duaya katılırlar. Olaylar zinciri kronolojik sıraya uygun bir şekilde ilerlemeye devam etmektedir. Dua sonrasında kiliseden ayrılan eşler evlerine giderler. Uykularına dalarlar. Mariette, uykunun içinde rüya sandığı seslerle uyanır. Eşini yanında göremeyen Mariette, sesin kaynağı için dışarı çıkar. Müslümanların saldırı haberini alır. Bu saldırıda haçlılar, Müslümanlara karşı yenik düşerler ve şehri teslim etmek zorunda kalırlar. Bu şekilde hikâyenin olay örgüsü devam eder. Birbiri ile bağlantılı olarak gelişen olaylarda eşi ile şehirden ayrılmak zorunda kalan Mariette, büyük sıkıntılar çeker ve sonunda kendisini derin sulara atarak öldürür.²⁶⁵

Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerinde kronolojik bir sıraya bağlı olarak oluşturulan hikâyelerin sayısı oldukça azdır. Kronolojik bir olay sırasına bağlı olmayan ileriye fırlama tekniği hikâyelerinde bulunmamakla birlikte, geriye dönüş tekniği kullanılarak oluşturulan pek çok hikâyesi vardır. *Kısas mine'l-Hayât* isimli kitabında, bir iki hikâye hariç diğerlerinin hepsinde geriye dönüş tekniği kullanılmıştır. Kitapta yer alan “Hezeyânu Mecnûn” isimli hikâyede, kahramanı hocası olarak gören bir delinin, onu bu hale getiren olayı geriye dönüş tekniği kullanarak anlattığını görmekteyiz.²⁶⁶ Yine eserin hoş ve latif hikâyelerinden biri olan “Alâ Safhati Dicle”, iki yakın arkadaşın Dicle’de sandal sefası ile başlar. İki arkadaşına eşlik eden sandalın sahibi güzel görümlü, latif ve hazır cevap bir yaşlı adamcağızdır. Yolculuk esnasındayken Dicle’nin üzerinden hoş bir sohbet açılır. Hikâyenin kahramanı, yaşlı adamdan Dicle’yle ilgili hoş bir anısını anlatmasını ister. Yaşlı adam düşünür ve anlatmaya başlar. Yaşlı adam yetmiş senesini bu nehirde hayatını kazanarak geçirmiş bir adamcağızdır. Dicle’nin yanında bulunan ve hikâyenin geçtiği zaman diliminde parlamento binası olarak kullanılan köşkte, daha önceleri Kral Faysal yaşamaktadır. Yaşlı adam bir gece, geride kalan gençliğinden eserek gelen bir coşkuyla şarkı söylemeye başlar, bu esnada köşkün camlarından biri açılır. Yaşlı adamcağız bir azar, paylama beklemektedir ancak içerden bir genç, tatlı bir dille “iyi akşamlar amca” der.

²⁶⁵ Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 27-42.

²⁶⁶ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 195-200.

O akşamdan sonra camdaki genç ile sandaldaki adam arasında ilginç bir dostluk başlar. Genç ismini vermez, kendisine Abdullah demesini ister. İlerleyen dostluklarında yaşlı adamcağız evin hizmetlisi olarak bildiği Abdullah'la gece sohbetlerine devam eder, hatta hizmetli sandığı Abdullah'a borç para dahi verir. Ancak bu durum, bir gece yaşlı adamın devriyelere yakalanması ile son bulur. Yaşlı adamcağız daha önce hiç ayak basmadığı karakola hırsızlık suçlaması ile götürülürken, Abdullah devriyelere emir verir, adam serbest bırakılır. İşte bu esnada yaşlı adam, dostu olan Abdullah'ın bir kral gibi yetkili olduğunu düşünür. O gün, onun Kral Faysal olduğunu fark edemeyen yaşlı adamcağız, daha sonraları çarşıda bir yürüyüş esnasında Abdullah'ın Kral Faysal olduğunu duyunca şaşırıp kalır.²⁶⁷

Karamsar bir üsluba sahip olan hikâyelerin ardından gelen ve hayat dolu olan “Alâ Safhati Dicle”, anlatma zamanı açısından geriye dönüş tekniği kullanılarak yazılan en güzel hikâyelerden biridir.

Anlatım süresini ve hızını etkileyen unsurlar

Anlatım içerisinde tasvir kullanma anlatım hızını etkileyen amillerden birisidir. Zira tasvirlerle, kişi veya mekânın ayrıntılarına girildiğinden dolayı anlatımın hızını yavaşlatmaktadır.²⁶⁸ Tasvirlerin ve ruhsal betimlemelerin güçlü olduğu durumlarda kısa bir zaman diliminin dahi roman veya hikâyeler için yeterli olabileceğini Peyâmî Safa'nın eserlerinde ve özellikle Fatih- Harbiye isimli romanında görmekteyiz.

Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerini incelediğimizde ise, bazı hikâyelerde tasvirin yer bulduğunu görmekteyiz. Bazen mekânların, bazen kahramanların bazen de her ikisinin tasvirine yer verilmiştir.

“Alâ Atlâli'z-Zamîr” isimli hikâyeyi bu acıdan incelediğimizde, hikâye Duma şehrini tasvirle başlar. Ardından hikâyenin kahramanı Sa'd hakkında bilgi verir.

“Sa'd el-Hattar, Zamîr'li gençlerin önde gelenlerinden, onların en soylusu, yardımseveri ve en güçlüsüydü. Yirmi yıldan beri Duma'nın üzüm bağlarında bekçilik

²⁶⁷ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 167-176.

²⁶⁸ Bostancı, *a.g.e.*, s. 185.

yapardı. İnsanlar onun gücünden ve duruşundan çekinirler, bağ hırsızları onun bağlarından uzak dururdu. Akşamın karanlığı şehre yayılmaya başladığında, Sa'd şehre inerken kadınlar onun yolunda dururlar, uzun boyuna, geniş göğsüne, heybetli omuzlarına ve siyah bıyıklarına hayranlıkla bakarlardı. Fakat Sa'd bu heybetli görünüşe rağmen oldukça hisli, ince, merhametli ve şair kalpliydi.”

Sa'd'ı tarif ettikten sonra anlatıcı, tasviri bırakmaz ve olayın gerçekleştiği günü tasvir etmeye başlar.

“1937 Ekim ayının yirmi beşi, Perşembe günü ikindi vaktiydi. Gökyüzü koyu bulutlarla kaplanmıştı. Hafif bir yağmur yağıyordu. Sanki dünya, gün bitiminde, gurup vaktinde gibi karanlıktı. Sa'd kulübesinde, bütün yaz koruduğu geniş bağına bakıyordu. Bakışların ulaşamadığı kadar geniş bir alana yayılan inci mercan parçaları gibi yeşil yaprakların arasında beyaz ve kırmızı görünen üzüm yapraklarından ötürü oldukça bahtiyardı....” Yazar, tasvirlerine devam eder, ardından hikâyenin olay örgüsüne geçer.

Yazarın Arap halk hikâyelerinden biri olduğunu ifade ettiği “Alâ Sulûci Hızrîn”de Lübnan’ın karlı bir kış gününü uzunca tasvir eder. Uzunca verilen bu tasvir okuyucuyu, hikâyenin derinliklerine sürükler ve ona; yolda kalmış ve yardım bulabilmek için dağılmış olan kahramanın ve arkadaşlarının soğuk bir gecede hissettikleri korkuyu ve tedirginliği yaşatır.²⁶⁹

“Fî Beyti'l-Makdis” gibi konu ağırlıklı hikâyelerinde ise yer tasviri oldukça azdır. Öyle ki, hikâyenin kahramanı, yaşı ilerledikçe duygusal bir yapıya sahip olan Mariette savaş meydanında eşini aramaktadır. Bu durum anlatılırken, kadının içine korku ve endişe dolduran, hatta geri dönme isteğini dahi içine sokan savaş meydanı hakkında yazarın tasviri birkaç cümleyi geçmez. Yırtilan haçlı bayrakları, parçalanmış cesetler, etrafta tanıdıklarını arayan haçlı kadın ve erkekler...²⁷⁰ Büyük bir olayı, büyük bir günü atlatmış olan meydan hakkında bilgi, köklü medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kudüs’ün tasviri kadar azdır. Ancak bir olay örgüsüne sahip veya olay örgüsünün

²⁶⁹ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 263.

²⁷⁰ Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 28.

karmaşık bir yapı göstermediği hikâyelerle ruhsal çözümlerinin yer aldığı hikâyelerde tasvirler güçlü yer tutar.

Anlatım süresini etkileyen bir başka unsur hazıfıdır. Hazıf, belli bir sürenin direk atlanması veya hulâsa; bir zamansal olayın özet olarak geçilmesi, anlatımı hızlandırmaktadır. Bunu “Vedîatullah” isimli hikâyede açık bir şekilde görmekteyiz. Romanın kahramanı (ismi zikredilmemiştir) şehrin ileri gelen zenginlerinden biridir. Pazardan aldığı bir cariye aşık olan kahraman, sevdiği ile vakit geçirmek için işlerini ertelemeye başlar ve bu da zamanla işinin kötüleşmesini sağlar ve iflasın eşiğine gelir. Elinde bulunan bütün mal varlığını kaybeder. Ancak sevgisinden asla taviz vermez. Zor şartlar altında doğum yapan sevdiği, ondan doğum için bazı malzemeler ister. O gece dışarı çıkan kahraman, sevdiğinin doğumu için gerekli olan şeyleri bulamaz, intihar etmeyi dahi düşünür. Ancak inançlı bir kişi olan kahraman sabah ezanın sesi ile bu fikrinden vazgeçer. Eve döndüğünde ev önündeki kalabalığı görünce eşinin öldüğünü düşünen kahraman aklını yitirmiş bir şekilde şehir şehir dolaşır, birçok felaket başına gelir. Aradan geçen yirmi sekiz sene sonra, sevdiğinin şehrinde ölmek için Bağdat’a döner. Döndüğünde hayatının hem en güzel hem de en can acıtıcı haberini alır. Koca ömür boş yere heba olmuştur. Zira öldüğünü sandığı sevdiği, ölmemiştir, hatta o gece çocuğu doğmuş ve aradan geçen yirmi sekiz sene içinde büyümüştür.²⁷¹

Bir tacirin ömrünü anlatan yazar, aradan geçen yirmi yılı aşkın bir süreyi hazıfı ile birkaç satırla anlatarak zamanı hızlandırmıştır.

3.2.4. Mekan

Coğrafi ve sosyal çevre, insanı kuşatan bir yapıya sahiptir. Bu çevrede yaşayan insan onun tesirinden kurtulamaz. Fizikî, ruhî, fikrî gelişiminin yanında hâl ve hareketlerinde onun etkisi altındadır.²⁷² Öğrenim ve meslek hayatında farklı şehirlere ve ülkelere yolculuk yapmış olan Ali et-Tantâvî’nin hikâyelerinde bu yerleri görmemek elde değildir.

²⁷¹ Tantâvî, *a.e.*, s. 43-55.

²⁷² Dursun Hazer, *Abdusselâm el-‘Uceyli’nin Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği*, Araştırma, Ankara 2004, s. 173-173.

Yazar hikâyelerinde doğunun köklü medeniyete sahip şehirlerinden bahsetmiştir. Bazen Irak'ın tarihi ve kültürel şehri Bağdat'ı, bazen Suriye'nin incisi Şam'ı bazen de Arabistan'da bağ ve bahçeleri ile ünlenmiş Taif şehrini mekân olarak kullanmıştır. Yine tarihte güzelliği ve modernliği ile dikkatleri çeken Kurtuba, üç dinin de kutsal olan Kudüs, Mısır'da büyük bir medeniyeti topraklarında harmanlayan Kahire, hikâyelerinde yerini almıştır. Tezimizde Ali et-Tantâvî'nin yapmış olduğu seyahatlerden bahsetmiştik. Yazar, Kurtuba hariç diğer şehirlere eğitim vb. amaçlarla yolculuk yapmış, yapmış olduğu bu seyahatlerde şehirleri büyük ölçüde tanıyan yazar, bu şehirlerin dokularına eserlerinde yer vermiştir. Dicle nehrinde yapılan bir gezintiyi konu edinen “Alâ safhati Dicle”, Dicle nehrini anlatırken, yaşlı adamın ağzından, denizden daha üstün olarak niteler ve üstünlüğünün sebebini açıklamaya çalışır; Dicle'nin tatlı suyu ile denizin tuzlu suyunu karşılaştırır.²⁷³ Ardından Dicle'yi bilgili bir seyyaha veya hummalı bir aşka tutulan aşğa benzetir.²⁷⁴ Dicle bir şairdir, şairlerin divanlarını tertip ettiği bir nehirdir.²⁷⁵

“İbnu'l-Hubb” isimli hikâyede Taif, âşıkların şehridir. Efsanelerin konuları arasına giren bir güzelliği vardır. Anlatılır ki, büyülü şehir Taif, bağ bahçeleriyle, su kanallarıyla, çiçekleriyle ve meyveleriyle bir gece yürüyüşe çıkmış, Şam'a uğramış, ardından Kâbe'yi tavaf ettikten sonra kayalara, Gazvan dağının yükseklerine tırmanmış, bulutlarda gecelemiştir. Efsanelere dahi konu olan güzelliğinin, bağ bahçelerinin yanında Taif, İslâm öncesi dönemde âşıkların ve aşkıdır.²⁷⁶

Mekân-insan ilişkisi açısından hikâyeleri değerlendirdiğimizde, “Fî Şari‘ Nâzım Bâşâ” isimli hikâyede, 19. asrın Şam bölgesi bütün güzellikleri ile anlatılmış, şehrin tarihi dokusu olan Emevî Cami'inin insanın içinde oluşturduğu duygulara yer verilmiştir.²⁷⁷

Yine “Râhibu'l-Vâdî” isimli hikâyede de mekân-insan ilişkisini görmekteyiz: “*Vadi,*

²⁷³ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 168.

²⁷⁴ Tantâvî, *a.e.*, s. 169.

²⁷⁵ Tantâvî, *a.e.*, s. 169.

²⁷⁶ Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 65.

²⁷⁷ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayat*, s. 138-139.

*küçük bir yarık gibi oldukça dardı. Etrafımıza baktık çevrede insan yaşadığına dair en ufak bir iz göremedik. Kafamızı kaldırdığımızda, iki yanımızda tepelerini göremediğimiz büyük kayalıkları görüyorduk. Dünyadan uzak, medeniyetin ulaşmadığı derin bir kuyudaydık. Mekânın sessizliği bize sahip olmuş, sessizce yürüyorduk.*²⁷⁸

Yazar bazen hikâyelerinde, belli bir dönemi anlatırken, İbn-i Batuta gibi seyyahların eserlerindeki tasvirleri de kullanır. Hicri 800 yıllarının Emevî Cami'ini ayrıntılı bir şekilde anlattığı "Fî Sahni'l-Emevî", isimli eseri buna örnektir. O yıllarda Emevî Cami'ini içinde sohbet halkalarından başlayıp, kubbe ve minarelerine, girişlerine ve kapılarına kadar anlatan yazar, caminin tarihi hakkında da kısa bilgi verir.²⁷⁹ Bu özelliği ile hikâyenin satırlarına dalan okuyucu; anlatıcının, 800'lü yıllarda Emevî Camisine uğrayarak bir köşeye oturduğunu ve çevresinde gördüğü ne varsa kaleme aldığını dahi düşünebilir.

Yazarın yaşadığı şehirlerin mekân olarak seçildiği hikâyelerde mekânların "Fî Sahni'l-Emevî"de olduğu gibi- bol tasvirlerle süslenmelerine rağmen köy hayatının anlatıldığı hikâyelerinde tasvirler, köy hayatını canlı bir şekilde anlatmaktan yoksundur.

3.3. Hikâyelerinde Anlatım Özellikleri

Edebiyatta, anlatılandan önce anlatım biçimi gelir. Sanat anlatır, ancak anlatırken biçimlendirme yolunu kullanır. Zira anlatılan değil, anlatım biçimi ve üslubu, eseri edebî açıdan bir değer kalıbına yerleştirmektedir. Her yazar da kullandığı anlatım özellikleri ile özgün bir yapıya sahip olmaktadır. Bizler de Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerinde anlatım özelliklerini, bakış açısı ve anlatım teknikleri olmak üzere iki ayrı başlık altında inceleyeceğiz.

3.3.1. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Her yazar, ifade etmek istediği düşünceye, nakledeceği vakaya ve eserine vermek istediği şekle göre anlatıcı veya anlatıcılar yaratmak zorundadır. Bunlar da itibari eserlerdeki diğer kahramanlar gibi kendi şartları ve imkânları içerisinde yüklendikleri

²⁷⁸ Tantâvî, *a.e.*, s. 204.

²⁷⁹ Tantâvî, *Kıssas mine't-Târih*, s. 285-292.

fonksiyonları yerine getirirler.²⁸⁰ Roman ve hikâye sanatında kullanılan başlıca bakış açıları ve Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerinde kullanım durumu şu şekildedir:

3.3.1.1. Hâkim Bakış Açısı (Tanrısal Bakış Açısı)

Gerçek dünyaya ait olan yazara geniş imkânlar veren hâkim bakış açısını Mehmet Tekin eserinde şu şekilde anlatır: 'Her şeyi bilme' esasına dayanan hâkim bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır. Böyle bir imkânla donatılmış anlatıcı figür, adeta "Tanrı" gibi her şeyi bilir, görür, sezer, geçmişten ve gelecekte haberler verir. Böyle bir güç ve yetenekle donatılmış anlatıcı aslında gerçek dünyaya ait olan yazara, yarattığı duygu ve düşüncelerini sunma/anlatma yönünde geniş imkânlar sağlar. O, Tanrısal konumu itibariyle hem anlatı dünyasındaki karakterleri, hem de anlatının dışında kalan okuyucuyu yönlendirebilir. İsterse kahramanlarının zihinlerine, iç dünyalarına girer, gizli kalmış duygu ve düşünceleri dışa vurabilir. Hatta olayları hızlandırıp yavaşlatabilir.²⁸¹

Yazara geniş imkânlar veren hâkim bakış açısı, Ali Tantavî'nin hikâyelerinde çokça kullanılmaktadır.

Kıyas mine'l-Hayât isimli kitabının ilk hikâyesi olan ve annesi öldükten sonra üvey annesi tarafından büyütülen iki kardeşin yaşamlarını ve acı sonlarını anlatan "Yetîman" isimli hikâyede, hâkim bakış açısının en güzel örneğini görürüz. Macit, okuduklarından hiçbir şey anlamaz. Zira dışarıdan üvey annesinin sesi gelmektedir. Başarılı bir çocuk olan Macit derslerini düşünmeye çalışır fakat yapamaz.

"Macit okuduklarından bir şey anlamadığını hissediyordu. Gözleri harfleri görüyor, kelimeleri okuyor, fakat akli manalarını idrak edemiyordu. O dersi düşünmüyor, bu ezayı, başa gelen felaketi düşünüyordu. Ona sıkıntılı ve çileli bir hayata zorlayan durumu düşünüyordu. Hem kendi hayatı hem de zavallı kardeşinin hayatı zehir olmuş, her şey işkenceye dönmüştü. Bir hafta vardı sınava. Kitap okuması ve hazırlanması gerekiyordu. Nasıl okuyacak nasıl hazırlanacak? Şayet evde bir sessizlik ve bir istikrar olsa, bu kadın hemen bağırmaya başlar, onu bir an rahat bırakmayarak eziyet ederdi.

²⁸⁰ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ, Ankara 1991, s. 84.

²⁸¹ Tekin, *a.g.e.*, s. 50.

Ondan vazgeçtiğinde kardeşine yönelir ve eziyetine devam ederdi. İlköğretimdeyken arkadaşlarının arasında üstün derecelere sahipken lisenin ilk sınıfında kalabilir miydi?”²⁸²

Üvey annesinin çektirdiği sıkıntılar Macit’i derslerinden alıkoyar. Sürekli annesini, annesiyle geçen günlerini hatırlar, o günleri yâd eder. Macit’in geçmiş hayatı, başarı durumu ve ruhsal hali hakkında bilgi verilmesi, hikâyede hâkim bakış açısının özelliklerinden sayılır.

Yine “el-Ke’su’l-’Ûlâ” isimli hikâyede de hâkim bakış açısının örneklerini görürüz. Gümrükte çalışan Abdulmu’min efendinin soğuk bir kış gecesinde ailesini ve geleceğini düşünmesi ile başlar. İlerleyen dakikalarda kendisine rüşvet teklif edilmesi, bunu kabul etmesi ile olay örgüsü devam eder ve başına gelen acı sonla hikâye biter. Yazar, bu hikâyede hâkim bakış açısını en güzel şekliyle kullanır; anlatıcının olaylara ve kişilere hâkim olduğunu hissettirir.

Eserde birbiri ile bağlantılı iki vaka vardır. Birincisi ailesinin geleceğini düşünerek oturan bir güvenlik görevlisine teklif edilen yüklüce bir rüşvet ve bunu kabul etmesi; teklifin ardından düşüncelere dalmış bir şekilde ürpererek yaşayan görevlinin rüşvet ile yakalanması anlatılmaktadır. Olay örgüsü akarken anlatıcı, gümrük görevlisinin ailesi ve geleceği hakkında endişelerini vererek, kahramanın duygusal dünyasına hâkim olduğunu gösterir.

3.3.1.2. Müşahit-Anlatıcıya Ait Bakış Açısı (Gözlemci Figüran Bakış Açısı)

Müşahit anlatıcıya ait bakış açısı, hâkim bakış açısı kadar, anlatıcıya geniş bir alan vermez. Yazar, romandaki figürleri, zaman, olay ve mekânları, anlatıcının bakış açısı ile sunar. Geçmiş veya gelecek hakkında bilgi vermez. Kahramanın ruhsal durumlarına değinmez.

Ali et-Tantâvî, anlatıcıya sınırlı bir alan veren gözlemci figüran bakış açısına, eserlerinde sınırlı olarak vermiştir. Yazar, üniversite hayatından bir kesit sunan “Fî

²⁸² Tantâvî, *Kıssas mine’l-Hayât*, s. 9.

Ma'hedi'l-Hukuk'ta, gözlemci bakış açısını kullanmıştır.²⁸³ Bu hikâyenin dışında gözlemci bakış açısını hikâyelerinde görmek pek mümkün değildir.

3.3.1.3. Kahraman-Anlatıcının Bakış Açısı (Tekil Bakış Açısı)

Ali et-Tantâvî'nin en çok kullanmış olduğu bakış açısı olarak değerlendirebileceğimiz kahraman bakış açısında, vaka; şahıs kadrosu ve mekâna ait hususiyetler, kahramanlardan biri tarafından nakledilir. Bu durumda anlatıcı, söz konusu kahramanın müşahâde kabiliyeti, tecrübesi ve bilgi seviyesi ile sınırlıdır.²⁸⁴

Otobiyografik yöntemin hâkim olduğu romanlarda uygulanan bir bakış açısıdır. Bu tür romanlarda “anlatıcı” ile “anlatılan” aynı kişidir.²⁸⁵ Yine olayların merkezinde bulunan ve anlatım sorununu üstlenen “ben-anlatıcı” her şeyi görme, bilme, sezme gücüne sahip değildir: O, normal bir insan gibidir; görebildiğini görür, bilgisi kültürel düzeyine göredir, sezme gücü ise sınırlıdır.²⁸⁶ Yine yazar, bu anlatımda, iç monolog ve bilinç akımı gibi modern anlatım tekniklerini kullanarak eserin anlatımını kolaylaştırır.²⁸⁷

Kısas mine'l-Hayât'ın ikinci ve üçüncü hikâyelerinde, kahraman bakış açısının örneklerini görmekteyiz. Trajedik bir hikâye olan kitabın ikinci hikâyesi “Benâtu'l-'Arab fi İsrâîl”, Tel Aviv'e giden bir görevlinin Tel Aviv'de bir otelde karşılaştığı kızı anlatması ile başlar. Hikâye, görevlinin karşılaşmış olduğu kızın kendi hayatını anlatması ile şekillenir. “el-Mûsikiyyu'l-'Âşık” isimli hikâyede de kahraman bakış açısının örneğini görmekteyiz. Hikâye, musiki sever bir kişinin ağzından anlatılmaktadır. İstanbul'dan gelen Musikişinas hakkında haberdar olan Hüsnü Efendi arkadaşına bu değerli müzisyeni ziyarete gitme teklifinde bulunur. Kahraman anlatıcı bu teklifi kabul eder. Ziyarete gidiş, müzisyenin evi, kahraman bakış açısı ile verildikten sonra müzisyenin geçmişi, müzisyenin ağzından anlatılır.

²⁸³ Tantâvî, *a.e.*, s. 217-218.

²⁸⁴ Aktaş, *a.g.e.*, s. 100.

²⁸⁵ Tekin, *a.g.e.*, s. 53.

²⁸⁶ Tekin, *a.e.*, s. 54-55.

²⁸⁷ Tekin, *a.e.*, s. 55.

“el-Mûsîkiyyu'l-’Âşık” ile “Benâtu'l-’Arab fî İsrâîl” isimli hikâyelerin bakış açısı incelendiğinde, anlatıcı olarak iki kahraman dikkatleri çeker. İki eserde de anlatıcı konumunda olan kahraman, hikâyesine konu edindiği kişiyi de “ben” diliyle konuşturur ve geçmişi birinci tekil şahıs ağzı ile anlattırır. Yani eserde ben dili ile olayları anlatan iki kişi mevcuttur.

Bunların dışında “Menzilî Huve Menzilik”, “Ala Sulûci Hızrîn”, “Kıssatu Ebin”, “Hezeyânu Mecnûn”, “Min Samîmi'l-Hayât”, “Ala Safhati Dicle”, “Şeyh fî Markas”, “Miskîn” ve daha pek çok hikâye kahraman bakış açısı ile anlatılmaktadır. Bu hikâyelerin pek çoğunda ortak bir diğer nokta da, geriye dönüş tekniğinin kullanılmasıdır.

3.3.2. Anlatım Teknikleri

Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerinde, diyalog, iç monolog, geriye dönüş, özetleme, iç çözümleme ve anlatma-gösterme gibi farklı anlatım tekniklerinin kullandığını görmekteyiz.

3.3.2.1. Diyalog Tekniği

Konuşma, en doğal anlatım yoludur. Doğal akışıyla konuşma, dilin esasıdır. Çünkü insan, dilek ve isteklerini ortaya koyar. Konuşma faaliyeti, genellikle iki veya daha fazla insan arasında gerçekleşir.²⁸⁸ Ali et-Tantâvî'nin eserlerinde, bazen hikâyelere canlılık katması için uzunca diyalog sahneleri yer almış, Mehmet Tekin'in *Roman Sanatı I*'de belirttiği gibi soyut olana somutluk kazandırılmıştır.²⁸⁹ “Muhammed es-Sagîr” isimli hikâyeyi incelediğimizde bu özelliği görmekteyiz.

- *Neden cevap vermiyorsun. Sana vereceğim sırrı saklayabilir misin?*

- *Evet,*

- *Annenden ve en yakın akrabandan dahi saklayabilir misin?*

- *Evet,*

²⁸⁸ Tekin, *a.e.*, s. 254.

²⁸⁹ Tekin, *a.e.*, s. 255.

- O zaman yaklaş.. Dikkatle dinle. Zira ben sesimi yükseltemem. Yerin kulağı olur da beni teftiş divanına götürürler diye çekiniyorum. Ardından beni canlı canlı yakarlar.

Ona yaklaştım ve dedim ki:

-Dikkatle dinliyorum babacığım.

Rafta duran bir kitabı işaret etti:

- Bu kitabı tanıyor musun oğlum?

- Hayır, dedim.

- Bu Allah'ın kitabıdır.

- Allah'ın oğlu İsa'yla gelen kutsal kitap mı?

Yüzünde bir sıkıntı belirdi ve bana dedi ki:

- Hayır, bu tek olan kendi kendine yetebilen, doğmamış ve doğurmamış olan Allah'ın indirmiş olduğu Kur'an'dır. Onu insanların en faziletlisi, peygamberlerin efendisi, efendimiz, Arap peygamber Muhammed b. Abdullah'a indirmiştir.

Gözlerim dehşetle açıldı. Bir şey anlayamamıştım. Devam etti.

- Allah tarafından Muhammed'e ve onunla beraber insanların tamamına gönderilen İslâm'ın kitabıdır, dedi.²⁹⁰

“Alâ Ebvâbi'l-Medîne” hikâyesi ise, açıklayıcı metinlere ve tasvirilere yer verilmeksizin; Zeynep, Fatma, Ali ve kılavuzun karşılıklı konuşmalarından oluşturulmuştur.

Zeynep: Yeter ey Fatıma, yeter sevdiğim! Şehrin eteklerine geldik.

Fatıma: Bu şehirde ne yapacağım? Kardeşimle mi karşılaşacağım? Peygamber'in ailesinin değerli gençleriyle mi karşılaşacağım? Zeynep, onlar gittiler, onlar ebediyete gittiler.

²⁹⁰ Tantâvî, *Kıssas mine't-Târîh*, s. 59-60.

Zeynep: O'ndan geldik O'na döneceğiz.

Fatıma: Bu şehirde ne bulacağım? Ey Resulün şehri! Onlar Rum kızları gibi zelil ve esir olmuş Peygamber kızlarıdır. Ey Resulün şehri..

Zeynep: Fatıma, küçüklere merhamet et! Gözünde yaş kalmadı.

Fatıma: Hüseyin'in ardından kim yaşlarını gözünde tutar? Ağlıyorum.. Hüseyin'im ölmüş!

Zeynep: Şehre böyle mi gireceksin ya Fatıma? Yeter kardeşçeğizim, yeter!

Fatıma: Bu şehir ya Zeynep, bir zamanlar onda ailem vardı. Bugün ise onda ailemden hiçbir kimse kalmadı.”²⁹¹

“Fî Ma'hedi'l-Hukuk” isimli hikâyede de diyalog yönteminden bolca yararlanılarak oluşturulmuştur. Hikâye kahramanları fiilen olay örgüsüne katıldıklarından dolayı hikâyeye hem canlılık kazandırılmış hem de kahramanların somutlaştırılması yoluna gidilmiştir.²⁹²

Diyalog sahnelerinin bol olduğu hikâyelerinin dışında, “Vedîatullah” gibi ruhsal çözümlemelerin yoğun olduğu bazı hikâyelerde, diyalog sahneleri birkaç satırı geçmemektedir.

3.3.2.2. İç Monolog Tekniği

Dilbilgisi kurallarına uygun ve bilinçli bir yaklaşımla kurulmuş cümlelerden çok, konuşma diline daha yakın²⁹³ bir şekilde oluşturulan iç monolog; okuyucuyu, kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Yöntemin uygulandığı bölümlerde anlatıcının varlığı ortadan kalkar; muhtemel yorum ve açıklamalar okuyucuya bırakılır.²⁹⁴

²⁹¹ Tantâvî, *a.e.*, s.307-308.

²⁹² Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 217-218.

²⁹³ Tekin, *a.g.e.*, s. 265.

²⁹⁴ Tekin, *a.e.*, s. 264.

Ali et-Tantâvî'nin hikâyelerini incelediğimizde ise bu tekniğin çok sınırlı kullanıldığını görmekteyiz. Hikâye yazarı olan kahramanın, aşk macera, dram gibi hikâye konularında kendisiyle konuşmalarını ele alan “Kıssatun li't-Tecrube”, iç monolog tekniğinin geniş yer tuttuğu hikâyelerden biridir.

*“Gerçek bir hikâye, sanatın bizzat kendisiyse gerçeklikten daha güzel bir roman olabilir mi? Niçin şairler aptalca hayalleri ile onu bozuyorlar? Hepsi ahmak. Zeki bir yazar hayatı aktarır, içindekilerin açıklamasını yapmaz. Öyleyse ben..... Sonra küçük bir gülümseme oluştu yüzünde. Konuyu buldum, dedi. “sonunda buldum.” Editör’ün isteklerine ve okuyuculara uygun bir konu...”*²⁹⁵

Kısas mine't-Târîh'te yer alan “Leyletu'l-Vedâ” isimli hikâyede, Abdülmelik ordusunun kumandanı Kuleyb, Mekke'nin önüne ordusunu getirdiğinde uzunca bir iç monolog gerçekleştirir ve haklılıklarını ispatlamaya çalışır.

*“Abdülmelik'in emri olan, Kâbe'nin dövülmesi hususunda onun suçu ne? Hatta Müslümanların selametinden sorumlu olan emiru'l-mü'minin Abdülmelik'in günahı ne? Devleti ikiye bölen bozguncuları kendi hallerine mi bıraksın? Hangi vücut ikiye ayrılmış bir şekilde yaşar ki?”*²⁹⁶

Yazarın küçük de olsa iç monolog kullandığı bir başka hikâyesi “el-Ke'su'l-'Ûlâ”dır. Gümrük memuru tek başına bulunduğu kulübede görevini yerine getirirken kendi kendisine işini ve maaşını sorgulamaktadır. *“...Maaşını düşündü. Ne alınabilirdi onunla ve nasıl yaşanırdı? Savaştan önce küçük ve harabe bir evin kirası ayda otuz liraydı. Bir somun ekmeğin fiyatı çarşıda yirmi kuruş; bir kilo et beş lira; Mısır-pirinç dört lira; şeker de aynı; çay ise yirmi lira. Orta halli bir ayakkabı otuz, gömlek yirmi, basit bir doktorun ücreti beş lira, bir cam kırıldığında yedi lira. Hepsi kafasında dönmeye başlamıştı.”*²⁹⁷

²⁹⁵ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 242.

²⁹⁶ Tantâvî, *Kısas mine't-Târîh*, s. 195.

²⁹⁷ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 46.

3.3.2.3. Geriye Dönüş Tekniği

Roman, zaman bakımından geçmiş, hâl ve geleceğe açık bir türdür. Roman sanatında geçerli olan zaman ‘şimdi’dir: Her şey bu ‘şimdi’nin içinde kurgulanır. Ancak romanı roman yapan bu değildir. Romancı, gerçek olan ‘şimdi’den geçmişe ve –hatta- geleceğe uzanır, dolayısıyla anlatıma ‘sahihlik’ kazandırır. Özellikle ‘geçmiş’ roman için önemli bir zaman dilimidir. ‘Şimdi’ bir anlamda geçmişe adanmış yaşantılar manzumesidir.²⁹⁸

Ali et-Tantâvî’nin eserlerinde geriye dönüş tekniği sıkça kullanılmıştır. “Miskîn” isimli hikâyede, okuyucu kahramanın gözlemlediği şahsın neden yalnız başına oturduğunu, garson dışında kimseyle konuşmadığını merak eder. Kahraman hem kendisinin hem de okuyucuların merakını gidermek için adamın yanına gider, onunla konuşmaya çalışır. Kısa bir sıkıcı muhabbetten sonra adam, üzüntüsüne sebep olan geçmişe döner, böylece okuyucunun ve kahramanın merakına sebep olan olayı anlatmaya başlar.²⁹⁹ Son olarak değineceğimiz “Acûzân” isimli hikâyede iki yaşlı kişinin hayatını anlatırken, geçmişlerine, ilk evliliklerine dönüş yapılır ve bu şekilde kahramanlar okuyucuya tanıtılır.³⁰⁰

3.3.2.4. Özetleme Tekniği

Özetleme tekniği, adı üzerinde, verilecek bilgi ile yapılacak tanıtmanın ‘özet’ halinde sunulmasıdır. Özetleme tekniği gereksiz ayrıntıyı silen, dolayısıyla esere derli toplu bir görünüm kazandıran bir yoldur. Bu yöntemle olaylar ve kişiler, bariz yön ve çizgileri ile tanıtılır. Sonuçta sayfalar boyu sürececek – belki de okuyucuya sıkıcı gelecek- tanıtma meselesi, birkaç satır veya paragrafla çözümlenmiş olmaktadır.³⁰¹

Özetleme tekniğine örnek olarak, *Kısas mine’l-Hayât*’tan “Alâ Sulûci Hızrîn”, *Kısas mine’t-Târîh*’ten ise “Vedîatullah” isimli hikâyeler örnek gösterilebilir. Ancak yazar, daha birçok hikâyesinde bu tekniği diğer tekniklerle beraber kullanmıştır. “Alâ Sulûci

²⁹⁸ Tekin, *a.g.e.*, s. 233.

²⁹⁹ Tantâvî, *Kısas mine’l-Hayât*, s. 251-256.

³⁰⁰ Tantâvî, *a.e.*, s. 79-92.

³⁰¹ Tekin, *a.g.e.*, s. 230.

Hızrîn”de sevdiği kızın bir başkasını sevdiğini duymasından sonra Hâni şehri terk eder, kimse nereye gittiğini bilmez. Bu süre zarfında şehirde birçok olay olur; Leyla, Hâni’nin arkasından uzun süre üzülmeye rağmen bir başkası ile evlenir. Yıllar Leyla’nın içindeki aşkı bir türlü silemez. İşte bu esnada Hâni şehre geri döner.

*“Kendisi yokken etrafındaki konuşulanları duyduğunda Hâni’nin Amerika’dan zengin bir adam olarak döndüğünü, babasının köşkünü satın aldığını ve oranın sahibi olduğunu duydu.”*³⁰²

İşte Hızrîn’de olaylar devam eder; Leyla bir başkası ile evlenirken, evliliğinde dahi aşkı ve üzüntüsünü içinde yaşarken, Hâni’nin Amerika’da geçirdiği yıllar hakkında en ufak bir bilgi yoktur. Olay sadece genel hatları ile verilmiş ve hikâyenin konusu üzerinde yoğunlaşmaya çalışılmıştır.

“Selâsu Elf Dînar” isimli hikâyede de, Rebîa’nın çocukluğuna çok fazla değinilmeden zaman ilerler. *“Günler geçti. Terbiyesi için ve hayatta rahat yaşaması için emek sarf ederken, oğlu Rebîa yavaş yavaş büyüyordu... Aradan günler ve yıllar geçti. Dünya değişti, devletler farklılaştı. Beni Umeyye’nin yıldızı söndü lakin deniz hala dalgalanıyordu ve yeni yeni topraklara doğru uzanıyordu.”*³⁰³

3.3.2.5. İç Çözümleme Tekniği

İç çözümleme yöntemi, anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarmasıdır. Roman sanatında en fazla uygulanan yöntemdir. Özellikle ‘iç monolog’ ve ‘bilinç akışı’ yöntemlerinin keşfinden önce romancılar, anlatım ve tanıtım sorununu çözmek için, bu yöntemi sık sık uyguluyorlardı.³⁰⁴

Ali et-Tantâvî iç çözümleme tekniğine eserlerinde genişçe yer vermiştir. Muhâfazakâr bir çevrede yetişmiş olan Recep Efendi’nin uygun olmayan yolda bir kadınla beraber olması ve bu beraberliğin ardından büyük üzüntüler yaşaması üzerine bina edilmiş olan

³⁰² Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 299.

³⁰³ Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 145.

³⁰⁴ Tekin, *a.g.e.*, s. 260.

“Salâtu’l-Fecr” adli hikâyede bu yöntem, hikâyenin başından sonuna kadar belli aralıklarla ve başarı ile kullanılmıştır.

“ *Recep Efendi, eline cebine attı, boş olduğunu gördü. Dün bütün maaşını bu kötü yola yatırdığını hatırladı. Ağır geldi. Yaptığından ötürü, dişlerini sökmek, elleriyle saçlarını koparmak istedi. Bir gece dahi onlarsız olmadığı, onlardan ayrı gecelemediği ailesini düşündü. Evinden ayrı göz kapaklarını kapatmamış olan annesini düşündü, saadetinden başka bir şey düşünmeyen babasını... Onlara ne diyecekti... Ölmek bu durumdan daha iyi! Ölümü düşündü: Dicle'nin sularına attığım da günahlarım da onda gizlenip gidecek mi? Bu durumu hemen hafızasından sildi. Zira Recep Efendi mütedeyyin biriydi ve Müslüman'ın af ve tövbe kapısı açıkken sıkıntılar karşısında yenilip kötü sona gitmeyeceğini biliyordu.*”³⁰⁵

Karşılıklı konuşma sahnelerinin az olduğu, anlatıcının kendisini yoğun bir şekilde hissettirdiği “Vedîatullah” isimli hikâyede de uzun iç çözümlemelere rastlamaktayız. Hikâye kahramanı, eşinin doğum için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayamayınca, Dicle nehrinin kenarında ölüm ile yaşam arasında gidip gelmektedir:

“*İmanı harekete geçti, onu uyandırdı, tereddüt etti ve durdu. Bugünden sonraki hayatını düşünmeye başladı. Sevginin neşe ve coşkusu gittikten sonra hayat nasıl olurdu? Tekrardan büyük bir üzüntüye düştü. Ölümü bir kez daha düşündü. Gözlerini kapattı. Kalbi hızla çarpmaya başladı, neredeyse yerinden fırlayacaktı. Lakin... Lakin gücü, ufacık bir harekete yetmiyordu... Sonra uzaktan bir ses işitti. Sabah ışıklarının ışımaya başladığı ve gecenin sona erdiği ufka kadar uzandı gözleri. Şehir, sahil ve nehir coşmaya başlamıştı. Sabahın ilk ışıkları gibi, yüreğinde de güneşin doğduğunu hissetti.*”³⁰⁶

3.3.2.6. Anlatma-Gösterme Teknikleri

Tarihsel olarak en eski anlatım tekniklerinden sayılan, kullanımı efsane ve destan gibi sözlü geleneklere kadar uzanan anlatma tekniği³⁰⁷ hâkim bakış açısının da katkısı ile

³⁰⁵ Tantâvî, *Kısas mine'l-Hayât*, s. 117.

³⁰⁶ Tantâvî, *Kısas mine't-Târîh*, s. 47.

³⁰⁷ Tekin, *a.g.e.*, s. 189.

hikâye tekniklerine bağlı kalan Tantâvî'nin eserlerinde yerini bulmuştur. Olaylara hâkim olan anlatıcı, bazen kahramanın duygularına değinir, bazen de onun geçmişine iner ve okuyucuyu kahraman hakkında bilgilendirir. “Fî Beyti'l-Makdis” isimli hikâyeden aktaracağımız satırlar bu tekniğin hâkim bakış ile beraber kullanılan; hem kahramanın duygularına hem de geçmişine dair bilgiler veren örneklerdendir.

“Mariette, eşine bir kötülük gelecek diye kaygılanıyor, yerinde duramıyor, evde dolanıp duruyordu. Oğlunu kucağına almış, sessizce ninni söylüyordu ki, derin bir üzüntü hissetti. Yarın oğlunun babasız kalabileceğini düşündü ve ağlamaya başladı. Gözlerinden akan yaşlar uyanıp da ağlamaya başlayan çocuğun yüzüne damlayıverdi. Annenin sevgiyle akan gözyaşları çocuğun yaşları ile karıştı.

Eşi, Beytu'l-Makdis'ten Müslümanları uzaklaştırmak için sabahın erken saatlerinde evden çıkmıştı. Güneş batmıştı ama hâlâ gelmemişti ve Mariette'in neler olduğundan haberi yoktu.

Mariette cesur, korku nedir bilmeyen, dirayetli bir kızdı. Fakat Hittin olayı onun Fransız kalbinde cesaret nânıma bir şey bırakmamış, haçlıların zafer kazanacağı ümidi onu terk etmişti. Ordular yerle bir edilmiş, kalplerdeki güven tamamen sarsılmıştı ki, ince bir kalb nasıl sarsılmasın?

Mariette'nin eşi, haçlı savaşçılarındandı ve halk kahramanlarındandı. Kudüs'te, Avrupa'nın değişik yerlerinden; İngiliz, Alman ve Fransız kızlar görmüş fakat onlar arasında Mariette'den daha güzelini ve etkileyicisini görmemişti. Birbirlerini çok sevdiler ve birbirlerine karşı hep saygılı ve güler yüzlü eş oldular. Evleri sanki Adn cenneti gibiydi. Ancak eşine olan sevgisi, onu vatana karşı görevinden uzaklaştırmamıştı ki, haçlı kuvvetlerine katıldı, Sonuna kadar, Hristiyan toprakların koruyucusu ve kahramanı olmayı arzuladı.”³⁰⁸

³⁰⁸ Tantâvî, *Kıssas mine't-Târih*, s. 27-28.

Anlatma tekniğinin yanında Mehmet Tekin'in *Roman Sanatı*'nda da belirttiği üzere, tiyatro'dan ödünç alınan ve genelde anlatma yöntemiyle beraber kullanılan gösterme tekniği de hikâyelerinde bulunmaktadır.³⁰⁹

Bir olayı ya da durumu, belli bir zaman ve yer içinde, daha çok kişiler arası konuşma ve eylem biçiminde okuyucuya sunmak olarak tanımı yapılan gösterme tekniği, Tantâvî'nin tiyatro formatında yazılmış ve anlatıcının yer almadığı “Alâ Ebvâbi'l-Medîne” ile “Ebû Cehil” isimli hikâyelerde yer almaktadır.

“Kabe'nin etrafındaki mecliste Kureyş oturmaktaydı. Kureyş'in toplantısında Ebû Cehil Atîke'nin rüyası hakkında konuşuyordu.

Ebû Cehil: ey Ebû Fâzıl, tavafını bırak da yanımıza gel. (Abbas gelir.)

Ebû Cehil: ey Abdulmuttalip oğulları! Bu haber sizde ne zaman ortaya çıktı?

Abbas (bilmezden gelerek): Hangi haber?

Ebû Cehil: Atîke'nin görmüş olduğu rüya

Abbas: Ne görmüş?

Ebû Cehil: Bilmiyorsun gibisin? Velid bin Utbe ile bunu konuşmadın mı? Ey Abdulmuttalip oğulları! Kadınların yalanları ile bize gelen adamların yalanlarına razı mısınız?”³¹⁰

³⁰⁹ Tekin, *a.g.e.*, s. 190.

³¹⁰ Tantâvî, *Kısas mine't-Târih*, s. 324-325.

SONUÇ

Ali et-Tantâvî, neredeyse bir asırlık hayatına, Suriye’de kargaşanın olduğu bir dönemde başlamış; Osmanlı, İngiliz, Fransız gibi pek çok yönetim altında gençliğini geçirmiş, uzun süre Suriye’de adlî makamlarda çalıştıktan sonra, Mekke’ye yerleşerek, hayatını bu şehirde sürdürmüştür. Hayatının büyük bölümünü mücadeleye ayırmış, Filistin gibi Arap ve İslam âleminin sorunları karşısında duyarsız kalmamış, bu uğurda uzun yolculuklar yapmış, farklı ülkelerde konferanslar vermiştir. Bunun yanında basın yayın organlarını kullanmış, radyo ve televizyonlarda insanların fikhî sorularını yanıtlamıştır.

Hem Osmanlı hem de Fransız yönetiminde yaşamış bulunan Ali et-Tantâvî, II. Abdülhamit’i deha padişahlardan biri olarak saymış İttihat ve Terakkî’yi ise siyasi akıl yoksunu olarak görmüş ve Osmanlı’nın sona ermesine sebep olarak göstermiştir.

Fikhî görüşlerinde Vehhâbiliğe yakın bir yol takip etmiştir. Sufi bir toplumda yetişmesine rağmen dayısı Muhibbuddin el-Hatib’in etkisi ile tasavvufa karşı olumsuz fikirleri oluşmuş bu yüzden vehhâbî diyerek suçlanmıştır. Tantâvî ise, bu söylentilere Muhammed bin Abdülvehhâb’ın hayatını anlatarak karşılık vermiş, usul açısından eleştirilse dahi, Muhammed bin Abdülvehhâb’ın İslam’a hizmet eden şahsiyetlerden biri olduğunu ifade etmiştir.

Yazar, hem hukuk hem de edebiyat eğitimi almış ve bu iki ilimde de eserler vermiş olmasından dolayı, “ediplerin fâkihi, fâkihlerin edibi” olarak anılmıştır. Eski olandan taviz vermeden yeni türleri denemeyi amaç edinmiş, kendi ifadesiyle eskiyi yok sayan yeni yetmeleri eleştirdiği gibi, yeniyi görmezden gelen donuklaşmış kişileri de yermiştir.

Makale, hatırat ve hikâye türünde eserler vermiş, şiiri çok sevmesine –hatta şiiri eleştirenlere karşı şiiri savunmasına rağmen- kendisini şiirde yetenekli görmediği için şiir türünde eser vermemiştir. Makale türünü gazete ve dergilerdeki yazılarında sıkça kullanmış, ömrünün son dönemlerini hatıralarını yazmaya ayırmıştır. Hatırat türü eserlerinde yaşadığı döneme ait kültürel özellikler ve kültürel değişimler aktarılmış, eski Şam ve Şam insanı hakkında pek çok bilgi verilmiştir. Bir dönem hakkında kültürel özellikleri ve kültürel değişimleri barındırması açısından oldukça değerli eserlerdir.

Yazar hikâye türünü ise, gençlik döneminde ilk eserlerini yazmaya başladığı dönemlerde denemiş, 1952 yılından sonra büyüklere yönelik hikâye yazmayı bırakmıştır. Çocuklara yönelik hikâye kitabı hariç kısa hikâye dalında sadece iki eser vermiş ve devamını getirmemiştir. Bu yüzden Suriye’de kısa hikâye yazarlarının ilklerinden sayılmış, ancak Suriye hikâyeciliğinde uluslararası üne kavuşan Abduselâm el-‘Uceylî, Zekeriyâ Tâmir, Hanna Mine gibi yazarlara nispetle kalıcı bir varlık ortaya koyamamıştır.

Teknik açıdan hikâyelerine bakıldığında kahraman bakış açısı ile geriye dönüş tekniğinin çok sık kullanıldığını söylenebilir. Zira iki kitabında yer alan hikâyelerin büyük çoğunluğunda bu iki unsur beraber kullanılmıştır. Konuların gerçek hayattan alınmasının bunda etkili olduğu düşünülebilir. Yazar bazen kendi başından geçen olayları bazen de kendisine anlatılan olayları kurmaca dünyaya uyarlamıştır. Yazarın hikâyelerinde nadir de olsa hâkim bakış açısı mevcuttur, gözlemci bakış açısı ise yok denecek kadar azdır.

Hikâyelerindeki karakterler, çok farklılık göstermiş, köy ve şehir insanından örnekler verilmiştir. Ancak olay ağırlıklı olması, yazarın kahraman ve olaydan daha çok olayın vermek istediği mesaj üzerinde yoğunlaşması gibi etkenlerden dolayı eserlerde, köy-çöl insanının tasvirleri ve gündelik konuşmaları fazlaca yer almamıştır. Ancak şehrin farklı mahallerinden alınan, bazen karşımıza işsiz bazen esnaf bazen ise bir öğretmen olarak çıkan şehirli kahramanın konuşmaları veya dünya görüşleri eserlerinde ayrıntılı bir şekilde yer bulmuştur. Bunda yazarın şehir hayatında yetişmesinin etkisi büyüktür denilebilir. Şehirli birçok kahramandan bahsedilmesine rağmen işçi tipi eserlerinde görülmemektedir. Yazarın sosyalist yönetimlere karşı olduğu düşünüldüğünde, siyasi bir amaç olarak kullanılan işçi sorunlarının eserlerinde yer almaması gayet doğaldır.

Hikâyelerinde, mekân ve kahraman birbiri ile uyum halindedir. Kahramanın dış görüntüsü hakkında bilgiler yok denecek kadar azdır. Kahramanın duyguları ve iç dünyası geniş bir yer tutar. Bazı zamanlar yazar, okuyucuya karın soğuşunu hissettirmek için uzunca mekân tasvirleri yapar, okuyucuyu da kahramanla beraber soğuk yollarda yolunu kaybettirir, onunla beraber ürperttirir. Bunu yaparken, kahramanın yaşadığı ruh halini okuyucuya hissettirmeyi planlar.

Yazar, eserlerinde birkaç diyalog sahnesi hariç fasih ve ağıdalı bir dil kullanmıştır. Fasih dili kullanmasında, Arap âleminin birliğine önem vermesinin ve milli edebiyat akımının etkisinde kalmasının etkisi büyüktür. Ağıdalı dil kullanımında ise, büyük yazar olarak bahsettiği Câhız'ın etkisi vardır. Zira o, Muhammed Kürd Ali gibi sade üslubu benimseyenlerin aksine Câhız gibi, hem üsluba hem de konuya öncelik vermiştir. Bilinçli bir şekilde ve okuyucunun affına sığınarak Câhız gibi istidrâd yapar, konunun dışına çıkar, sonra bunun bir Arap geleneği olduğu üzerinde durur.

Tantâvî'ye göre hayatın gereği ahlâktır, insanlık gibi edebiyat da ahlâkın kurallarına uymak zorundadır. Ahlâkın kurallarına uyan her edebî eser, İslâm Edebiyatı'nda değerli bir yere sahiptir. Bu uğurda bazen kendi hikâyelerini dahi eleştiriye tabi tutar ve akliselim sahibi olarak kalmak isteyen gençlere bu hikâyeleri okumamalarını tavsiye eder. Buna rağmen hikâyeleri incelendiğinde hepsinin ahlâkçı bir yapıya sahip olduğu görmekteyiz. Kötülerin cezalandırılması üzerine kurulu eserlerinde bu yapı açıkça görülmektedir.

Yazar, hikâye ve romana gerçekliği yakıştırmış, bu yüzden de hikâyelerinde daha çok realizmin etkisinde kalmış, tek tük de olsa romantizmin hayal unsurlarını kullanmıştır. Ona göre; sanat toplum için yapılmalıdır ve sanat eserinin anlaşılır olması gereklidir. Yazar, bu hususta sembolistlere ağır eleştiriler getirmiştir. Eserlerinin konuları arasında gündelik hayatta karşılaştığı olaylar dışında, meslek hayatında karşılaştığı adlî vakaları da dâhil etmiş, gerçek hayatı hikâyelerine taşımıştır. Konularının büyük çoğunluğu aşk ve ölüm temaları üzerinde kurulmuştur. Aşk temiz bir hayatla var olur, ölüm ile bitmediği gibi aksine ölümlle beraber yaşama devam eder. Günahkâr hayatlarda ise aşkın yerini anlık duygular alır.

Ahlâk ve toplumun ıslahı üzerinde çokça duran Ali et-Tantâvî bu tavrının tabii bir yansıması mahiyetinde genç nesillere örnek olması açısından İslam önderlerinden bahseden ve tarihi vakaları anlatan bir hikâyeye kitabı da yazmıştır. Ona göre gençlerin örnek alacağı model kişilikler İslam Tarihi'nde mevcuttur ve bu model kişilikler, edebi bir üslupla gençlere sunulmalıdır. İşte bu noktada harekete geçen yazar, hem siyasî hem ilmî hem de edebî açıdan örnek olan şahsiyetleri, tarihi hikâyelerinin kahramanı yapar ve kahramanların etrafında olayları şekillendirir.

Hikâyelerinde gelenek ve kültür önemli bir yere sahiptir. Gelenek dışına çıkan ve sefih bir hayat yaşayan kişilerin başlarına gelen sıkıntılara yer verirken, toplumun ıslahını hedeflemekte ve bu doğrultuda çaba harcamaktadır. Ona göre toplumun ıslahı, doğru davranış, doğru söz yani ahlâkla mümkündür. Arap gelenek ve göreneklerini, farklı kültürlerle karşılaştırır ve Arap kültürünün yüce gönüllülüğü üzerinde durur. Arapların, farklı dine mensup olanların düşündükleri gibi hiç de barbar olmadıkları, aksine hoşgörü sahibi bir millet olduğu hususuna vurgu yapar. Ona göre, Arapları yemek ve giyim açısından eleştiriye tabi tutan Avrupa halkının, misafirperverlik veya insanlık açısından dönüp kendisine bakması ve kendisini özeleştiriye tabi tutması gerektir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Cihaner, *Hanna Mine'nin Romanlarında Toplumcu Gerçeklik*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı, Ankara 1998.
- Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ, Ankara 1991.
- Âl Muri', Ahmed bin Ali, *Ali et-Tantâvî Kâne Yevme Kûntü: Sınâatu'l- Fıkhî ve'l-Edeb*, Abîkân, Riyad 2007.
- Baktıaya, Adil, *Osmanlı Suriye'sinde Arapçılığın Doğuşu*, Bengi, İstanbul 2009.
- Bostancı, Ahmet, *Çağdaş Arap Edebiyatçısı Zekeriya Tâmir Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği*, Nun, İstanbul 2007.
- Deyrâniyye, Mücâhid Me'mun, *Ali et-Tantâvî Edîbu'l-fukahâ ve Fakîhu'l-Udebâ*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 2001.
- el-Harâşi, Süleyman bin Salih, *Tantâvî fî'l-Mizân*, Dâru'l-Kâsım, Riyad ty.
- Hazer, Dursun, Abdusselâm, *el-'Uceylî'nin Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği*, Araştırma, Ankara 2004.
- el-Huseyn, Ahmet Câsim, *el-Kıssatu'l-Kasîratu's-Suriyye ve Nakduhâ fî Karnî'l-'İşrîn*, İttihâdu'l-Kuttabu'l-'Arab, Dimaşk 2001.
- İshakoğlu, Ömer, "19. Yüzyıl Arap Nahda Hareketinde Kadın Yazarların Rolü ve Zeynep Fevâz", *Şarkiyat Dergisi*, İstanbul 2012, sy.21
- İsmet, Riyâz, es-Savtu ve's-Seda, *Dirâse fî Kıssati's-Sûriyyeti'l-Hadîse*, Dâru't-Talî'a, Beyrut 1979.
- Koraş, Fatih, *Suriye'de Toplumsal Yapının Dönüşümü ve Arap Milliyetçiliğinin Gelişimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- el-Meczûb, Muhammed, *Ulamâ ve Müfekkîrûn Araftum*, Darü'ş-Şevâf, Riyad 1992.

Mekkî, Mecdü, *Mukaddimâtu Ali et-Tantâvî*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1997.

Mervan el-Atiyye, Edebu'r-Rihle 'Inde's-Şeyh Ali et-Tantâvî, *Mecelletu'l-Edebi'l-İslâmî*, c.9, sy.4-35, 2002, <http://www.alukah.net/Culture/0/1326/> (11.08.2011)

Reşâd, Gassân Muhammed, *Min Târihi Suriye el-Muâsır*, Merkezü'l-Müstâkbel li'd-Dirâsâti'l-İstirâfîciyye, Amman 2001.

Rifâi, Şemseddin, *Târihu's-Sahâfeti's-Suriye*, Dâru'l-Meârif, Kâhire ty.

et-Tantâvî, Ali, *Bağdatu Zikrayât ve Müşâhedat*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 1960.

___ . *Bevâkîr*, Der. Mücâhid Me'mun Deyrâniyye, Dâru'l-Menâra, Cidde 2009.

___ . *Ebu Bekir es-Siddîk*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1986.

___ . *Fiker ve Mebâhis*, 2.Basım Mektebetu'l-Menâra, Mekke 1988.

___ . *Fî Sebîli'l-İslâh*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1996.

___ . *Fusûl fi'd-Da'veti ve'l-İslâh*, Dâru'l-Menâra, Cidde 2008.

___ . *Fusûl fi's-Sekâfe ve'l-Edeb*, Der. Mücâhid Me'mun Deyrâniyye, Dâru'l-Menâra, Cidde 2007.

___ . *Fusûl İslâmiye*, Dâru'l-Menâra, Dimaşk 1960.

___ . *Hutâfu'l-Mecd*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1996.

___ . *Kısas mine'l-Hayât*, Dâru'l-Menâra, Cidde 2003.

___ . *Kısas mine't-Târih*, Dâru'l-Menâra, Cidde 2003.

___ . *Me'a'n-Nâs*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1996.

___ . *Min Nefehâti'l-Harem*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 1980.

___ . *Ricâl mine't-Târih*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1990.

___ . *Suver ve Havâtır*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1998.

___ *Ta'rifun 'Âm bi-Dîni'l-İslâm*, Dârul-Menâra, Cidde 1989.

___ *Yâ Bintî*, Mucevherâtu'l-Mugarbel, Medine h.1406.

___ *Zikrâyat I-VIII*, Dâru'l-Menâra, Cidde 1985.

Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı 1, Romanın Unsurları*, Ötüken, İstanbul 2010.

Umar, Ömer Osman, "Suriye'de Fransız Emperyalizmi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.XII, sy.1, Elazığ 2002.

Yalar, Mehmet, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, Emin, Bursa 2009.

EKLER

EK 1: Benim Evim Senin Evin Adlı Hikâyenin Tercümesi ³¹¹

Şark, ah şark..

Kız, yaşlı adamın romanında Rudolf Valentino'yu görünce bu kelimeleri fisıldamıştı.

Faland Okulu'nda öğretmen olan pierre Aznay'ın ihtiyaçları, onu Fransızlara ait bir okulda öğretmenlik yapmak üzere Mısır'a sürüklemiş, on sene orada kalmıştı. On ay öncesinde Fransa'ya döndüğünde, cebinde bir kuruş parası yoktu. Doğu'nun hatıraları ve hikâyeleri dışında bir şey kazanamamıştı. Kızın sözlerini duyunca fırsat ele geçti diyerek anlatmaya başladı.

- Şark ah Hanımefendi! Başımdan geçen bir olayı anlatmamı ister misiniz? Arapların sadakati üzerine trajedik bir olay... Fransız okulunda yirmi Avrupalı öğretmen ile esmer uzun yüzlü Arap bir öğretmen vardı. Her gün farklı renkten geniş bir cübbe ve kaftan giyerdi. Kur'an-ı Kerim öğretmeni idi. (o zamanlar Kur'an, Mısır'da mecburi olan bir dersti.) Sürekli, Avrupalı öğretmenlerin kendilerini üstün görmelerine ve küçümsemelerine maruz kalırdı. Hatta Avrupalı öğretmenler onunla arkadaşlığa dahi tenezzül etmezlerdi.

Fakat ben arkadaşlarımın alaylarına ve şaşkınlıklarına aldırmadan ona selam verirdim. O, bu duruma şaşırılmaz, selamıma karşılık verirken yüzünde şefkat ve saygı dolu bakışlarla gülümserdi. Ancak sohbetimiz bundan ötesine gitmezdi. Çünkü o Fransızca bir kelime dahi bilmezdi, ben de Fuad Caddesi nereden gibi, çarşıda pazarda lazım olacak yüz kelimeden başka bir şey bilmezdim. Bir gün, Aralık ayında bir sabah, kader bizi Fuad Caddesi'nde karşılaştırdı. Fransa'da Ağustos ayında bir öğle vakti gibi sıcak bir gün.. Yanında da İngilizce bilen amcasının oğlu vardı; ancak onunla da güçlüklerle anlaşabiliyorduk. Ayrılmamız gerekiyordu ancak şark hayatını daha iyi tanımam için onlarla kalmayı yeğledim.

³¹¹ Ali et-Tantâvî, *Kıssas mine'l-Hayât*, s. 245-251.

**

Temiz kalpli, hoş biriydi. Fakat biraz kibir vardı. Her perşembe ve pazar günleri beraber gezmeye çıkardık; ben, o ve amcasının oğlu... Yürüyerek veya araba ile enstitüleri, müzeleri ziyaret ederdik. Amcasının oğlu bazen söz verse de sözünde durmaz, kaçır tercümanlığımızı yapmazdı. O zaman ikimiz kalırdık. Durumumuzu düşünün! Yan yana yürüyoruz fakat konuşamıyoruz. Üzücü bir gülümseme ile bakışırdık. Geçenlere selam verirdik. Arap selamını, elin alna, dudağa ve göğse işaret etmesini, dostluğun bir göstergesi olduğunu öğrendim. Arkadaşım da Fransızca öğreniyordu. Fakat bir saatte defalarca tekrarlamamdan sonra birkaç kelime öğreniyor, bozuk bir telaffuzla şükranlarını sunuyordu. Ben de teşekkür ederek karşılık veriyordum.

Bir mescide ulaştığımızda ben kapının yanında beklerdim. İçim gururla dolardı zira ben diğer Rumlar gibi değildim. Şeyhin arkadaşıydım.

**

Cumartesi akşamıydı. Okuldaydım. Öğrencilerden biri geldi ve bana şeyhten, küçük bir öğrencinin yazmış olduğu hissini veren Fransızca bir mektup getirdi.

Açtığımda şu ifadeleri gördüm: “Fazilet sahibi garpli arkadaşım.. Yarın öğle yemeği için hakir evime buyur. Bil ki, benim evim senin evin!

Onun evi benim evim! Yarın öğleden sonra dörtte. Onun yemeği benim yemeğim..
(vah)

Gitmeye mecburdum. Daveti kabul etmezsem kalbi kırılırdı. O günü unutamıyorum. Muluhiyye diye adlandırılan tuhaf yemeği hiç unutamam!! Yemekleri nasıl çatalsız tabaksız yediklerini de. Hepsi ekmeklerini bir yere batırıyorlardı. İkram ettikleri kızarmış tavukları ellerimle yemek zorundaydım. O günkü davetten sonra yatağa düştüm, üç gün hasta yattım.

O günden sonra şeyh ile dostluğumuz oldukça güçlenmişti. Beni Kahire’yle tanıştırdı. Zengin değildi fakat bir defa olsun cebimden para harcamama müsaade etmedi. Her zaman hesabı ödemedede benim önüme geçerdi. Beraber Kahire’yi ve piramitleri gezdik. Sanki yirmi şehre ait özellik bir şehirde toplanmıştı. Fakat ben orada, şeyh ile kısa bir

süreligine kaldım. Hiç unutamayacağım hatıralarım oldu. Özellikle istasyonda tren beklerken, nerden getirdiğini bilmediğim, muz, hurma ve portakal ile yanımda beni beklemesini hiç unutamıyorum. Bizim dostluğumuz kalplerin konuştuğu, dilin sustuğu bir dostluktu. Kısa cümlelerle işaretlerle ve gülümsemelerle anlaşabiliyorduk. Temmuzun ortasında Fransa'ya dönmeye karar verdiğimde, beni istasyona kadar uğurladı sevgi ve şefkatle baktı; “Görüşmek üzere, sakın unutma benim evim senin evin..” dedi, sonra kalabalıklarda, insan deryasında kayboldu gitti.

Kız, şark bu mu, diye sordu. Eyvah kaybolan hayallerim!!

Hoca elini silkti, sessizce konuşmaya devam etti:

Dönüşümden sonra Alp'te Magide lisesine atandım. Bir süre orada kaldım, orada evlendim. Okul işleri ile o kadar meşguldüm ki bir saat bile boş vaktim olmuyordu. Bir gün, üzerinde bozuk bir hatla yazılmış ve Mısır damgalı bir pula sahip mektup alınca çok şaşırdım. Açtım, bizim şeyhten geliyordu; eşi ve kızı ile geleceğini ve belli bir müddet ziyarette bulunacağını haber veriyordu. Eşimin bayılıp düştüğü bu dehşet durumu düşünün... Cevabımı beklemeden deniz yolculuğuna başladıklarından bir çözüm yolu da bulamadım.

Marsilya'ya indim, onları beklerken bol pantolon ve fesli garip bir şeyh gördüm. Yanında kocaman siyah eşarplı bir bayan ile küçük bir kız vardı. O gün sanki göklerin kapısı açılmıştı, sağanak halinde yağmur yağıyordu. Öyle ki gök yere inmişti. Yakın bir kafeye girdik. Ufak kız ağlamaya başladı. Sükûnet tamamen bozulmuş, etrafı hıçkırıklar doldurmuştu. En sonunda trenin saati geldi ve Magide'ye bindik. İnsanlar sirk gelmiş gibi merakla bakıyorlardı. Eve ulaştığımızda eşim soğuk bir şekilde karşıladı. Yemek saatinden sonra herkes odasına dağıldı. Çocuk ağlıyordu eşim de ağlıyordu. Ben ise geçmişle bugün arasında şaşkın bir şekilde kalmıştım.

Ertesi sabah bir ses, rüyalarımaya karışan bir ses işittim. Kalktım, eşim yatağın önünde dans ediyor, şarkı söylüyor, “Gitmişler Pierre, gitmişler” diye bağıyordu.

Şeyhin benim için bıraktığı kâğıda baktığımda tercüme edebildiğim bir cümle gördüm sadece.

“Veda

Ŗimdi öğrendim ki artık senin evin benim evim deęilmiŖ!”

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe ERDURAN, 1982 yılında Konya'nın Beyşehir ilçesinde doğdu. İlkokulu 1993, ortaokulu 1996, liseyi de 2000 yılında bitirdi. 2000 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazanarak lisans eğitimine başladı. 2004 yılında mezun oldu. 2005 yılında Isparta İmam Hatip Lisesi'ne meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. Isparta İmam Hatip Lisesi'nden sonra sırasıyla Amasya Gümüşhacıköy İmam Hatip Lisesi, Kastamonu İnebolu İmam Hatip Lisesi, Kocaeli İzmit Anadolu İmam Hatip Lisesi ve İzmit Evliya Çelebi Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak çalıştı. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. Halen Kocaeli ili İzmit ilçesinde İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmeni olarak çalışmaktadır.